

תשובות דונש ומנחם.

א. ט"ד. אמר מנחם בשתי אותיות אלו נשרשות עם אותיות השרש, וחברם בסימן ה"ט ספ"ר גז"ע צד"ק שעשה, והשיב עליו אדונים דונש במוצאו אותם בשימוש במלות התפעל, כמו מה נצמדק (בראשית מד טז), הזדמנתון (דניאל ב ט), ואלה הדברים לא אדונים להם, כי על המחוקק הציבם מנחם, כי על בואם בבנין התפעל מפני צחות הקריאה שלא יוכלו להקרא בהתחבר צי עם תי ווי עם תי נתחלפה התי בטי עם צי, כאשר פירשתי בס' הזכרון על החליפם בעבור שהן ממוצא אחד, כבר פירש דונש כי היה לו לחסר ט"ד מסימן השורש ולהוסיפם בסימן השימוש, לא יתכן, כי נכונה בפי מנחם, ורבנו אשריו התקין דבריו ואני אחריו:

ב. לעות. לעות אדם בריבו הי' לא ראה (איכה ג לו), מה טובו ומה יפו דברי דונש שפטר אותו כי לא ראה ולא בחר הי' לעות דין אדם וריבו, ומי אמר דבר זה ותהי, אמרתי אמת שעות דין אדם, כי הוא לעולם לא צוה ולא להפנות משפט גבר נגד פני עליון, כי מפי עליון לא תצאנה הרעות והטובות, כי יש לאל ידו של אדם לעשות הטוב והרע כאשר ישר בעיניו, ככת' ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע (דברים ל ט) ואמר ובהרת בחיים, נתן הבחירה בידו, ועל זה אמר נחפשה דרכינו ונחקרה (איכה ג מ) ונבחר מסילה ישרה ותהיה לנו חיים ושמחה ואורה: ואני בנימין אומר כי לעות הוא מכת חולי הבאה לאדם דוגמת מעוות לא יוכל לתקן (קהלת א ט), שפתרונו אדם מעות ומקולקל בצרות שבאו עליו על ידי שעותו האלהים ולא יוכל לחזור ולשוב לקדמתו כמו שאמ' החכם ראה את טעשה האלהים כי מי יוכל לתקן אשר עותו (קהלת ז יג), ואינו מלשון עון מלשון העוונג והרשענו (תהלים קו ו) מגורת עשה בנה, שאם כן היה לו לומר לעות במלא פום, או מן עוה פניה (ישעיה כד א) לעות, מן כלה לכלות דבר הי' מפי ירמיהו (עורא א א) אבל עות התיז עיקר, והוא שבר וצרה הבאה לאדם, כמו שאמ' איוב דעו איפה כי אלוה עיותני (איוב יט ו) ולא אמר לא עוני ולא עיוני, ועל מקרה זה של לעות אדם וגוי היה להביא ראיה ממה שאמר החכם אולת אדם תסלף רכבו ועל הי' יועף לבו (משלי יט ג), לבו של הדיוט זעף כי סבור אשר לא מעונו בא לו והיא אולתו אשר תסלפנו, נרננה ונשמחה כל ימינו ומיומים צור יחינו:

ג. בנס. בנס וקצף שניא (דניאל ב יב), אמרתי אני עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע מאשר פרשו דונש בועף ובקצף גדול, ואמר להוברת,

ובזבו על וי"ו ואמר וי"ו נוספות כמה הרבה, ואני אומר על כל וי"ו נוספת במקרא כי היא רמו על כל מלה חסרה כדמותה, כמו ותשב תמר ושוממה (ש"ב יג ב) שפתרונו עצבה ושוממה, או דונמת נרדם ורכב וסוס (תהלים עו ז), פתרונו נרדם איש ורכב וסוס, וכמוהם ויאמר לו ושובה אל גדליה (ירמיה מ' ה) שפתרי לך ושובה, וכמוהם הרבה, וכן בנס וקצף שניא קם ואמר להוברת, או צוה ואמר, כמה שאמ' קרא בחיל וכן אמ' (דניאל ד יא), ונס יתכן מנסיסין, כמו על על אריוך (דניאל ב כד), שהוא כמו בא ומתורגם בארין עללין (דניאל ד ד), ובעברי תם תמימים כמו נס נסיסין, ופתרי בנס בכעס כתרונם זועפים (בראשית מ ו) נסיסין, כעוסים, והאחד נסים, ויוצרו עלינו ישיש: ואני בנימין אומ' כי אין המקרא חסר וי"ו, כי כן פתרי, כל קבל דנא המלך נהיה בזעף וקצף גדול ואמר להוברת לחכימי בכל, ואין המקרא חסר רק נהיה, כי דרך היות להתחסר מן הרבה מקראות, גם על מה שאמ' המשורר נרדם ורכב וסוס לא חסר דבר, כי למעלה אמ' אשתוללו אבירי לב נמו שנחם ולא מצאו אנשי חיל יריהם, אשתוללו כמו השתוללו, אתחבר מלך יהודה (דה"ב כ לה), כמו התחבר, ופתי לשוי מוליך יועצים שולל (איוב יב יז), מנערתך אלהי יעקב נרדם אותו החיל ורכב וסוס, כי מי יעמוד לפניך מאז אפך מתחילת אפך, צור הסר מעלי אפך ואל תוניחי בקצפך:

ד. בשרים. לא נאזה לכמיל תענוג אף כי לעבד משול בשרים (משלי יט י), חברו מנחם במחברת בי"ת יען כי פתרו מלשון לחם ובשר ומן חיי בשרים לב מרפא (משלי יד ל), ורבנו יעקב תמכו, איך אתמכנו אני בחבלי השוא ובפתרונים לא נכונים, כי לא נמצא במקרא קבוץ מלחם ויין ובשר, באומרו שתי לחם (ש"א י ד), חמשה לחם (שם כא ד), ולא מצאנו לחמים, ולא יינות ויינים, אף כי נמצא בדברי רבותי לחמים ויינות, לשון חכמי לעצמו ולשון מקרא לעצמו, ונס כזה יש לתפוש המשורר שאמ' בשירו ייני רקחי, כי בשתי שנגות שנג, האחת שרבה יין בקבוץ לשון רבים, והשניה שהדביקו לרקחי כי במקרא איננו דבק באומרו מיין הרקח (שיר ח ב), כי הרקח הוא שם התואר כמו רקוח, יין רקוח ולא יין רקוח, שאם כן היה משמעו יין של רקוח והוא בעל היין, והרי בעל היין הוא רוקח ולא רקוח, ומצאנו בשקל רקח שם התואר כמו מלך עבד ילד, ואי"ת הנה נמצא חיי בשרים לב מרפא שכתו' בשר בקבוץ, אני אשיבך מלים כי גם לשון המשנה שאמ' לחמים ויינות לא אמ' בשרים, ועתה אפרש לך למה אמ' חיי בשרים, הנה סברם המשכיל כדרך הזוג עם עצמות, כאמור ורקב עצמות קנאה, כמו שעשה לדעת את מוצאך ואת מובאך (ש"ב ג כ"ה), כי היה לו לומר ואת מובאך, כמו מקום מקומך, מלון מלונך, אך הוציאו כדרך מוצאך שהוא עומד על עמידתו שהוא משורש יצא, וכן במלת הורו הונה (ישעי נט יג) היה לו לומר הורה הנה, כי הוא מן והגית (יהושע א ה), והורה מן הורני ה' דרך הקיך (תהלים קיט לג), והוציא הגה כמוצא הרה כדי לזונם, וכן במלת בשרים, לפי שאמר ורק' עצמי קני זוג עמו חיי בשרים, ואמ' העצמות זה בשרים שעל העצמות חייהם לב מרפא ורקב שניהם קנאה, ולא כיון שיהיו חיי הבשר הוא לב מרפא בלבד וכיון לא כיון ברקב לעצמות בלבד ואי"ת אין חיים בעצ', הרי אמ' הגביא יחזקאל התחיינה העצמות האלה (יחזקאל לו ג), וכן

יש רקב בבשר ואפי' בשם כדכתי' ושם רשעים ירקב (משלי י ז), וכתי' זכר צדיק לברכה, אחרי מותו יגדל זכרו בכל רוד ורוד ונוסף כמו הברכה שמוסיפ' בדבר, ושם הרשעים יאבד מיד כמו הרקבון שיכלה הבגדים והאילני': ומה שאמ' רבנו לרפאות מהין מכת' מנחם בענין הדבק שלא אמ' משולל בבשרים כמו משולל בבני אדם או על בני אדם, ואמ' הנה נמצא כמותו חסר הדבק מושל עמים (תהלים קה כ), לפי ראות עיני יותר קרובים לעזרתו שלחו כר מושל ארץ (ישעיה מז א), מושל בנבחרתו עולם (תהלים סו ז), ולא אמ' על ארץ, על עולם, ולא בארץ ולא בעולם, וזה ידוע לכל מבין כי הפועל שהוא כמו שם התאר כמו מלך יתכן לחברו בלא אות דבק, כמו מלך ארץ, מושל ארץ, של ארץ, מושל עמים, אך משולל בשרים שפתי' משולל בני אדם יראה מדבריו משולל בני אדם בחיים, לכן פתרו' הנכון בה הוא לא נאזה לכסיל תענוג, ויותר קשה עבד מושל על שרים ועל שלמונים, אך על בני אדם כמותו ובני ביתו יתכן למלוך ולמשול, וצור יעמידני פן אכשל בשול: ואני בנימין אביא עור ראייה לחבור דרך הוונ, תהומות יכסיומו (שמות סו ה), יכסיומן היה לומ', אך בעבור אי' הראשון אמ' השני, וכן מצאיו ומכאיו (יחזקאל מג יא), מבואיו היה לומ' כפתרי הרב, אבל בונן מצא' אמ' מובאיו, וכן כשפחה כגברתה (ישעיה כד ב), כגברתה היה לומ', שכל תיבה שסופה מפי' היא או סופה מים או ויו או יוד לא תפתה ב'ף שבראשה, כמלכם, כמלכו, כמלכה, כמלכי, כדרכו, כדרכם, כדרכה, כדרכי, וכן בכל עשרת הכונים, אבל בעלילת כשפחה כגברתה, וכן צאנה וראנה (שיר ג יא), צאנה כדרכו מן שב שכנה, רד רדנה, אבל מן ראה היה לומ' ראינה, בנה בנינה, קנה קנינה, וחברם דרך הוונ. ופתר' זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, על הכנים הוא שהן זכרו ושמו אחרי מותו, כמו שאמ' הנביא לסריסים שאין להם בנים כי לא יולידו, ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מכנים ומבנות (ישעיה נו ה), כי הכנים והבנות ימותו ואותו שם לא יסוף נצח ועל חנניה מישאל ועזריה שהיו סריסים בהיכל מלך אומי מקרא זה ושם יוד שבבית ובתומות זהו שאמור בעזרא על ידו בנו (נחמיה ג ב), פלוני ופלוני, צורי יעמוד לימיני יסובבני יפלטני:

ה. אנך. (עמוס ו ז), פתר' מנחם כמו שבר, מן נאספו עלי נכים (תהלים לה טו), והמלה גרועה אליף, ודונש השיב עליו ואמ' כי ענינו מן קו המדה (ירמיה לא לפ), אמרתי אני מלה זו לא תקנהה סברה, כי היא יחידה ולא יתכן שתהיה משורש נכים ולא מענינו, כי אליף אנך שורש, ונכים ונכה רגלים (שיב ד ד) שני שרשים, נכים בשקל כנים אתם (בראשית מב יט), מתים, והיו כל ודים (מלאכי ג יט), לצים (תהלים א א), כלם מחטופי עיין, ואם היה נכים משורש נכה רגלים היה נכים קמוץ הפי' בשקל כלים רוים דוים, ונכה רגלים מחטופי למיד בשקל דוה לבנו (איכה ה ז) כסמוך, ובמוכרת דוה נכה בקמץ, וגם לא יתכן לפתרו מן נכאים (ישעיה סו ז) ומן נכאו מן הארץ (איוב ל ח) כדבריו רבנו, כי האליף בהם שורש, וגם לא להיות אנך מלה הפוכה ולפתרו נצב על חומות שבר, כי מה ענין ובידו שבר ונפץ, כי השבר אינו המשבר כי אם הגשבר ולא כלי המפץ לשבר החומה כאשר אמרו, לכן יתכן כי פתרונו של אנך קו כמ' שא' דונש, וכה פתרון אשר אמ' עמוס הנביא, הנה הוא על חומת

אנך, חומה ישרה בנויה בקו, וכירו אנך, קו המדה למוד להם מדה במדה, והנני שם אנך בקרב עמי, אני אישים קו בתוך עמי שאמוד להם כמפעליהם מדה במדה, ופתרי זה נכסף מכל כלי חמדה:

ו. נדבכין. (עזרא ו ד), כדברי דונש נדבכין טורים, נדבכין די אבן גלל תלתא, כדברי רבנו ונרנך דאע הרא (שם), והוא גודע ביהודה:

ז. קרת. (משלי ח ג), חפש רבנו ומצא שהוא קריה ולא קורה בראיית שני פסוקים עדים נאמנים לכל חכמה מבינים, כטוב צדיקים תעלו קריה (משלי יא י), בכרכת ישרים תרום קרת (שם יא יא), והיה לו לשם ולתפארת שם עולם לא ינרה, וכמוהו על גפי מרומי קרת (משלי ט ג), ופת' על גפי כמו יניפו הדלתות (נחמיה ז ג), שהוא יסגרו, ומה טוב בזה דברי הנאון רבנו סעדיה שאמ' כי על גבי הרשו חורשים (תהלים קכט ג) ועל גפי ועל גוי מן ואותי השלכת אהרי נויך (מי' יד ט), נף גב גו, כי שלשתם ממוצא בומיף הסתהלפים לפרקים, והנה דבריו דברים צדיקים:

ח. כידודי אש. (איוב מא יא), אמרתי מלה זו לא תקחנה סברה כי אין לה דמיון, לכן תפתר לפי ענינה, ואם הכיף שורש כאשר אמרו

משקלה קיטור, [ואינו] כיור בעבור כי כיור מהנדגשים, ואינו כידודי אש בכיף ידודי בלא כיף, כמו עתיד לכידוד (איוב טו כד) שהכיף בו שורש וענינו כענין כדור אל ארץ רחבת ידים (ישעיה כב יח) שהכיף בו שמוש, ורבר זה מפינו לא ימוש: ט. לשדו. (תהלים לב ד), פת' מנחם מן ואת שדוד (ירמיה ד ל), ודבריו אינם נשמעים למבינים וידועים, כי הלמד' שורש כדברי דונש,

ודמהו לשר השמן (במרכב יא ח) ופתרונו לפי ענינו כמו דשן שמן, והאמנם יפלא בעיני על אשר פתר רבנו לא נס ליהה (דברים לד ז) כמו לחיו, לא ברה יפי לחיו, והוא כן לא יתכן, כי לחה כמו ליחתו, וכה פתרונו ורתו, לא קרהו מקרה בוקנים שיבש ליחתם ותכניהנה עניהם, כי הוא לא כהתה עינו לזקנתו ולא יבש ליחתו. ונס מלשון ערב הוא יבש, שכך הם אומרים יבש הלחם נס אל כבו, גם על דרך הרקרוק לא יתישבו דברי רבותי לפרשו מן לחי ולחיו, כי יייד לחי לא תפול לעולם בכנוייהם באומרו לחיו לחייד, והנה לחה ההיא במקום וייו הכנוי, כמו לחו בויו, וכאשר יוסר הוי"ו ישאר לה, כמו מן דעו דע, רעו דע, ומן לחי היייד בו שורש לא יאמר לחו, ולא מן צרי צרו, שבי שבו, יפי יפו, חרי חרו, כי אם מן לחי לחיו, ולא לחה מן לחי, צריו, יפיו, שביו, צריו, ויתכן לאמר דע מן אשא רעי (איוב לו ג), וכן אם יפול עין (קהלת יא ג) נוכל לומר שהוא מן עצה (ירמיה ו ו), על משקל דע מן דעה, והכוונן להתבונן שמועה מפי מורה דיעה:

י. חרוין. (תהלים סח יד), שמעתי הקול קול יעקב כקול שרי אכן מנחם מה היה לו לחלק לשון חרוין לשש מחלקות, וכלם בחלק אחד יפתח לשון התוך כמו כלה ונחצה (ישעיה י כג), ועמק החרוין (יואל ד יד) מקום שחותכין שם הדין, ויד חרוצים תעשיר (משלי י ד), החתכים ביושר סחורתם, ומורג חרוין (ישעיה מא טו) מענינם, דף שחותך התכן, חריצי החלב (ש"א יז יח), חתיכות שעושין מן החלב כמי חמאה או גבינה או דומה לו, ואז תחרין (ש"ב ה כד) תחתוך ותחכה, לא חרץ לבני ישרי לאיש את לשונו (יהושע י כא), לא

חתך לאיש את לשונו, לא דבר עמהם שום אדם בקושי וחתוך לשון מטוב ועד רע, ובוה הלשון לקחו האומר לדבור חיתוך לשון, לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז), לא ינענע לשונו בחתוך קול, כי אין לכלב חתוך דבור, כי הרוח יוצא מהגרון ובא עד הלשון, ולשון בני אדם מחתכת אותו הרוח לדבור מובן. ואברותיה בירקק חרוץ (תהלים סח יד), נחתך בצרורי זהב ותפוחים או באבנים יקרות חתוכות בה, וכן מהרוץ ומפו (משלי ח יט), אבנים יקרות חצובות. אכן לבעבור הראות לעמים רוב חכמתו הפרידם איש מאחיו, וכן עשה מלשון דרור שחלקו לשלשה מחלקות, שאמר דרור לשון חפשי, דרור מר דרור, דרור שם העוף, והם שלשתם אחר הם לשון חפשי וכן חרוץ שדר בבית ובשרה ובארמון המלכים, והתבונן בכל אלה הדרכים:

יא. לבן. על מות לבן (תהלים ט א), פתי רבנו לבן כמו לברר וללבן (דניאל יא לה), אמרתי כי לא לבנהו ביושר ולא ביררו, כי למיד לבן על דעתו שרש ואז יחסר למיד אחרת לצורך ליבון, ועוד יחסר היא להיות בתשלומי הלבן, ואם יחסר היא לא יחסרו הלמריין, ואז יהיה ללבן כמו לשמיד מעוזניה (ישעיה כג יא), לשבית עניי ארץ (עמוס ח ד), לגיד ביורעאל (מ"ב ט טו), ואז היה מן לברר וללבן, כי וללבן הלמיד הראשונה פתוחה, ועניין הלכין כמו הלבניו שריגיה (יואל א ז), ולא בא ממנו מבנין חוק כי אם בהתפעל יתבררו ויתלכנו (דניאל יב י), וזאת הלמיד הנוספת על השמוי ועל המקראות מסימן בכלים לא תחסר לעולם, ואם כן איך לפתור לבן להלכין ולא ללבן מבנין חוק. ואשר אמ' מנחם כי הוא מן לבין מלשון בינה לא יתכן בתשובות רבנו הנכוחים עליו בעבור דגשות הביית, כי אם היה לבן הביית רפויה טוב לו יהי חסר היא כאשר זכרנו. ואשר אמר דונש כי לבן מלך אחר שנצחו דוד רחוק רחוק הוא, כי לא מצאנו לבן שם בכל המלחמות שנצח, ורשע גדול כזה שאמי מומור עליו לא יתכן להיות מומר אותו, ויש שפתרו על מות גלית איש הבינים (ש"א יו ד), והמומר כן הוא מוכיה באומרו נערת גוים אבדת רשע (בפסוק ו), אך לבן אינו נופל על הלשון, כי היה לו לומר הבין ביוד והיא. ועוד יש שפותרין בו על מות אבשלום בנו, ואינו. ויש מפר' נבל, ומלה הפוכה, וכל אלו עניינים משבעים פנים שיש לתורה, אמנם הקרוב אליו יתכן לפות' כי הוא שם משורר אחר שישמו בן והוא נזכר בדברי הימים מהמשוררים שהעמיד דוד בכלי שיר נבלים ומצלתים, ככתו' ועמהם אהיהם המשנים בן ויעזיאל ושמירמות (דה"א טו יח), וזה המומר אמרו דוד על מפלת גלית ונצוח פלשתים, כמי שני נערת גוים אבדת רשע, ונגן אותו בכלי הנגון ששמו עלמות אותו בן המשורר. ואם תשיבני היה לו לומ' לבן הלמיד בשוא כמו ליוסף, כי לא נמצא ידיעה על שמות העצם, לאברהם, ליצחק, למשה, הלמיד פתוחה, ולא לשמות עצם הערים, לירושלם, לבלל, למצרים, בלמיד פתוחה, אך ביושר מייחס האדם לשבטו ולעירו יאמר לשמעוני, לראובני, למצרי, לבלל, אני אשיבך מלים, כי דרך הלשון ומנהגה כך הוא, אך נמצאו במקרא מלות מעט כמו לבן בדיעה, ככתוב בור הגדול אשר בשבו (ש"א יט כב), והוא שם עצם העיר והביית פתוחה, וכמהו ויפקדם במלאים (ש"א טו ד), שם מקום, ואשר תרגמו יונתן באמרי פסחיא תמהתי על זה, כי לא צוה הקב"ה למנות ישראל בבקע לגלגלת כי בעת שכוונת המונה למנות כלם, שאמר לך מנה את ישר-

ואת יהודה (שיב כר א), אך כשהיה מונה קצתם לצאת עם המלך לצבא לא היה עליו דבר, כמי שני במקום אחר ויפקדם בבוק (שי"א יא ח) שמנה היוצאים עם המלך לצבא, ואמי עבדיך נשאו ראש אנשי המלחמה אשר בירדנו (במדבר לא מט). ופתרונו על מות לבן כך הוא, העמידו דוד בכלי הנגון לאותו שהיה שמו בן המשורר, ועל כן פתח הלמיד להבין שהוא המשורר הידוע ששמו בן, שלא יתפקד בו, שכל בן שבמקרא הוא כמו בן אברהם, בן יצחק, ואם היתה הלמיד שואית היה משמעו בעבור בן או כמדומה לזה, על כן לא נפלה שוא לקהלת, ועוד נמצא כזאת בשם עצם עיר ביריעה, כי בסוכות הושבתי את בני (ויקרא כג מג), לפי פתרון המקרא כך יפתי כי כאשר הוציא את בני ישרי מרעמסס שהיה מקום שעבורם מיד הושיבם בעיר סוכות והיו שם בני תורין, ככתבו ויסעו מרעמסס ויחנו בסוכות (במדבר לג ה), על כן צוה לישרי לעשות סכות לדורות לזכר יציאת מצרים ואשר חנו שם יהודה ואפרים: ואני בנימין אינני מודה לו, כי לדבריו מדוע קבע הקביה המועד בטיז לתודש ובזמן אוסף גורן ויקב, אכן עיקר ויקר בעיני ה' את אשר פתרו רבנו שמואל, אשר צוה הקביה חג הסכות תעשה לך באספך מנגנך ומיקבך (דברים מז יג), באספס תבואת הארץ ובתים מלאים כל טוב דגן תירוש ויצהר וכאמי אז תצאו מבתיכם ותשבנו בסכות שאין שם דגן ותירוש ויצהר למען תזכרו והיה לכם לציצית כי בסכות הושבתי את בני ישרי במדבר (ויקרא כג מג) מ' שנה בלא נחלת שדה וכרם, ומתוך כך הודו לה' כי טוב כי ליח אשר הוציאכם מרש לעושר ואשר נתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב, ולא תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח יז), וכסדר הזה שנה להם משה במקום אחר, וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלהיך במדבר וגו', ויאכילך את המן וגו', כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, ואכלת ושבעת, ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו', ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל (שם שם ב—יח), פתי לפי שהביאם הקביה אל ארץ טובה לכך אני מצוה לכם לזכור הדרך, ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אוסף ויושבים בסכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת ומבית אסורים יצאו למלך. ומפני הטעם הזה קבע הקביה חג הסכות בזמן אסיפת גרן ויקב, לבלתי רום לבבו על בתים מלאים כל טוב, פן יאמרו ירדנו רמה והיא עשתה לנו החיל הזה. ורי יוסף קרא פתרו לפי שאו הוא פנוי מכל עסקיו בשכבר רצה אלהים מעשיו, אסף לו כל צרכי השנה מכולת ביתו ואין לו לעשות אלא והיית אך שמח (דברים מז מז). גם על אשר אמר ויפקדם בבוק ויפקדם בטללים שמות עיר הלא רבותי ידעו דבריו ואמרו משם שהמונה ישרי אפי' לזכר מצוה כגון להלחם עם אויביהם חוטאיי ממה שכת' ויפקדם בבוק, והקשו כי בוק שם עיר כמו ארוננו בוק (שופט' א ה), והעמידו הרבר ממה שכת' ויפקדם בטללים, וברור היה להם כי טללים לא שם עיר, כי לא מצאו עיר ששמה טללים, ויונתן תירגי כאשר ניתן, ופתרו סכות עיר לא מגורת עיר. שם ירקד שעיר, גדול רב וצעיר, לבי בו אנעיר, סר ויהי לו עיר:

יב. וכל. וכל בשליש עפר הארץ (ישעיה מ' יב), חכרו מנחם עם לא יכלכלוך (מ"א ח' כז), והוא לא כלכל דבריו במשפט, ודונש השיב עליו נכונה

כי הוא לשון מדה כמו שמתורגם, וכן יורה עליו ענין המקרא שאומי מי מדר בשעלו מים ושמים בורת תכן וכל בשליש עפר הארץ, בשעלו, ובורת, וכל שלשתן בלשון מדה, אך בשעלו זה מדת הלח, בורת כמו מדות הידועות באמה וטפח (יחזקאל מ ה), וכל, זה על מדת היבש, כל אחד ואחד לפי עניין מנהגו, וזכר משקל על ההרים, ורוח שלא זכר בפסוק זה החלט בפסוק שני מי תכן את רוח ה', וגם על הרוח הזכיר משקל, אף כי אין זה הלשון לשקול ולמור, לעשות לרוח משקל (איוב כח כו), והנה הזכיר פה ד' היסודות, אש ורוח ומים ועפר, ובשמים כלל שרש האש, כי כן תמצאם בכל מקום כאשר יזכור ארבע היסודות כי שמים הם אש, כמו שנמצא כי הוא לקצות הארץ יביש (שם כח כד), שרש העפר, ותחת כל השמים יראה (שם), שרש האש, לעשות לרוח משקל (שם כח כה), שרש הרוח, ומים תכן במדה (שם), הרי ד' יסודות, מי עלה שמים וירד, מי אסף רוח בחפניו, מי צרר מים בשמלה, מי הקים כל אפסי ארץ (משלי ל ד), והרבה פסוקים במקרא מודים על זה. ופתרון לא יכלכלוך לא יחזיקוך, מן אלפים בת יכיל (מ"א ז כו) שפתי יחזיק, וקטן מהכיל את העולה (מ"א ח סד), וכמה נלאיתי כלכל ולא אוכל (ירמיה כ ט), שמורה עליו סופו באומריו כי ועם מלאתני (שם טו יז), ופתי כך, נלאיתי להחזיק ועמך ולא אוכל להחזיק יותר, כי אני מלא ועם ככלי המלא ולא יוכל להחזיק עוד. ואשר פתר רבנו כי יכלכלוך ימדרוך, לא יכילו מדת כבודך, על זה יש על כל איש לבוב להלבב, כי לא יתכן כדבר זה, וחלילה לאל שתהיה מדה לכבודו לא גדולה ולא קטנה, אין קצב ואין תכלה ולא ראשית ולא אחרית, והפותר כי מדת כבודו לא יכילו שמים וארץ אשר שם לו מדה, אכן גדולה מהשמים ושמי השמים, ושלמה לא עלה על לבו לשום לו מדה, ובעל כרחם היה להם לומי לא יכילו מדת כבודך, והגם צריכים למלת יכילו למה לא פתרוהו יכילו, כי השמים והארץ יש לה מדה, והבורא אין לו מדה, ומי שאין לו מדה לא יכילו מקום, ואמר הקדמונים הוא מקום עולמו, ולמה נדחקו לומי ימדרוך, כי ימדרוך משמעונו ימדרו אותך, והוה קשה על בני השכל יותר מה כאומר מדת כבודך, אך יאמרו במדת הרוחניים כדרך לשון בני אדם, מדת רחמים מדת הדין, אך ביושר אמי לא יכלכלוך לא דבר דרך משל כי אם בדרך האמת, כי אין לו מדה קצובה שיכילוהו לא שמים ושמי השמים, ואשר אמר מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו ג), כה פת' לכל יודעי שכל, מלואת כל הארץ, מה שהיא מלאה מתי וצומח וקפוא כבודו הוא של הקב"ה, ואילו היה כדעת התרג' היה אומי מלאה כל הארץ מכבודו, או מלא כל הארץ, המ"ם קמוצה והלמ"ד צרויה, כי יתכן ארץ בלשי זכר כמו נעתם ארץ (ישעיה ט יח), ולא נשא אותם הארץ (בראשית יג ו). ועתה אפרש לך את אשר זכר חי וצומח וקפוא, כי הם כל אשר בארץ, חי כל אשר באפיו נשמת חיים, צומח אילנות ודשאים ודומיהם שהם צומחים ויש להם נשמת גידול אך לא נשמת חיים, קפוא כלל כל הדברים זהב וכסף וברזל ונחושת וכיוצא בהם שאין להם לא נשמת חיים ולא נשמת גידול, והמה כבוד יוצרם שוכן עד וקדוש ורם: ואני בנימין אומי כי לא היה מעולם דעת הפותרים לפתור לא יכלכלוך מדה ממש אך מעניינה דומה ולא דומה, כי המקרא מוכיח שהוא לא יחזיקוך ויכילוך, שכן אמי המשכיל כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא

יכלבלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי, קל וחומר הוא, שדרש לאמר פלאה נשגבה היא אשר רצון הקב"ה לשבת בינותינו ולצמצם שכינתו הנה, אף כי השמים ושמי השמים לא יחוקדו, אכן הראה לנו כי רצונו להאמן דבריו אשר דבר לדוד אבי, וכן תרגם המתרגם, ארי מאן סבר ומאן דמי דבקושטא איתרעי ה' לאשראה שכינתיה בנו בני אנשא דרארין על ארעא הא שמיא ושמי שמיא לא יכילון לסוכרא יקרד, נביא עלינו אורך והודך והדרך:

יג. לבלדה. ואומר לבלה נאופים (יחזקאל כג ט), חברו מנחם עם ועלהו לא יבול (תהלים א ג), וכא רבנו לחוק דבריו בארך דברים למען בלבול מנחם אשר הוא קיר נטוי ונדר דחוויה, כי יבול שרשו נבל, ידור נדר, יפול נפל, ואשר אמר רבנו על דונש כי היה דעתו להחליף בית יבול בפ"א לא עלה על דעתו. ועתה למוכזזים ינעם דברי, כי בלה בשקל דוה, כגון רנה לוכר רנה לנקבה ועניינו כאשר פתר דונש בן היה מן הארץ כנגד תבלה (ישעיה נא ו), אחרי בלותי (בראשית יח יב), יבלו ימיהם (איוב כא יג), לא בלו שלמותיכם (דברים כט ד), ורבנו הפריד בשרוש בין יבול ולבלה, והדין עמו, אך חברים בעניין, ומנחם לא ראה בשכל ולא יבין ולא ידע ואשם כי חברים בשרש ובעניין. וכת' בלה ישנה וזקנה, כמו לא בלו שלמותיכם, ויש פותרים בהן לשון רקבון, ואינו נסו עליו, כי אחרי בלותי היתה לי עדנה (בראשית יח יב) יעיד על פיתרוי שכך הוא אחרי שנושני וזקנתי. ועם תבל עשו (ויקרא כ יב) לא יתכן לחברו כדברי רבנו, כי תבל שרשו בלל בשקל תמס יהלוך (תהלים נח ט) ששרשו מסס, פת' בלבול עשו, ופת' המקרי כן יתכן, אמר הנביא יחזקאל, ציוני הב"ה יהודיעם תועבותיהם ואני כן עשיתי ואומר לבלה נאופים, לישנה ולזקנה אמרתי ניאופיה אשר עשתה עתה יונו הנשים חזונותיה שלמדו ממנה, והיא, פת' והיא לא תהדר עוד מלזנות. ודע לך כי ועלהו לא יבול אינו מעניין זה כי הוא עניין נפילה והשלכה, לא יבול כמו לא יפול, כנבול עלה מנפן (ישעיה לד ד), נבל תבל (שמות יח יח), פת' נפל תפל מיגיעה, וכמוהם ומעניינם כי נבל נבלה ידבר (ישעיה לב ו), אדם שפל היקום שהוא נפול ואין לו תקומה בין בני אדם בעבור מעשיו הרעים ידבר דברים נפולים שלא יהיה להם תקומה, ובהפך נבל שהוא נפול יקרא נדיב, ככתו' לא יקרא עוד לנבל נדיב (ישעיה לב ה), ונדיב הוא הנישא והעלוי למעלה בין בני אדם בנרבת לבו, ומעניין זה נבלה המושלכת בחוץ, ובערבי או' לנבל סאקט פת' מושלך ומושלך לארץ, ולשון נבילה ונפילה קרובים בעניין ושתי לשונות ולא כאשר אמ' שתתחלף הבי' בפ', כי שתי לשונות הם קרובים בעניינם כמו תפלט תמלט, תפלטני תמלטני, רני פלט תסוככני: ואני בנימין אומ' כי נבל תבל אינו לא מענין זקנה ולא מענין נפילה אך מענין ונבלה שם שפתם (בראשית יא ז), שפת' מתבלבל שם שפתם על ידי שנדרה שם והוא בשקל נסבה, ורחבה ונסבה למעלה, ושרשם בלל סכב, אך בלל עובר לאחריה בלל שפת כל הארץ (בראש' יא ט), וכן סכב עובר, וסכב בית אל והגלגל (שיא ז טו), ונבלה בודד, מעצמה מתבלבל, וכן נסבו על הבית (בראשית יט ד), ואע"פ שאין דגש בכ"י נבלה נפרשו כך כמו נסבה, כי מבטן מי יצא לפרש ונבלה שם כמו נפלה, זאת לא זאת. וכן נבל תבל, לשונך מתבלבל להשיב דבר לכמ' גני אדם, גם העם אשר עמך לשונם מתבלבל, זה צועק וזה צועק, וכבר ממך החבר

להשיב לכלם כסדר זה אחר זה, לא תוכל עשוהו לברך, ולפרשו לשון זקנה ונפילה בדעתו לא עלה. ופתי ואומר לבלה נאופים וגו' עיקר פתרי כפתי רבנו שלמה, אמי לי לבי לזקנה בניאופיה מעתה שתזקינה יצאו תונותיה ממנה, תצא תאות זנותה מלבה ותחזור בה, והיא, והרי היא עורגת בונגניה כאשר בתחילה, ויבא אליה כל הבא כבוא אל אשה זונה שהיא עלמה מלאה זימה, ועל חסרון בית של נאופים יעידו ירחצו מים (שמות ל ב), ואם בית אישה (במדבר ל יא), יזנו יצאו ממנה, כל זונה תרגי נפקת ברא, ועל לשון נופל על לשון נינה הכי כמו עקרון תעקר (צפניה ב ד), אחת שאלתי לבקר צורי בכל בקר:

יד. ארעית. ארעית גובא (דניאל ו כה), נכונו בזה דברי מנחם שחברו עם הארץ בעברית שתרגמו ארעא, כל התחתיות הם מכונים לארץ והעליונים לשמים, כמו עוף השמים (בראשית א ל), ומגדל וראשו בשמים (שם יא ד), וכן לארעית גובא, ארץ דבור הוא תחתית הקרקע, ויהיה בעורי אל שמים רקע: טו. תערג. כן נפשי תערג אליך (תהלים מב ב), אמרתי יכוננו בו שפתי אמת כדברי דונש אשר אמר כי לכל החיות יש להם קול משונה מהברו, השור גועה, הסוס דוהר, והארי נמצא לו שואג נוהם נוער, וחלק גדולה בדרקוק במלת כי נעור ממעון קדשו (זכריה ב יז), כי האחד כתי' מלשון יערו מירכתי ארץ (ירמיה ג מא), ונעור מבנין נפעל ומשקלו נכון נכון, ונתחלפה תנועת הנו"ן בעבור העי"ן, ויש פותרים בו כי נעור מן נערו כגורי אריות (שם נא לח) וכמו שני ה' מציון ישאג (עמוס א ב) כן אמר כי נעור ממעון קדשו, ומשקל נעור יכול, ולא יכול יוסף (בראשית מה א), ונתחלפה כמו כן תנועת נו"ן בעבור העי"ן, וזה ראיתיו ואחבר, וכן הוא פתרון, כאיל תערוג על אפיקי מים, כך אמי המשורה, כאיל צועק על אפיקי מים כאשר יצמא ויבוא לאפיקים שהיו בהם מים והיה שותה בהם וכימי הבצרות לא ימצא שם מים והוא עורג וצועק מרוב צמא, כן נפשי תערוג אליך, תצעק אליך, ויוכיח עליו הכתוב אחריו צמאה נפשי לאלהים. אך מי שפתי תתאוה, לא יתכן עליו תתאוה על אפיקי מים, כי אפיקי מים אינם המים עצמם כי אם הניאיות, והאפיקים הם מקומו שהמים הולכים בהם, ויורה על זה וכל אפיקי יהודה ילכו מים (יואל ד יח), ואשר אמר כאיל בלשון זכר ותערוג בלשון נקבה יכול שכלל זכרים ונקבות, ויכול על נפש האיל, כנפש האיל תערוג, ודומה ותכל דוד המלך לצאת אל אבשלום (ש"ב יג לט), הרי עריגה לאדם כמו לאיל, הלא כן מצינו שאמי שאנה לו כלביא (ישעיה ה כט), על מלך אשור, וכן קולה כנחש ילך (ירמיה מו כב), וכן מצאנו באדם שאגתי מנהמת לבי (תהלים לח ט), וכן כסום עגור כן אצפצף אהנה כיונה (ישעיה לח יד). ודונש שאמי כי עריגה לאיל ולא לאדם לא מלא דבריו, כי דרך המשל נופל כל הלשונות עליו, ופתי ערוגת הבשם (שיר ה יג) מחיצה היא שהבושם צומח בה, ופתי דודי ירד לגנו לראות ערוגת הבשם שהיתה בו, ודומתו להשקות אותה מערוגת מטעה (יחזקאל יז ז), משורת מטעה, כי מה ענין להשקות אותה מתאות מטעה או מתשוקתה, ורבנו שמואל ורבנו יעקב פתרו בו לשון תאוה ותשוקה. וכת' רבנו יעקב בפתרו' שקיקת האדם אל הבשם, ולשקיקה אין סברה חקוקה, ומלה תשוקה כי תשוקתו (בראשית ד ו) בשקל תקומתו, ולא יאמר ממנו קמימה, אף כי נמצא תקומה, ולא מן תנופה נפיפה, ולא מן תרומה רמימה, ודע

כי ותשוקקה (תהלים סה י) כמו ותכוננה מכפל המרבעים שהם כפולי למיך, ונפשו שוקקה (ישעיה כט ח) הוא לשון עבר, כמו כוננה כוננו שהם לשון ציווי ועבר. ויוסף ישביר בר, ונקי כף ובר: ואני בנימין אומר כי מה שהשיב הקורא כי לא יתכן לומר כאיל תתאוה על אפיקי מים שיכשו ואין לו לשנות כאמור ביואל גם בהמות שדי תערוג אליך כי יבשו אפיקי מים ואש אכלה נאות המדבר (יואל א כ), וגם המתרגי תרגי מסברא קמך, מהן תתאוה ולא תצעוק:

טז. נמוגו כל יושבי כנען (שמות טו טו), משקלו נכונו, והנויין מן נפעל, ושרשו מוג, ונמיהו למען למוג לב (יחזקאל כא כ), כמו לשום החול (יחזקאל ל כא), והגבעות תתמוגנה (עמוס ט יג), כפל ג' תתמוגנה ככפל המרבעים כשקל תתרוממנה כמו תקוממנה, ופתי כלם כאשר פת רבנו יעקב בן פתר אותם יוסף, נמוגו כמו נמסו, נמוג נמס, אך שמושם ושרשם אינו אהר, כי מן נמס יאמר נמסו בדגשות הסמך, ומן נמוגו ימוגו כמו יכונו, והנויין נמס ונמוג מהנפעל, על כן לא יכון בלשון לא נמינה ולא מינה כאשר אמר רבנו בכלל דבריו כי נמינה היה שרשו נמג כמו נפילה נפל, נדיבה נרב, ואין שורש נמג בכל הלשון, וכן נמינה לא יתכן כי היה שרשו נמג מבעלי הכפל בפלס חגינה ששרשו הנג, ומצאנו תמוגינה כמו תמוגינה (ישעיה נד י), ולא נאמי תמוגנה ברגש בישקל תסובנה, שהוא מן סבב, כי לא מבעלי הכפל הוא, ובפרוש אלה הדברים בנסתר ונגלה לא ארוגים לאלה:

יז. מסת. (דברים טו י) הודה רבנו לדברי דונש ותרנום די מסת (דברי טו ח), ולא לשון מס, וכחו ישר כי סמכו באמת וביושר:

יח. נסותם. (שמות יז ו) נסתם דברי מנהם באומרו כי הנויין אינו שורש, ורבנו אמר שאין להכריע אם היא שורש אם לא, ונעלם מהם למען אנסנו (שמות טו ד), והבירוי, לא אנסה (ישעיה ז יב), אשר נסוני אבותיכם (תהלים צה ט), ושקל נסותם כלותם ענותם ודומי, ומקור מן נסה, נסותם את ה', הנה הנויין בלועה כמסה כמו נשא כמשא ונויין נגע במגע, וכן דרך הנויין להתבלע כאשר הם פעל, ודונש הודה לו כי אין נויין במסה, ולא הבין כמו כן הבלעת הנויין, ואמר כי השמות אינם נקראים מעין המעשה והודה על דברי שקר, והביא ראיות דחויית לאין חקר, ואמר כמו נח מן ינחמנו (בראשית ה כט), ושמואל מן שאלתיו (ש"א א כ), והוא לא ידע כי נח על שם שאמר עתה תהיה לנו מנוחה, וינוחו יגיעי כח מרוב יגיעם ומעצבון ידם ובו נתנחם, על כן קרא שמו נח, וכן שמואל, לפי שהיא שאלה אותו מהי ונתן לה שאלתה נתנה היא אותו במתנה להי כמי שאמר וגם אני השאלתיהו להי (ש"א א כח), כמי נתתיהו, הוא שאול להי (שם), הוא נתון להי, וכמהו וישאלים וינצלו את מצרים (שמות יב לו), נתנו להם, וכן בלשון רבותי השאילני חפץ זה תן לי, ועל כן אמרה שמואל כמו שמואל נתון לי, וקצרה דבריה, וגם אנכי נתתי השאלתיהו, ליוצרי נתתיהו:

יט. מן הוא. (שמות טו טו), זאת הפעם הודה רבנו לדברי דונש, ואני המוכיח אודה. דברי מנהם בדברים נכוחים כשמש זורחים לעיני פקחים, דע והבן כי מן בלשון ערבי כמו מי בעברי, וכן בארמית מי הוא מן הוא, ואינו נופל כי אם על בעלי השכל, ומה נופל על שאר הדברים, והנה נמצא מה על בעלי השכל, ויאמרו להם אחיהם מה אתם (שופטים יח ח), אך פתרונם מה

בשורה בפיכם ומה אתם אומרים ומה ראיכם, ומה שהביא דונש כי נמצא מי פשע יעקב הלא שומרון ומי במות יהודה הלא יושבי ירושלים (מיכה א ה), ואין הפשע והבמות בעלי חיים ושכל, דע לך כי כן פתרו, מי גרם פשע יעקב הלא יושבי שומרון, ומי עשה במות יהודה הלא יושבי ירושלים, כן משפטם כי ילעינו המשכילים באומי מי הלחם או מי היין, וכן לאומי מה הוא לאיש הבא, כי איש הוא, אך בצחות לשון מי הוא, ובמשל הדיוטות אמר אחד לחברו שהיה מוכר כלי בשוק היאך אתה מוכר זה, והמשכיל הלעיג עליו ואמר לישראל בפשוט, שחק בו כי ענין איך נוסל על הדברים הנמכרים בחשבון או במשקל או במדה, אך דבר הנמכר כלו כאשר הוא יתכן בו בכמה תמכרנו ולא ימירנו: ועתה אבאר לך דברי מנחם כי הם סמוכים באמת וישר וכשרון מדרך הפתרון ומדרך הדקדוק, זה פתרונו, כאשר אמר משה בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבע (שמות טו ז), ראו כי הבשר בא לחם בערב ובבקר ראו המן, ולא ידעו מה הוא, וקראו שמו מתן הוא, על כן שמו כן הוא לדורות, כי לא קראוהו לדורות מי, מפני כי מי אינו נופל על אכילה כאשר פירשתי, ועוד כי לא ישימו שמו כל הימים כך, כי כבר ידעו מה הוא, ומדרך הדקדוק כאשר נאמר מן מנה את מאכלכם (דניאל א י) שהוא כמו צוה, קוה, ונאמר בצווי צו את בני ישראל (ויקרא כד ב), כך אמר השם קו לקו צו לצו (ישעיה כח י), הרי צו שם דבר, וכן קו לקו עיי' מן, והצווי מן ינצרוהו, חסד ואמת מן ינצרוהו (תהלים סא ח), מנה שיצרו אותו, ופתי ויקראו את שמו מן קראו שמו מתן, וזה שמו לדורות, וכן אמר משה הוא הלחם אשר נתן ה' לכם ואשר מנה מאכלכם: ואני בנימין אומי כי תשובות הקורא על דונש הבל וריק נחשבו לא טוב, כי מי ילך לנו מצרימה ויגד לנו אשר מן בלשון מצרים מי הוא שלא יפול רק על בעלי השכל, והלא שמא בלשון מצרי מה הוא, ואע"פ שאינו מכוון לא על לשון ארמי ולא על עברי מה בכך, הלא מצאנו כמו כן ויקרא לו יגר שהדותא (בראשית לא מז) בלשון ארם נהרים, ואינו מכוון כל עיקר לשון ארמי, כי דגר שהדותא היה לו לומי, שבכל מקום תרגו גלין דגרוין, וכן מצאנו כדנן תימרון להם (ירמיה י יא), והיה לו לומי להום, אך הלשונויות משתנות כך, וכן עיקר פתרון כי קראו אותו בלשון מצרי מן שהוא באותו לשון מה, ולפיכך קראו מן על שם שלא היו יודעים מה הוא, ומן הוא מה באותו לשון, וכמוהו הפיל פור הוא הגורל (אסתר ג ז), לא היה צריך לכתוב אלא הפיל הגורל, הואיל ובלשון הקודש נכתבה המנלה, אלא להודיענו על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור (שם ט כו) שהוא גורל בלשון שושן, ואילו לא נכתב מתחלה בלשון שהיו מדברים באותו המלכות לא היינו יודעים למה נקרא פורים, ולדברי הרב היה לו לאמר ויקראו את שמו מן כי מנתו ה', צורי יסמוך אדני ויאורו עיניי:

כ. בשצף. בשצף קצה (ישעיה נד ח), נבלאתי על רבנו איך היה ידו עם מנחם בזה לסתור פשר דונש אשר הוא אמת וינידו עליו ברגע קטן עזבתך וברחמים גדולים אקבצך, וכן הוא אומי כי רגע באפו חיים ברצונו (תהלים לו ו), וכן הוא אומי כי יבער כמעט אפו (שם ב יב), ורצונו חיים עד העולם, ויורה על זה בערב ילין בכי ולבקר רנה (שם לו ו), וכה פתי בשצף קצה כמעט קצה הסתרחי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך מרחמך, ויכול להיות

בשצף כמו בשסף, מן וישסף שמואל (שי"א טו לג), בחלוק אויות וצ"ש, כלומי בחתיכה קטנה של קצף, בדבר מועט, וזה אל זה יחבר: ואני בנימין אומי דלא דוש לקימחיה בזה, כי אין ענין שסף בסמ"ך רק בדבר המשוסף בידים, ילעינו המשכילים לאומי שסף ישנתי או אכלתי, והעיקר בדברי דונש מראיית התרני ברנו ועיר סלקית אפי שכנתי ומן ועירא מניך ובמכות עלם דלא פסקן ארחם עלך, קבץ תקבץ יעקב כולך:

כא. נא. אל תאכלו ממנו נא (שמות יב ט) כדברי דונש ובתרגומו, והעריבי מסייע אותו שאומרים לבשר שאינו מבושל כל צרכו נאי, ובתרגומו כד חי, ומנחם פתרו לשון שבור כמשמעות ועצם לא תשכרו בו (שמות יב ט), מן אם הניא אביה אותה (במדבר ל ו) שהוא לשון שברון, אלולי שחבר שתי לאוין בלאו אחד היה טוב, ומלשון יניא יש בתהלים יהלמני צדיק חסד ויוכיחני שמן ראש אל יניא ראשי כי עוד ותפלתי ברעותיהם (תהלים קמא ה), פת' יהלמני צדיק ויכני, חסד הוא עושה עמי, אך הרשע אם ימשה ראשי בשמן ראש אני קורא אל, כי הוא משבר ראשי במשיחתו, כי כל ימי אני מתפלל על רעותם ופורענותם: ואני בנימין אומי כי העיקר כדברי מנחם, ובחנם שם רבנו לב להציל מנחם מפתרון שבירה, כי כן הוא, אל תאכלו ממנו נא הוא שבור איברים ולא שבירה עצם, וגם בשל מבושל במים אל תאכלוהו כי אם צלי אש, עתה עונה המקרא לפרש על אחרון ראשון ועל ראשון אחרון, כמו בתלמוד אמאי דסליק מיניה, אל תאכלו בשל מבושל כי אם צלי אש, ואל תאכלו נא כי אם ראשו על כרעיו ועל קרבו, וכמנהו והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג (שמות כח לב), הרי כאן שתי מצות, אחת לעשות ראשו בתוכו באמצעיתו ולא למטה אך בשעת אריגה יניחו הפתח, ועוד מצוה אחרת לעשות לו שפה לאותו פתח, ועתה ספרי ראשו בתוכו כפי תחרא, ושפה יהיה לו כרי שלא יקרע, ורוב מקראות כזה סותרים ואחי"כ מפרשים. גם מה שפטר הקורא יהלמני צדיק חסד על הצדיק ויוכיחני שמן ראשי על הרשעים לא קרוב לפה וכליות לחלק מקרא זה העניין, אכן כן פת', למעלה אמי המשורר אל חט לבי לדבר רע להתעלל עלילות ברשע את אישים פועלי און ובל אלחם במנעמיהם, פת' לא מעדניהם של רשעים, כמו אל תלחם להם רע עין (משלי כג ו) הוא הרשע, מנעמיהם הוא ואל תתאו למטעמותיו (שם), תהלמני צדיק חסד, מעדני הרשעים אני שונא מכל תוכחות הצדיקים שיהלמני על ראשי ויוכיחני, חסד אני חושב אותו, כי אוהב אני תוכחותיו יותר ממעדני מאכל הרשעים, שמן ראש מלכה שיש לי שנמשחתי בשמן, לא יניא ראשי לא יסיר את ראשי מלקבל מהלומות ותוכחות הצדיק, כי עוד כל עוד נפשי בי אני מתפלל להזהר מרעותיהם של רשעים, לכן טובו לי הבאות של צדיק ממעדני הרשעים. יהלמני הוא מכת ראשי, ככת' והלמה סירא מחקה ראשו (שופטים ה כו), הלומי יין (ישעיה כח א). יניא יסיר, כמ' ואם הניא אביה אותה (במדבר ל ו), וכן פתרו רבנו שמואל, יברכנו האל:

כב. סלסלות. סלסלות (ירמיה ו ט) בחילוף סמ"ך בוי"ן יהיה זלולות, כמ' וברת הזוללים (ישעיה יח ה), ויכול שיהיה מלשון סלים, כבוצר ששייב ידו על העוללות ומשים בסלים, לדוחתי ולשועתי הי' אונך אל תעלים:

כג. נפתי. נפתי משכבי (משלי ז יז), פתרו מנחם מנפת צופים (תהלים יט יא), כדתו וכחקו ואתו נמקו בפתרון ולא לכל ספקו, ודונש השיב עליו ואמר מה שבח יש לקטר המשכב ברבש, האמנם לא העמידו המלה על אפניה ולא טבעוה על אדניה, כי פתרון נפתי מענין נשם נדבות תניף אלהים (תהלים סח י), שהוא כמו חטיף מלשון נפסי מים (איוב לו כו), ונפת היא הטפה הנוטפת מצוף הדבש כשהיא ביערתה ונוטפת מאליה בלא עסני, ומשקל נפת בשת, כאשר אמי רבנו על דרך הדקדוק כך הוא, נף קם, נפתי קמתי, וזה מבנין קל, ומבנין הפעיל הניף הקים, תניף תקים ונפתי הוא עובר כמי שמתני. ופתי נפתי משכבי מר, הויתי על משכבי מר מימי ורדים ומר ואהלים, כדרך שעושי' בספרד שמוזים על הבגדים לריה טוב, ואת צדיקים ישלם טוב: ואני בנימין אומי כי מה שאמי רבנו על דונש כי לא צדק באמרו בנפת נפתי אמנם צדק לפי סברתו אשר נופת התיז עיקר כמו ופת, כי היה לו לומר נפתי התיז בדגש, ויהיה במקום שני תויזן האחת עיקר והאחת שמוש, ודבר צורנו מפינו לא ימוש:

כד. עתודי ארץ. עורר לך רפאים כל עתודי ארץ (ישעיה יד ט), דונש יפה פתרו, ואין להשיב על אמרו באמרו כי הוא מאלים ועתודים (יחזקאל כז כא), ותשובתו על מנחם תשובה נצחה, שפתר אותו מן ועתודותיהם שוסייתי (ישעיה י יג), ורבנו סמכו על לא דבר באמרו כי גדולי בני אדם נקראו פרים ואבירים אך לא עתודים, כי אין במשמעות עתודים חוץ, ואני אומי כי ידוע הוא כי העתודים מנהיגין הצאן ובאשר ילכו ילכו הם, ועל כן המלכים נקראים עתודים, והיו כעתודים לפני צאן (ירמיה נ ח), שהכל נמשכים אחריהם, ועל אשר אמי רבנו מה כת במתים, כי אמי עורר לך רפאים כל עתודי ארץ, אחרי מותם אינם עתודים, תשובתו בצדו, כי שם נאמר הקים מכסאותם כל מלכי גוים, והלא זה על מתים נאמר, אך אותם שהיו כחיהם עתודים ומלכים ומנהיגים כאשר ירד ניג לקברו חרדו כולם לקראתו וקמו מקבריהם ותמהו ואמרו לו גם אתה תולית כמונו אלינו נמשלת הורד שאול גאונך המית נבליך תחתיך יצע רמה ומכסוך תולעה, ואמר כל מלכי גוים שכבו בכבוד איש בביתו, בקברו, ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב, וזהו שאמי בתחלה שאול מתחת רגזה לקראת כואך, וכל הענין על המתים נאמר, וכן ברושים שמתו לך ארוי לבנון מאו שכבת לא יעלה הכורת עלינו, וזה משל על הגדולים אשר לארזים נמשלים: ואני בנימין אינני רואה שורש וענף בתשובת הקורא על רבנו בזה, הכי אמי רבנו אשר אין כח במת, לא יצא מפיו, כי ידוע לכל כי כל הפרשה בישעיה דברה דרך משל על המתים שכבר מתו אשר יצאו לקראת ניג במותו, אכן כן אמי כי אין משמעות בעתודים לשון חוץ להקרא כן לעולם, ועוד כי לא היה לו לומר עתודי ארץ, אך כמו פרות בשן (עמוס ד א) או עתודים ולא יותר, לכן נכון פתרו רבנו, והתרגי מוכיח כן אעירת לך גברין כל עתודי נכסיא, ואם היה עתודים ממש היה מתורגי וברבני ארעא כמי שמתורגי עם חלב עתודים (דברים לב יד), ולפתרון רבנו

אנו מודים:

יה. הדה. ידו הדה (ישעיה יא ח), לא נכוננו קצת תשובות דונש כי לחנם צעק על מנחם, אמנם רבנו הודיך פעמיז במסלול ישר משניהם והאריך בדבריו מדבריהם, ולהביא דברי שלשתם במלת הדה תכבר העבודה מני מדה,

אך דע כי הרה בשקל הנה, והיא הרה במקום יידי ידה, או יש שני שרשים הרה, ידה, כענין אחד, כמו ילך הלך, ומענין ירו אליה כל הגנים (ירמיה נ ד), לידות את קדנות הגנים (זכריה ב ד), בשקל לעות מן עוה, וכן וידו אבן בי (איכה ג נג), וישו, והם מבנין הפעיל, וכלם מלשון יד. ופתר' החיים (ישעיה נו י) אין לו דמיון, והיא שורש בשקל בונים, והוא מתורגי ניימין שכבין: ולי בנימין נראה ככת' רבנו שלמה אשר הרה בשקל עשה, בנה, קנה, היא אחרונה יסוד נופל, וענינו כמו מן הר הרים (יחזקאל ו ז), וכמו הידר שהוא לשון הרמת קול, אף זה לשון הרמת יד, וכתרגום ירוהי יושיט:

כו. נוער. נוער כפיו (ישעיה לנ טו), נער כפיו דונש ממנו באמרו כי אין הגוין שרש, ורבנו הוכיח בדברים נכוחים למבין כי הני שרש, וחבריו גם חצני נערתי (נחמיה ה יג), ננערתי כארבה (תהלים קט כג), ואני אומר כי ענינם מנעורת פשתים, והיה החסון לנעורת (ישעיה א לא), לפי שהוא נעור מן הפשתים נקרא נעורת, ותחברם יחד במהברת לצפירת תפארת:

כו. ובשלייתה. ובשלייתה היוצאת מבין רגליה (דברים כה נ), פתי אותו מנתם מן ישל ויתך (שם כח ט), וחבר עם כי ישל ויתך, כי ישל אלוה נפשו (איוב כו ח), ועל זה בא על השל, אני נכשל, שהרי כי ישל שרשו שלה, מגורת ישליו אוהביך (תהלים קכב ו), או מבנין השלה, כמו יפן שהזייד בסגול מן הסנה, כמו ויפן זנב אל זנב (שופטים טו ד), ויקש את ערפו (דהיב לו יג) מן הקשה, וכולם סגולים להורות על בנין הפעיל. ופרושו כי ישל אלוה נפשו הצעקתו ישמע אל כי תבא עליו צרה, מה תקותו וסברתו כשהוא נחל וחוסם כשהבורא נוהן לו בריאות ושלוה, מה תקותו כאשר תבוא עליו צרה הצעקתו ישמע אל, ואית היאך יאמר ישל מן שלוה בלא תנועת הוייו, הנה נמצא ממנו שלו כל בוגדי בנר (ירמיה יב א), אך הם שני בנינים השלה ושלה, ולא יתכן להיות ישל מן תשולו (רות ב טז), שאם כן היה לו לומר כי ישול כמו תסובו, יסוב, ותשולו מן שלל בדגשות הלמיד, וזה פתי של תשלו, תנו לה מן הצבתים, וכל לשון שלל הוא לשון שלל הרחבה והרוחה, וישל ויתך מן נשל בשקל וידר מן נדר, ויסע מן נסע, ונשל הברזל (דברים יט ה) כמדה, וינשל את היהודים (מ"ב טו ו), ומענינם של נעלך (יהושע ה טו) שרשו נשל בשקל שא את ראש מלקוח (במדבר לא כו) ששרישו נשא, וכן גש פנע בו (ש"ב א טו) שרשו נגש מן ויגש שהוא בשקל וידר, וכן גע את עצמו (איוב ב ה), ננע, ופתי בשליחה מלשון בשפיר ובשליא: ואני בנימין אומ' כי עיקר סתרו' כי ישלך אלוה נפשו, וכתרג' ארום ינתר אלהא נפשיה, לנתר בהם על הארץ (ויקרא יא כא), כי אמנם ישל שרשו שלה, אך הוא מבנין הפעיל כמו ויפן זנב שהוא ויפנה מן סנה, וירב בבת יהודה (איכה ב ה), וירבה מן רבה, ויגל ישראל (מ"ב יז ו) שהוא ויגלה מן גלה, אך ישל מפעיל מן שלה, ומענינו של נעלך שפתי השלך והוא מגורת שלה ממשקל צו מן צוה, גם את עבריך (דניאל א יב) מן נסה את אברהם (בראשית כב א), אלא שזה מבנין הפעיל ואלה מבנין כבד, אכן כולם ממחלי למיד פעל ופתי ישלה וישלך אלוה נפשו לפי שכתוצע ונוול, כתי' וקבע קובעיהם נפש (משלי כב כג), שונא יסבע ברפש:

כת. אפה. (ישעיה מד טו) אמת אמי דונש כי האליף לא תסור מן היסוד, והוי"ו או החולם יקום מקום אליף אפה כאשר תחסר מן המכתב. וכא מלשון אפה מלה אחת זרה את אשר תאפו אפו (שמות טז כג), אליף אפו בצירי, ודינו היה בשבא וסגול אפו בשקל ענו לה בתורה (תהלים קמו ז), וכדברי דונש באפה כן דעת הרב, ושיחו עלי יערב: ואני בנימין קבלתי ממלמדי כי מצאנו דוגמתו בתרי עשר אהבו הבו קלון מגניה (הושע ד יח), אך אמרתי כי רחוקים הם כי שם לשון עבר שכך כתו"ס סר סבאם הזנה הזנו אהבו הבו, הזמינו עצמם לקלון, אכן לפי שהוא ברביע לפיכך ננקד בצירי, אפו ולא אָפו: כט. מסוה (שמות לד לג), אמי מנחם כי יסוד מסוה סמך בלבד, וחברו אל וברם ענבים סותה (בראשית מט יא), וכן לא יתכן, ודונש אמי כי יסודו סו, אמרתי אני כי יסודו סוה, וכן מקוה, מטוה, אך נמצאו אלה בשמוש הפעלים, ומסוה לא נמצא, ופי' מסוה כסוי פנים ברקיע בערבי. נכוננו אמרי פי והגיזן לבי: ואני בנימין קבלתי בן כי סוה כמו קוה, והוא מלבוש כמו סותה (שם), כי אע"פ שמשני שרשים הם ענין אחד להם:

ל. מים. פתרי כדברי דונש, ולא נמצא נפרד, אפי' מי רבים, מי הירדן יכרתון (יהושע ג יג), ופתרוננו מנחם בו ישבותון:

לא. כה. כלו שרש כדברי דונש, ואשר אמר כי שרש כהה ויך כ"ף בלבד לא דקדק יפה, כי הם שלישיים נכה, אך פעמים שהם חסרים כחבריהם: לב. נע ונד (בראשית ד יב), נע ונד היה מנחם בשרש זה, כי דבריו מרבים הכל באמרו כי שרש נד דלית בלבד ושרש נע עיין בלבד והלא נע ונד בשקל קם, שב. ואשר אמי דונש כי נד בשקל וידד כחזיון לילה (איוב כ ח), אינם שורש אחד, כי נד מן נודו כמו קם מן קומו, וידד שרשו נדר, ואנחנו קמנו ונתעודד:

לג. מה, מי. שרש בי אותיות כדברי מנחם, ודע כי מנהג הלשון לאמר מי על בעלי חיים והשכל, מי האיש הלוח (בראשית כד סה), מי חכם ויבן אלה (הושע יד י), ולא יאמר מי חבנד או מי הכלי כי אם מה, ובוה תבין מומה ודבר צחות השכל וחכמה:

לד. אדרה. אדרה כל שנותי (ישעיה לח טו). רחק ממנו ולא קרב אליו דונש, ורבנו העמיד המלה על משפטה כי הוא מן אתפעל אתדרה, ואדרם עד בית אלהים (תהלים מב ה) נרכב משתי מלות אתדרה עמהם, והביא דומיהם בני יצאוני (ירמיה י כ), יצאו ממני, קדשתך (ישעיה סה ה), קדשתי יותר ממך, חזקתני (ירמיה כ ז), חזקת יותר ממני, אך מה שחבר אדרה אדרם עם ידורון (תהלים סח יג) אינם לעומת מחברתו, כי ידורון שרשו נדר כמו יפולון נפל, יבולון נבל, ופתרון אדרה אשתעשע מלשון תלמוד האשה מדדה את בנה בשבת (קכח ע"ב). וכן פרשם רבנו האי גאון, ושרשם דדה כפולי פי, אך מעט נמצאו כפולי הפי במקרא, כי רובם כפולי עיין כמו שלל, סכב. ופי' כי אעבור בסך (תהלים מב ה) בחבורה בזמן הרגלים, ככת' המון חונג (שם) וסך מלשון המשנה סך הכל (עבודה זרה יא ע"ב), חבור הכל. אדרם, אדרה עמהם עד בית אלהים שיבנה במהרה בימינו: ולי בנימין פתרי רבנו שיש לו ראייה מן המקרא עיקר:

לה. וישתומם (ישעיה נט טז). מה טובו דברי דונש באומרו כי וישתומם מן משמים בתוכה (יחזקאל ג טו), והביא ראיות נכונות בדרך המשל ותקצר נפשו בעמל ישר (שופטים י טו), בכל צרתם לו צר (ישעיה סג ט), כי לו בויו נקרא אף כי הוא כתוב באלף, ובמדרש רבותינו בכל מקום שישיר גולין שכינה עמהם, שני למענכם שולחתי בבלה, ושמי שאומ' בשבת יום שבת על השלחן, ברוך ה' יום יום להוריד בריחים נמנה בנימו, ואומ' בנלות בבלה שולח למענימו, כי הם אומרים למענכם שולחתי בבלה, השיין בשורק, וזה לא היה ולא נראה, כי בחירק היא, אך דרך דרש אמרו רבותינו כך, והאוי בפיוט להוריד בריחים לא הבינו ולא ידעו מה הוא, כי פת' המקרא כך הוא, כה אמר ה' גאלכם למענכם שולחתי כרש בבלה (ישעיה מג יד), שיבא לבבל ויחריב אותה ויקום דמי עבדי השפוך, כמו שני למשיתו לכרש אשר החזקתי בימינו לרר לפניו גוים ומתני מלכים אפתח הוא יבנה עירי ונלותי ישלח לא במחיר ולא בשחר (שם מה א יג), ואו' והורדתי בריחים כלם (שם מג יד) על הכשרים נאמר שילכו בורחים ונודדים הנמלטים מהם, ולשון והורדתי נופל על ירדת הים ככת' בענין הכשרים וכשרים באניות רנתם (שם), ופת' בכיתם, כמו רני בלילה (איכה ב יט), שהוא כמו קונני ובכי, וזה קוצר פת', והורדתי בים כל הנמלט מן הכשרים בורחים, בריחים פת' בורחים, וכמהו בריחיה עד צער (ישעיה טו ה), הבריחים שלה. ומנחם שפת' משתומם, שתום העין (במדבר כד ג), עינו היה שתום כזה, כי לא יבין ולא יחזה, ורבנו כת' וישתומם כמו ויתעצב, כי אמ' אין לאמר שמם על השי"ת, מי יתן ידעתי דעתו מה בין ויתעצב לוישתומם, כי זה וזה אחרים במקומות, והלא יחזקאל שאמ' ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכה (יחזקאל ג טו), פת' עצב בתוכה, והכל דרך משל על הבורא, כי לא יתעצב ולא ישתומם, ואשר אמ' על המים השניה כי לא נודע אם היא שורש, באמת שתייהן שורש, וכן ערכם ונודע בארץ דרכם, ולפי שראו ישום וישרוק (ירמיה יט ח), אשום ואשאף (ישעיה מב יד), במים אהת, על כן אמ' כי אינה שרש תדע אשום וישום יתכן שיהיה שרשם ישם מן והבמות תישמנה (יחזקאל ו ו), והאדמה לא תשם (בראשית מז יט), ויכול שיהיו מן שמם, כמו יסוב כל הארץ כערבה (זכריה יד י) מן סבב, כמו ותשם, כמו ותקל גברתה (בראשית טז ד), מן קלל, או יהיה שרשם נסב ויהיה מבנין נפעל, יקראנו ה' על: ואני בנימין אומ' כי הבל ינע הקורא לסתור הפיוט אשר נוסד ע"ד הדרש, שדרשו חכמים והורדתי בריחים על ישרי ואמרו שהם ריחים שהיו מפתינים בהם ישרי וכביכול הקיה עצמו טוחן עמהם, א"ת והורדתי אלא והורדתי הקי עצמו יורד שם, כמו שדרשו שהקי עצמו בנלות עם ישרי ושם עמהם, כמו שכת' ושם (דברים ל ג) ולא וישיב, ותדע ותשכיל מן מוצא דבר כי אותה דרשה אינה יוצאת מושב ה' את שבותך (שם), שאם תאמר כן מה תדרוש במה שכתו' ושבותי שבות מואב (ירמיה מח מז), אשיב את שבות בני עמון (שם מט ו), הכי הקי בגולה עם בני עמון ועם בני מואב, שהם עובדי פסילים והבלים, אך פירושם לשון מנוחה הוא, כמו בשובה ונחת תושעון בישעיה (ל טו), שובה ה' רבבות אלפי ישראל (במדבר י לו), וכן הנני שוב שבות אהלי יעקב (ירמיה ל יח), וכן כל לשון השבה מבנין קל והוא עובר לשון מנוחה הוא, לכן לא תצא המדרש מושב את שבותך

שהוא עובר לשבות אך ממה שכתו' ושב וקבצך (דברים ל ג) שהוא בודד, שאין כת' שם איזה דבר ישיב, והוא נשמע יפה שהקי' עמו שב ובגוים יתחשב: לו. ידיד. ידיד ה' (דברים לג יב). הידיד הראשונה שרש, והאמצעית ידיד המשך כיוד גביר, ומנחם ודונש נדרו ממנו, ורבנו לא הוכיח בינותם, ותדע כי ידיד ודוד קרובים בענין ורחוקים בשרשם, כי דוד בשקל אור, סוד, וכן נגלה הסוד, כי ידיד ראשונה יסוד:

לו. חי. אמר מנחם כי שרש חיים היי'ת בלבד, ודונש השיב עליו ולא העמיד דבר על אופניו, ואני אומר כי חיים מבעלי הכפל בשקל זכים, רבים, דלים, תמים, והשרש חי, ושלה חי (בראשית יא יד), וארפכשד חי (שם יא יב), בפלם תם הכסף (שם מז יח), ומשפט חיים להיות בשלש יודיין, כי שרש ואחת קבוץ הרבים, וכן כל המלות שבארנו, ואי' איך ישמש ממנו עבר ועובר ופועל ופעול וצווי, דע כי יש בלשון הזה שרש אחד חיה, והיית ורבית (דברים ל טו), חיה תחיה (מ"ב ח י), ובעבור שהוא כבר על הלשון לשמש מן חי להתחברות בי יודיין ולאמר ממנו כמו אסוב יסוב מן סבב, אחוי יחוי מן חי, שמשו מן חיה, יחיה, והיית ורבית, ורבותינו אמרו משרש זה שם התאר זה חוי וזה מת, בשקל שלו מן שלוח, ושם התאר משרש חי חי בלשון זכר, הבשר החי (ויקרא יג טו). ודע כי יחוי, ויהי מן חיה היה, מבנין קל, והשבא אשר תחת היוד אינה ראייה על כבודתו לאמר ויחוי, ויהי בשקל וישב, על כן יאמר ויחי, ויהי ודינם ויחיה, ויהיה כמו ויבכה, וישבה. ושנות חיים לי תרבה, ואורי לעד לא יכבה:

לח. בצים. יצאו מלאכים מלפני בצים (יחזקאל ל ט), רבנו הגיה מלה זאת עם מלות אחרות אשר הזכיר ולא פירשם, והם נכדו מאד להוציאם לאמיתם, וזאת נכדה על כלם, בצים, יען כי האחד נקרא צי, וצי אדיר (ישעיה לג כא), ואם נאמר כי יוד צים קבוץ אנה יוד צי שהיא שורש, ואם היא שרש איה יוד הרבים, והלא נאמר מן עי עיים, ומן אי איים, כן היה לומר בציים, והוא חסר, וכמוהו חסרה יוד כלי כאמרו כלים, כי היה דינו בבי יודיין, ואחת לשרשו ואחת לרבים, ולאמר כלים, והוא חסר, אך כנכונים לא יחסרו באמרו ציו כליו, ואל כליך לא תתן (דברים כג כה):

לט. ציונים. הציבי לך ציונים (ירמיה לא כא), אמרתי אני ציון בשקל חתול, לשון חתול פעל הוא, והשרש צין, והייו למשך כוייו חתול, ופתרונו הציבי לך סימנים, ושימי לך תמרורים, גלי אבנים ותלים מעצים מנושאים, כמו ויתמרמר אליו (דניאל ח ז), שהוא כמו ויתנשא אליו, והיא נחמה שאומי לבתולות ישראל, כאשר תלכי בגולה הציבי סימנים ושימי תלים, ושית לבך למסלה דרך הלכת שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה, ומנחם ודונש לא פתרוהו, אף כי זכרוהו, לפי דרכם שכתוהו:

מ. סאן. כי כל סאן סואן ברעש (ישעיה ט ד), אמר מנחם כי אין הנרין שרש, ודונש העמידו הישב באמרו כי הנרין שרש כמו שוכן, ורי יונה בן נגאה הביא שקלם בספרו, סאן, סחון נשאו (איכה ה יג), סואן, ויהי סוחן (שופטים מז כא). ופתרון משמעם לשון שאון דהייה ותכונתו עלי קריה תקרא לכל שבטי יה: ואני בנימין נפלאתי איך יפרוש אדם שהנרין לא תהיה שרש

מפני תשובת רבנו שלמה, שאם אין הוי"ו והנו"ן שרש הרי הוא בשקל שאון שיאמר ממנו שואה, והמון מן הומה, וחרון מן חרה, ואם כן בהתפעלו איך יאמר סואן, והלא לא יאמר הומן, חורן, שואן. לכך פתרונו לפי ענינו קול ענות מלחמה, וכן פתרון המקרא כי כל סאון סואן ברעש ושמלה מגוללה בדמים, בכל שאר נצחונות יש תשואות והמון נצחון מלחמה ויש שם שמלה מגוללה בדמים דמי ההרונים אבל במפלת סנהריב לא תהיה צעקת מלחמה ושמלת דם, אך והיתה לשרפה מאכולת אש, וכן היה ע"י מלאך ה', ירכו שני ויהיו בני:

מא. יצען. (ישעיה לג כ), הסיר מנחם הנו"ן, ולא נשמר כי היא שרש בשקל יפעל, וכן אמר דונש בפחרון, ורגלי אחזה באשורו:

מב. קטון. אמר מנחם כי אין נו"ן שרש בראית כמעט קט (יהוקאל טו ז), ואני אמרתי כי היה לו לומר כי קט חסר נו"ן כמו שחסרה דלית אחד מן אח ועשה אח מאחת מאלה (יהוקאל יח י), וגם אל"ף נחסר באותה מלה, ודבר חד אל חד (יהוקאל לג ל), וקטן וקטון כי גזירות הן, כאשר ביארתם בספר הזכרון להיותו יתרון עד דוד אחרון:

מג. יגע, יבש, שנים. יגע דונש ומצא לו חבור נכון כי הוי"ד שורש, ואמר כי בהונעתם (מלאכי ב יז) וי"ז במקום יו"ד, ומנחם

השחית דברו והרס חבורו הוי"ד בהסירו, וכן הסיר יו"ד יבש בראותו ויבש מקורו (הושע יג טו) ביו"ד העתיד לבדה, ולא ידע כי הצרי אשר תחת הוי"ד בעבור יו"ד אחת, כמו ידע ירד. והסיר נו"ן שנים מהשרש, כי אמר השי"ן בלכרה שרש, ושרשו ידוע כי הוא שנה, מן ויאמר שנו וישנו (מיא יח לד), כמו בנו בנה, וצהלה ורנה, אלינו הנכונה:

מד. מנון. ואחריתו יהיה מנון (משלי כט כא), פתרו מנחם מלשון ולא תנו איש את עמיתו (ויקרא כה יז), ורבנו דחק ממנו ולא הודה לו אך

לדברי דונש אשר פתר בו כמו נין ונכד (ישעיה יד כב), ודי בראיות שהביא כי כלם מתמאות, ומה ינון שמו (תהלים עב יז), אכן מה שאמר הרב כי אומר נן מן מנון כמו לן מן מלון, קם ממקום, אין זה כי אם השואת השמות לא יודו לעשות השמות שוים, כי הנה נמצא מעון בשקל מנון מלון, ולא יאמר ממנו ען ולא מן מצוק צק כי אם הציק מבנין שנמצא, והציקותי לאריאל (ישעיה כט ב) ולא יאמר וצקתי כאשר יאמר שם שמת, והשים והשמותי, כי נמצאו משני

בניינים, ושניהם עוברים לאחר, ואינם כמו קם קמת, הקים הקימותי, כי קם כודר והקים עובר לשעול. ודע כי מן ינון שמו (תהלים עב יז) שהוא מבנין נפעל כפלס יכון יכול להיות בניין ננון בשקל נכון בלשון עבר, ועומד בו ננון, נגונה בלשון נקבה כמו נכונה עבר, ובעומד בו נגונה נכונה, ולרבים נכונה נגונו, והצווי הכון

הנון, והאית"ן אכון, תכון, יכון, נכון, אנון, תנון, ינון, ננון. ופתרון מעון שזכרתי בשקל מנון מלשון עין תחת עין (שמות כא כד), והשם מעון שמעינין לו כל בני העולם, ככתב כי לה' עין אדם וכל שבטי ישרי' (זכריה ט א), כמו מנוס שנסים אליו ונמלטים: ואני בנימין נפלאתי מה עזר הרב ללא כח הושיע זרוע ללא עז, כי האמנם לפי שמצאנו פעל של מצוק והציקותי לא ישתנה לאמר ממנו צק, ואע"פ שמצאנו שקלו בשמות אחרים, אבל שם שלא מצינו ממנו פעל ואינו כמו השמות אשר לא יפעלו ממנו, כמו טוס, בית, שלהן ודומיהם, כי מצאנו

מאותו שם פעולה מדוע לא נדון פעל שלו לעשותו שוה אל הקרוב אליו, כמו מנון שהוא שם, ויש בו פעולה ינון שמו, מי יאמר לנו מה נעשה, אם נאמר נן פעל שלו אין זה כי אם דברים מרבים הבל, ומעון שהוכיר הרב אמרתי בלבי כי הוא הכתי בעלי, והבטת צר מעון בכל אשר ייטיב את ישרי (שי"א ב ל"ב), ועד עתה פתרונו, תראה צרתך בביתך בכל מקום אשר ייטיב הקבי"ה לישראל שהרי לא יהיה זקן בביתך, והמתרגם תרגמו לשון עון וחובה, לא נוסף עוד לדאבה: מה. ע"מ. קורא ממורח עיט מארץ מרחק איש עצתי (ישעיהו מו י"א), חברו מנחם עם עטא ומעם (דניאל ב י"ד) לשון עצה, וחבורו בלולאות האמת חבר, ולחנם צעק עליו דונש על זה כי איש עצתי מוכיח עליו, ורבנו חוק אהלו במסמרות השכל, והוסיף בפתרונו כי זה על כורש נאמר, וזה נכון לכל מבין וכן נאמר עליו למשיחו לכורש אשר ההוקתי בימינו (ישעיהו מה א), ועליו אמר ישעיהו אכנך ולא ידעתני (שם ד), פתרונו טרם נוצרת קראתי שמך כורש, וכנתי אותך משיחי, ואתה לא ידעתני, כי היה רשע, וקראו האל משיחו בעבור אהבת ישראל שישלחם מגלות ויצוה לבנות העיר והקדש. אך מה שאמר רבנו העיט צבוע (ירמיה יב ט) כי עוף הוא בעל גוונים ויתאספו כל העופות לא כך למדנו כי אם כאשר נבא ירמיהו פורענות על ישראל אמר העיט צבוע מדם הללים יהיה סביב עליה, על נחלתי אשר בהרתי לי, ואחרי שישבע העיט יבואו חית השדה לאכלה, כמו שני לבו אספו כל חית השדה. התיו לאכלה (שם יב ט), אומר לעופות אחרי אשר תשבעו אתם לבו אספו החיות שיבואו לאכול, כי דרך התרונים שבתחלה יבואו העופות עליהם, כתיב באשר הללים שם הוא (איוב ל"ט ל) והחיות רואים העופות צבועים בדם ויתאוו לבא על ההללים, ומה שכפל העיט הצבוע, ואח"כ אמר העיט סביב עליה דרך המקרא כך הוא, כמו אענה נאם ה' אענה את השמים והמה יענו הארץ (הושע ב כג), וכן היה לו לומר אענה נאם ה' את השמים, וכן די העיט צבוע סביב על נחלתי אשר בהרתי לי, ותאבו ושמתם בקולי: ולי אני בנימין נראה פתר רבנו מפני פתחות ה"א העיט ואשר פתר לשון תימה, וכן פתר רבנו שלמה, וצבוע מוכיח כפתרון רבנו, שלפי פתרון הרב לא היה לו צבוע אך מגללים הם בדם:

מו. פחם. נופח באש פחם (ישעיהו נד טז), רבנו הוכיח בינותם ואמר כי הוא ופעל בפחם (שם מד יב), אך כאשר זכר ופתי בהרונים (יחזקאל לו ט) זכר נופח באש פחם, ודונש חשדו כי בעבור פחם הביאו. אמרתי אני כי נופח ופתי דרך אחד להם כמו נוסע סעי, נושא שאי, והפיהו גני (שיר ד טז) אינו משרש זה, כי פתרון הריחי גני מן ריח, והוא מלשון ערבי שאומי לריח פיה, וכן דרך הרוח כאשר תעבור על הבשמים נודף ריחם ונוסף כחם: מז. רחם. ישנחהו רחם (איוב כד כ), כאשר פתר דונש, ורבנו הודה לו מענין מרחם אמו (במדבר יב יב), ומנחם פתרו מן רחם ארחמנו (ירמיה לא כ), והוציא המלה מרחם עקרה כדרכו וכחקו במלות אחרות שנתחד בהם מכל הפותרים, כמו משול בשרים (משלי י"ט י), והלמות (איוב ו י) וריבם, ורבנו ברוב פלפולו אמר כי מנחם שנפרד מהם בדעת עשה, ונתן אל לבו להכין דבריו ולכלכלם, ואין זה יתרון ושבה להפיר מדרך הרבים בלא חווק, ועוד כי רחם ורחם אמו טעמו מלעיל ורחם ארחמנו מלרע, כאשר אמר דונש בספרו: ואני בנימין

אומר כך הפתרון, ישכחהו רהם. אמו שוכחת אותו, לפי שהוא שם בקיץ ובהורף ואינה מצטערת עליו במיתתו, מתקן, פי' מתוך שמת זקן ושבע ימים מתקן לו רגבי נהל (איוב יא לג), עוד לא יזכר לאוהביו, ואינם מצטערין עליו כי זקן היה, ותשבר כעץ עולה, כך היה לו להשבר לרשעים:

מה. הרות (עמוס א יג), מנחם פתר מן הרים ונגעות, ודונש לשון הרות ויולדות, ורבנו אמר יכול שיהיו דבריהם נכונים, ועיזר לדברי דונש ועולליהם תרשט והריותיהם תבקע (מ"ב ה יב), לשון בקוע נוטל על נשים הרות, והרות חסר, והריות שלם, כמו צופות וצופיות:

ממ. יכרסמנה (תהלים פ יד), מלה זאת נפתרה מבי תיבות יכרס מנה כמו ממנה, כי שעו מני (ישעיה ככ ד) כמו ממני, ימלא כרסו ממנה הויר מיער, ואין המ"ם בה יסוד, כדברי רבנו בן הוא. ויכול היותה מלה אחת ותתחלק כי בקי מלשון המשנה קרסמה נמלים (פאה ב ז) כדברי דונש. ואני דעתי אומי במלה זו בדברים נכונים ולאליהם פתרונים, יכרסמנה הרי"ש בו תוספת, ודינו יכרסמנה, כמו כסום יכסמו את ראשיהם (יחזקאל מד כ), שפת' רונייר בלע"ז, כמו שאמי ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו (שם), לא יניחו אותו שיגדל אך יגלחנו ממנו, וזה כסום יכסמו, ובתוספת רי"ש כרסום יכרסמו, ודומה במקרא דמשק עיר, ונוסף בו רי"ש ואמר דרמשק בדברי הימים, וכן בלשון התלמוד איתבר הרצביה (ברכות כב ע"א) שהוא כמו הצבא לנהרא (שם נה ע"א), וכן נוסף רי"ש ביום סגיר (משלי כו טו), ושרשו סגר, וכמהו שפיר (ירמיה מג י), כן עשו במלת יכרסמנה שהוסיפו עליו רי"ש, ופרושו יקצנה הויר מיער, שירעה ויקצץ ויכרת השרינים הלחים, וכן הוא אומר וזו שרי ירענה (תהלים פ יד), וכן הוא אומר על הנפץ שאין דרכה שירעו אותה כלה כי אם הלה בלבד כענין שאמרנו רונייר בלע"ז, אעפ"י כי כסום יכסמו מהקל, וכאשר נוסף בו רי"ש נהפך לחוק, וינהגו בכבוד, וכן במקרא הרצבות רשע (ישעיה נה ו), רי"ש תוספת מענין הוצב בהר (מ"א ה כט), ופרוש הרצבות המחשבות הרעות שאדם הוצב בלבו, וכאשר נוספה הרי"ש נחסרה הויו ונדגשה הבי"ת:

ג. יפה נוף (תהלים מח ג). לא כדברי דונש שפתרו כן ענף, כי אם כדברי מנחם, גם רבנו מודה לו, ושניהם לא גמרו הפתרון. אמרתי אני,

דע כי חלק הבורא עולמו ז' חלקים, והם נקראים בחכמת הערבים ז' אקאלים, וחכמי הגוים קראום ז' קלימש, וחכמי לשון הקדש קראום ז' נופות, ואמר כי כל נוף ונוף האויר שלהם משונה זה מזה, כי מי שיצא מנוף תולדתו ויכנס בנוף אחר אם הוא בריא יחלה ואם הוא חולה יתחזק הלוי בעבור שנוי האויר, וארץ ישראל לא היה כן וירושלם כי מי שנכנס שם מנוף אחר חולה היה מתרפא שם ואם בריא יתחזק בריאותו, ועל זה אמר יפה נוף משוש כל הארץ, כי שם היה משוש כל בני אדם הבאים מנופות אחרות: ואני בנימין נפלאתי מה לו לקורא לפתור רוב הדברים על לשון ערבי שלו ולשון המשנה, כמו יכרסמנה ובעלי אספות מה לנו ולהם אחרי אשר מצאנו להם מורה מן המקרא, ילכו עיקר כפתרי רבנו שמואל, נוף הוא גובה שם דבר, מן תנופה והנפה, כמו חק מן חקה, רום ודיהו נשא (הבקוק ג י) מן הרמה ותרומה, ופתרון יפה נוף יפה גובה, וכזה משבחו המקרא בכמה מקומות בנבה, שני נכון יהיה בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות (ישעיה כ ב) '.

ויוסי מצינו אצל גובה ביהוקאל ויף בגדלו בארץ דליותיו (יחזקאל לא ז), וכן עתה משבה ההר, ולפתרון זה זוהר ונוהר כעצם השמים לטוהר:

נא. איסירם. איסירם כשמע לעדתם (הושע ז יב), אינו כפתרון מנחם אך כדברי דונש שפתרו מענין ליסרה אתכם (ויקרא כו יח), ואשר אמר

רבנו כי מלשון אסורים הוא, כי אם היה מן ליסרה אתכם היה אומר איסירם כמו ה' אלהיך מיסרך (דברים ח ה), אלא איסירם, למה לא יאמר כי יתכן מענינו אך לא מבנינו, כי ליסרה בשקל לגדלה מבנין חזק, ואיסירם בשקל אנדילם מבנין הפעיל, ואין לנו לומר אנדילם אינו גדול, על אשר לא אמר אנדילם, ועוד כי מורה על פתרון זה כשמע לעדתם, שפתרונו איסרה אותם כמו שהשמעתי לעדתם בפרשת אם בחקותי (ויקרא כו יג), שאם לא יוסרו אביא עליהם מקרי הזמן ויספתי ליסרה אותם, והונו איסירם כשמע לעדתם: ואני בנימין אומר שגם רבנו שלמה בן פתור, אביא עליהם יסורין ככל אשר אשמיע לעדתם עיי ירמיה הנביא, והמתרגם בן תרגם יסורין אייתי עליהן על דשמעי לעצתהון. ואני אומר הפתרון כך, אמר הושע מצרים קראו אשור הלכו לעזרה, כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם איסירם כשמע לעדתם, שהזהרתים לבלתי שוב מצרימה, והם שבים שם ועוברים על בריתי, על כן איסירם ואפרוש רשתי:

גב. כשיל וכלפנות (תהלים עז ו), אמר מנחם כי כלי מלחמה הם, ודונש פתרו על ישרו לשון הדומות, וראיתו נכונה מן התרגום

ובקדרמות באו לה (ירמיה מו כב), כמא דעלין בכשילין. אמרתי כי יש בענין זה לפרש מקרא של מעלה האומר שלחו באש מקדשך לארץ חללו משכן שמך, יודע כמביא למעלה בסבך עץ קדרומות. פת, זה המשכן שנבנה להוד ולתפארת, כי כל המביא קדרומות בעצי היער לחטוב ארוים להביא לבנין הבית נודע כאילו מביאים למעלה, לשמים לפני כסא הכבוד, ועתה פתוחי הוזהב שעל הקירות בכשיל וכלפנות יהלומן הצרים, ומחללים משכן שהיה שמך נקרא עליו: ואני בנימין אומר כי פתרי רוח ואין בו ריח ובממשו פיה, כי מה לו לאמר דרך משל שהבונה למטה כאילו בונה למעלה, והנה הכל הכל, אך עיקר כפתרון רבנו אשר פתרו בספרו שכך אמר אסף, זכור עדתך קנית קדם, שכששאנו צורריך בקרב מועריך ושמו אותותם ודגליהם על הר ציון, יודע וישבר אותו הצורך כאילו הביא אדם קדרומות בסבכי היער, יודע כמו ויודע בהם אנשי סכות (שופטים ח טו), גבוה ממרחק יודע (תהלים קלח ו), סככים הם גבהו של עץ וחזותו, וקדרומות משחיתים העין, ונקף סבכי היער בברזל, כרתו יערה כי בקדרומות באו לה, אבל עתה אינו כן, אך פתוחי המקדש יחד האויב ויהלום בכשיל וכלפנות, ובעל אסופות בפתרון זה ליפות והאחר לחרפות:

נג. רצותי. את מי עשקתי ואת מי רצותי (ש"א יב ג), פתרו מנחם לשון רצון ולא הבין בפנימי והיצון, כי רצותי כפתרון דונש כי רציץ עוב דלים

(איוב כ יט), ורצותי בשקל סכותי מן סבך, המותי מן חמם, ואשר הביא דונש עמהם המרוצה (ירמיה כב יז), ותריץ את נגלתו (שופטים ט נג), לא יפה דקדק, כי הענין אחר ושרשם אינו אחר, כי ותריץ מן הריץ כמו ותקום מן הקים, אף כי ותריץ כחירק ולא ביוד אחרים הם, כמו תקים ותקם, תשיב ותשב, ותקשיב כי קשב למען חרש וחשב:

נד. פאררוד. כל פנים קבצו פאררוד (יואל ב ו), לא כדברי רבנו שהחויק ביד
 מנחם לפותרו מן פאר, והבין ענינו, וכוכבים אספו נגדם, כי כל פנים
 אספו פארם. אמרתי אני כי יש להפריד בין אספו וקבצו, כי לשון קבצו לא
 יתכן כי אם במקבץ דברים ממקום אחד שהם מפורזים שם, אך לשון אסיפה כמו
 ויאסוף רגליו (בראשית מט לג), ויאסף אל עמיו (שם), ולא יתכן ויקבץ אל
 עמיו ולא ויקבץ רגליו אל המטה, אך לשון אסיפה משמש כבי פנים, וכן אסוף
 ירך (ש"א יד יט) ולא קבוצ ירך. אמנם כאשר פתר דונש מן בקלחת או בפאררוד
 (שם ב יד), וענינו קבצו שיהור הפרור, ודי באלפיין שהביא דונש שהם במסרה
 שהם נכתבים ולא נקראים, ונכוחים הם לרואים: ואני בנימין אומי שגם התרגום
 תרגם כן ביואל, כל אפיא אתהפיאו אכרום אוכמין בקדרא, ליהודים אורה:

נה. שבבים. כי שבבים יהיה עגל שומרון (הושע ח ו), בשבי הלך לב מנחם
 בפתו שבבים לשון שביה, ולא היתה עינו צופיה בחכמה ותושיה,
 ודונש פתרו על הנכון מלשון שביב אשו (איוב יח ה), ואמר כי שבבים ושביבים
 אחרים וקרובים, ואמרתי אני כי עוד יתכן היותו מלשון לוחות כלשון המשנה
 דלימטייה כשיבא מכשורה (סנהדרין ז ע"ב), חתיכת עץ מקורה גדולה, וכן פירש
 רבנו נסים. ושבבים ושביבים אחד הם בדרך הדיקות, כמו חסדים וחסידים ענין
 חסד, אף כי זה שם וזה תאר השם, וכמו ילדים וילידים שהם אחרים. ויש מלה
 אחת מענין זה אשר לא עמדו אנשי הפתרון בסודה, להשיב בהמה אפו (ישעיה
 סו טו), אשר פתרונה להשיביב בשקל להסב מן סבב, ופתרונו להבעיר בהמה
 אפו ונערתו בלהבי אש, ואהריו כתו כי באש ה' נשפט (שם טז), ונמצא
 בכל מקום להשיב אף שבה, וכאן נזכר על רעה, על כן פרשו אותו לשון
 להבעיר, כמו שביב אשו, שביבין די נור (דניאל ז ט), ושבבים מלשון שבא
 שהוא בשקל סבה מלשון סבב מבעלי הכפל, וכה פתרונו, עגל שומרון שנעשה מכול
 עץ גדול מצופה והב יהיו שבבים, לוחות קמנות, כרי ליקח מעליו והבו וכספו,
 בושקט יהיה בלע. ופתרון רבנו שפתרו לשון שובבים שאמר עון ואשם הוא
 עגל שומרון עמל הוא בעיני, ויבחרו בטוב אמוני: ואני בנימין אומר כי רבנו
 ידע לפתרו כפתרון הקורא ולא בחרו, גם רבנו שלמה כן פתרו שבבים כתרגום
 נסרי לוחין, ולשון ארמי הוא שיבא מכשורה, גם בסנהדרין (ז ע"ב) עד שיבא
 מכשור הביא מעם לדבריו כי שבבים יהיה מוכיח כפתרון רבנו אשר האיר ענינו
 ושמה לבנו:

נו. שיריתך. אם לא שיריתך לטוב (ירמיה טז יא), אמר מנחם שהוא משרית
 ישראל (דה"א יב לח), ואני אומר כי אם היה כדבריו היה אומר
 השארתיך, כי לא נמצא ממנו מבנין חזק מלשון שארית ולא מבנין קל כי אם אחר
 עוד שאר הקטן (ש"א טז יא) שנאמר ברוד והוא בודד, נשאר, כמו נשמר. ודע
 כי שיריתך כפתרון דונש מן משרא קטרין (דניאל ה יב), ושיריתך לולי הרייש
 היה דגוש כמו עניתך, צויתך, וענינו כמו פתחתך, אמר לו הקב"ה אם לא
 אפתח אותך ממאסר ומספניע כך בעת צרתם של ישראל את האויב, וזה הוא
 כענין שאמר רב טבחים לירמיה הנה פתחתך היום מן האויקים אשר על ירך
 אם טוב בעיניך לבא אתי בכל בוא ואשים את עיני עליך ואם רע בעיניך חדל
 ראה כל הארץ לפניך (ירמיה מ ד), וזה אמר לו נבווראדן רב הטבחים, ואח"כ

כתי ועודנו לא ישוב (שם ה), פתי ועוד לא ישוב ירמיה בתשובה לרב שבכחים מה לעשות אם ללכת אם להשאר, והוא הבין בו כי דעתו לישאר, ואמר לו לך ושובה אל גדליה, ואח"כ אמר ויתן לו רב שבכחים ארוחה ומשאת וישלחנה, ולמוכחים ינעם מראהו: ואני בנימין אומר כי היינו פותרים ועודנו לא ישוב, בכל זאת לא הפיץ לשוב, ואמר לו הקב"ה שובה אל גדליה, ואם כדברי הרב היה לו לאמר לא ישיב, ואל תתמה מה תשובה נופלת אצל ירמיה אל בכל שלא היה שם מקדס, הלא מצינו שאמר המשוור ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט יח), ואע"פ שלא היו שם עדן, וכן לא ישיב את העם מצרימה (דברים יו טו), ואע"פ שהבנים לא היו שם, וכן שוב מול את בני ישראל שנית (יהושע ה ב), ואע"פ שלא מלו מעולם הואיל ומלו אבותיהם, כן עתה הואיל ונלו יהודה כבלה נופל תשובה אצל ירמיה:

נז. תקנא. אספרנא תקנא (עורא ז יז), שאמר לו המלך לעורא פתרו מנחם לשון תיקון, ואין זה תיקון המלה, כי תי"ו תקנא כמו תעשה, ואנה תי"ו התיקון, אך הנכח כאשר פתי דונש כן היה לשון קנין, ויפה דקדק בניקודם להפריד בינו ובין כי תקנה עבר עברי (שמות כא ב), כי זה באל"ף וצירי וזה בה"א וסגול, אך ענינם אחד, ורבנו כן תקנו בלי כהד:
 נח. דברין. דכרין אמרין (עורא ז יז), פתר מנחם זכרים, ולא הבין בספרים לגלות סתרים, כי פתרונו אילים, וכן פתי דונש, ורבנו ראה דבריו, וכל בית ישראל חבריו:

נמ. תקופה (דה"ב כד כג), אמר מנחם במבטא שפה אשר יפתר מתקיף (קהלת ו י) שהתי"ו בו שורש, וכראית רבנו שמואל שהוא בשקל מלוכה, גבורה, ואני אומר כי התי"ו בתקופה כמו תי"ו בתנופה, תשובה, תקומה, אותיות אמתני"ה הנוספות על שמות, והוא בשקל תשובה, והוא מלשון סבוב והקפה, אע"פ כי הקפה מן הקיף, כי הקיפו ימי המשתה (איוב א ה), שרשם נקף, ותקופה מן קף, ואלו דברי רבנו לעולם יתכנו:

ס. אסופות. (קהלת יב יא), אמר מנחם כי מקצת הפותרים פתרו בו לשון ספים, והוא אמר כי הוא מלשון אסיפה על המסמרות האסיפות הלוחות, ורבנו האריך מאד בדבריו לחזק פתרון הספים והמזוזות, ואני אומר זאת לא זאת, ועל פי שלשה במלה זאת לא יקום דבר, ומן השלשה הכי נכבד הרב ר' יצחק בן גיאת, וכן פתרו דברי חכמים כדרבנות, שמעירים את הבקר לחרישה ודישה, ואח"כ אמר וכמסמרות נטועים בעלי אסופות, פתרי דברי בעלי אסופות תקועים ונטועים בלבנות השומעים והמשכילים כמסמרות, ודברי חכמים מושך עצמו ומושך חברו, כמו מתן בסתר יכפה אף ושוחד בחיק חימה עזה (משלי כא יד), יכפה אף ישמש לשניהם, ושוחד בחיק יכפה חימה עזה, וזה קוצר הדבר, דברי חכמים ודברי בעלי אסופות הם כדרבנות וכמסמרות בלב השומעים. ופרוש אסופות לשכות, ישיבות שחכמים נאספים שם, וכמוהו באספי השערים (נחמיה יב כה), לשכות קמנות עשויות לשוערים, וכן ולאסופים שנים שנים (דה"א כו יז), ובלשון רכותינו אנב אסיפא דביתיה (בבא קמא קד ע"ב), ופירושו אנב בית הישיבה שהיה לו בביתו ולא סף השער כמו שפרשוהו, כי מה ענין להקנותו אנב סף הבית, ועוד כי מה ענין כמסמרות הנטועים בספים, אינם

תקועים יותר ממסמרות הקורות והדלתות, וכה"א ויהוקרו במסמרים לא ימוש (ישעי' מא ז), ולא הזכיר מסמרות הספים: ואני בנימין אומר כי נכבד בעיני אלהים ואדם פתרון רבנו יותר מפתרונו, כי על המקרא ראית התלמוד כפן ונלמוד, ועוד הביא רבנו ראיות ראיות, והקורא לא סתר הפתרון, אך אמר דעת רביעית לא נכבדת ושועית רק טועית ותועית ולהבל פועית:

סא. מאירות. נשים באות מאירות אותה (ישעיה כו יא), חברו מנחם עם אריתי מרי (שיר ה א), ולא יתכן להיות כן, כי אריתי מרי שרשו ארה, כמו בניתי בנה, וכמוהו בשרש וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ יג) ילקטוה, אך מאירות בשקל מקימות משיבות, ופתי' מכערות ושורפות, ובדין השיב עליו דונש, ורבנו יעקב היתה ירו עם מנחם, אך הבין בו מה שלא ידע ולא הבין מנחם, כי אמר אע"פ שאין שרשם אחד ענינם אחד, כי אמר דרך הקצירים והענפים ללקוט אותם אך מה ענין לשורפם, ואני אומר כי מאירות אותה לוקטות אותה ודעתו לשרפת אש כי לא יצלוה לכל מלאכה, כענין מה שני מה יהיה עץ הנפץ וגו' (הזקאל טו ב), ואמר הנה לאש ניתן לאוכלה (שם ד), ופרשה זו נסמכת על פרשה כרם חמר, ועל זה אמר ביבוש קצירה תשברנה ותבאנה נשים ותשרפנה אותם, והניח ענין הלקט ולקח מה שהיא כוונת לקט עצי הנפץ כי היא השריפה ולא יצליח לכל מלאכה, וכמוהו צמח בלי יעשה קמח (הושע ח ז), והתבואה קודמת לקמח, והניח זכרון התבואה ולקח לענין השלישי, ואם היה אומר צמח בלי יעשה לחם אז טוב לו, כי הכוונה מכל היגיעה לעשות לחם. ואשר אמר לא תאירו מזבחי (מלאכי א י) אין זה, כי פתרון לא תבעירו עצי מזבחי חנם, הואיל ולא ארצה אותה העולה מידכם בחנם אתם מבעיירים אש על מזבחי. ואשר אמר רבנו כמו שהם בו ובוה שני שרשים וענין אחד כן יהיה אר וארה, אין זה דרך הלשון, כי בו ובוה נמצאו שניהם במקרא, כו לדבר יחבל לו (משלי יג יג), ולנקה בזה לך (מיכ יט כא), ונמצא משורש זה בוו יבחו, (שיר ח ז), ובוו משפחות (איוב לא לד), ונמצא שרש בזה לדבר, כי דבר ה' בזה (במדבר טו לא), ואר לא נמצא מבנין קל, אך מאירות יאמר מן האיר, כמו מקימות הקים, תאירו כמו תקימו, ומאירות ותאירו קרובים בדרוק ובענין כמו לכו באור אשכם (ישעיה נ יא), ואין דרך הלשון להכביד הקלים ולהקל הכבדים, כמו שאמר שברתי, שברתי, כן יאמר זכרתי, זכרתי, עמדתי, עמדתי, והתבונן מכל אשר אמרתי:

סב. אנורה. לאנורה כסף (שי"א ב לו), פתר מנחם אנרה בקציר (משלי ו ח), ויתכנו דבריו, אך דברי דונש שפתרו מלשון עשרים נרה (שמות ל יג), והאליף בו יתירה כהונן וכשורה, ודברי רבנו היו לו לעורה: **סג. אלוף.** ואני ככבש אלוף יובל לשבח (ירמיה יא יט), חבר אותו מנחם כענין אלוף נעורי (ירמיה נ ד), אלופים לראש (שם יג כא), ואמר כי פתרונם גדולים וראשים, ודונש אמר ככשב אלוף ואמר כי הוא חסר ויז, כמו סוס ענור (ישעיה לח יד), שמש ירח (חבקוק ג יא), ורבים הביא כמוהם, והצדיק דברי יהודה בן קריש שאמר כן, ואמרתני אני כי מה טובו אמריו ככל אותו הפתרון, ומה יתרון לרואי השכל לולי כי היה לו להביא עוד ראיה אחת על אלוף שהוא שור, מן אלופינו מסובלים (תהלים קמד יד), שהוא שוריני

מסובלים, צאנינו מאלופות (שם קמד יג), כי אין ראייה מן שגר אלפיך (דברים ז יג) על אלוקי. ועוד הביא עזר על יובל לטבח, ולא אמר יובל, שמן וקמחת ישמח לב (משלי כז ט), ולא אמר ישמחו, ויושב את משה ואת אהרן (שמות י ח), ולא אמר ויושבו, ואני סמכתיו באמר עמל הכסילים תיגענו (קהלת י טו), ולא אמר תיגעם, בנות צערה עלי שור (בראשית מט כב), ולא אמר צערו, ובנותיך על צד תאמנה (ישעיה ס ד), שהוא לשון יחיד ומשקלו תפעלה ולא תפעלנה, כי הנזין אינה לנקבות כסברת הפתאים, כי אם שרש מן ויהי אומן את הדסה (אסתר כ ז). ורבנא יעקב הורה דברי מנחם, והוא פלא מה הושיע באמרו השור לא יובל, ולשון יובל לא יחכן כי אם בנשאים ולא בנהונים, והלא לשון יובל טובא והולכה אחר הם לשמש בנשאים ונהונים, ככת' ויראו האנשים כי הובאו בית יוסף (בראשית מג יח), וזה הנהונים, וכן ויביאו את קרבנם שש עגלות צב (במדבר ז ג), ואומר ויביאו לו את המנחה (בראשית מג כו), זה על הנשא, והנה מפורש בפסוק אחד מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום (תהלים ס יא), הרי נחני ויובילני אחד הם ענין נהונים. ואומר כי מרחמם ינהג ועל סבועי מים ינהלם (ישעיה מט י), זה על גלות והם יהיו נשאים, כמו שאמר והביאו בניך בחצן (ישעיה מט כב), וא"ת יובילני יאמר על הנשאים ונחני על הנהונים, זאת לא זאת, כי אין דרך לנשוא הנולים בכתף ועל הסוסים, ועוד הוא אומר אובילם אוליכם אל נחלי מים (ירמיה לא ט), וכן לשון הולכה יאמר על הנשא ביד, קח את המחטה והולך מהרה אל העדה (במדבר יז יא), מוליך יועצים שולל (איוב יב יז), מוליכם בתהומות (ישעיה סג יג), ועל הנהונים נאמר ואשר הביא רבנו ראייה בשיריו מהקדמת כבש על שור, כי אין הלשון כי אם שור ושה, והלא מצאנו שור וחמור ושה, שני בנוב עיר הכהנים (ש"א כב יט) וגם בשופטים (ו ד) נאמר משה ועד שור וחמור. ואם נתנו אל לבם ענין הפרשה על מה נאמר ידעתי כי לא עלה על דעתם לפי שכן, כי כה הענין שאמר הקב"ה לירמיה, לא תלך לאכול ולשחות עמהם כי הם חשובים להשקותך סם המות, כמו שנאמר נשחיתת עין בלחמו ונכרתנו מארץ חיים ושמו לא יזכר עוד (ירמיה יא יט), ותרגומו נרטי סמא דמותא, והו ויורהו עין וימתקו המים (שמות טו כה), גם בתוך גם, שהשליך סם המות במים ונמתקו, והוא אמר והי הודיעני ואדעה או הראיתני מעלליהם, כי אני לא עלה על לבי לעולם כי יחשבו עלי רעה כזאת, ועל זה אמר ואני ככבש, כמו הכבש או השור שיובלו לטבח והם אינם יודעים אנה מוליכים אותם, כי אם היו מבינים היו מטרבים בכל יכולתם, וגם אני אומר כן שהם מוליכים אותי לאכול עמהם כדי לטבוח אותי ולא ידעתי, ועל זה הענין המשיל אותו לכבש ולשור, ולא לענין התאה כמו שפרש רבנו שהעולם מתאווים יותר לטבוח הכבש השמן והגדול מן הכחוש כי אם לענין ההבנה, כי הכחוש והשמן שניהם מבינים כשיובילום לטבח. ואשר אמר מנחם ככבש גדול אין ראייה גדול על שמן, אם כן איוב שמן היה, שנאמר בו גדל מכל בני (איוב א ג), והשונמית אשה גדולה (מיב ד ח), והנה כל מקום שדעתו על שמן פרש כל איש שמן, ועגלון איש בריא (שופטים ג יז), ואשר הביא רבנו ראייה מן כיקר כרים (תהלים לו כ) שפת' השמן שבכרים, דרך בני אדם להוליכם לטבח יותר מהכחושים, לא כך פתח, כי זה פתח' ואיבי הי' כיקר כרים,

כמו היקר שבכרים שהוא החלב שהיה כולה עיני המזוכה, ולאויבי יכון משכח:
ואני בנימין אומר כי תשועת רבנו ישועתה לה', אך שוא תשועת הקורא לא
לעזר ולא להועיל, כי אמנם יוכל לא יפול כי אם על הנשא, ומה ראה הביא
הרב על יוכל שיהיה על הנהנו לא אחת בהם, כי יובא ומוכא לא יורו על זיבל,
ויובילני עיר מצור, הוא על הנשאים כי גם דרך נולים בכך, ככתי ונשא אתכם
בצנות (עמוס ד ב), ואשר אמר הרב כי מצאנו שה וחמור ושור, גם רבנו ידע
כן, כי זולתי ראיות הרב יש לי ראה ממה שכת' במדין בשפטים, והיה אם זרע
ישראל ועלה מדין וגו' ולא ישאירו מחיה בישראל ושה ושור וחמור (שופטים
ו ג ד), ולכן לא פירש רבנו תשובה זאת על דונש, אך כחרווי יסרה, לפי כי
ברוב מקומות לא מצאנו שור וחמור, ואחרי רבים להטות על דבר אשר יפלא.
ואשר אמר הרב כי אין ענין הפרשה על התאזה כי אם על ההכנה, אמנה על
שניהם הוא, שאנשי ענתות הושבים מחשבות להשהיתן, ולא הכין ולא ידע כמו
שאדם יחשוב על כבש שמן ולא יכין ולא ידע, ואשר פטפט הקורא על מנחם
לאמר כי גדול איננו ראה לשמן, טוב היה לבלום פיו במתג ורסן, כי אלוף
נעורי הכי יתכן לפרשו גדול בקומה, מה טיבו להיות ארוך יותר מדי, יותר
משאול שהיה נבזה מכל העם משכמו ומעלה, אם בן נברך עליו משנה הבריות,
אך אלוף זהו ראש ושר, בן אלוף שאצל שה גדול וראש ושר לשאר הכבשים מחמת
בריאותו ושמו, ועוד הייתי רגיל לפתור כבשב אלוף שמן כשור בנברין, ולא
כבש ואלוף כדברי דונש, ולהביא מראות מאה גסטראות גם התרגום מסייע לדברי
רבנו, ואנא כאימר בחיר דלנכסתא מסובר, ולדברי הרב היה לו לתרגם ואנא
כאימר ותורא. ומה שאמר הקורא כי אין פתרון יקיר כרים כדברי רבנו, לא
פירש מדוע לא בן כענין הקטנים אשר לא יתישב להם דברים נאמנים רק מה
שפתרו להם הרבנים, אכן פתי רבנו שמואל בן, ואויבי ה' יקיר כרים, כמניעת
בקעה של תבואה, שדרך תבואה להתבשל ובלילה אחת בא שדפון פתאום
ומשחירים כעשן ולא נשאר רק הקנים לבדם, בן הרשעים מצליחים וכרגע שאל
יחתו, בלעזו פסטורא דקנפינא, כלו בעשן בלו, כשנשרפים אחר בן משחירים
כעשן לסוף יום או יומים. יקיר כמו הוקר רגלך (משלי כה יז), וכן יקר (קהלת
י א), ומנוע האדם מכבוד על ידי סכלות מעט כי חוטא אחר יאכר טובה
הרבה, ודבר ה' היה יקר (ש"א ג א), מנוע מאין נביא, יקר בעיני ה' המותה לחסידיו
(תהלים קטז טו), שמונע מות מחסידיו, ככתי ולא תתן חסידך לבאר שחת (תהלים
טו י). וגם כרים הם בקעות של תבואה, ככתי ידעה מקניך ביום ההוא כר נרחב
(ישעיה ל כג), בקעה רחבה, וכן לכשו כרים הצאן (תהלים סה יד), נתמלאו
בקעות של תבואה צאן הרועים בהם לפי שנדלו עשב יותר מדי, וכן עם חלב
כרים (דברים לב יד), אילים מפוטמים במרעה, וכן שלחו כר מושל ארץ מסלע
מדברה על מואב (ישעיה טו א). נאמר שהיה רגיל להשיב מנחה ומס בכל שנה,
כמו שני ומישע מלך מואב השיב למלך ישראל מאה אלק כרים וגו' (מ"ב ג ד),
ועתה שמת אחו נא עליהם שלחו אותן כבשים שהיו מפוטמים בבקעות בשם
שהייתם רגילים לעשות, ואל תשמחי פלשת בולך בי נשבר שבט מכך כי משרש
נחש יצא צפע (ישעיה יד כט), תחת אחו יבא יהוקיהו, יחוקנו יה ושיבנו
ממיטב עליה:

סד. אנמון. כדור נפוח ואנמון (איוב מא יב). חברו מנחם עם הלכוף כאנמון ראשו (ישעיה נח ה), והם בי ענינים, כי דוד ואנמון כמו אנם מים (תהלים קיר ה), והלכוף כאנמון חוזק שהוא מברזל כסוף הראש, כדברי רבנו, וצדים בו הדגים, ויכול להיות אנמון הפוך גמא:

סה. ארמון. דברי דונש קרובים, ואמרתי אני הוא כמו ארמון בית המלך (מ"א פז יח), פלטיץ גדולים יקראו ארמון, מענין זה פתרי והשלכתנה ההרמונה (עמוס ד ג), כמו הארמונה, בחלוקה ה"א באל"ף, והוא נאמר על צדקיהו כאשר פריץ בחומות ירושלים וברח והשליכו הארמון שהיה בקיר החומה לארץ, כמו שאמר בענין ופרצים תצאנה אשה נגדה והשלכתנה ההרמונה, פתי כי כל אחת ואחת מכם תצא בפרץ נגדה, כי הרבה פרצים יפרוצו ויצאו בהם, ועל זה נאמר עלה הפורץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבור מלכם לפניהם והי' בראשם (מיכה ב ג), עלה הפורץ לפניו, צדקיהו שפרץ בחומה ויצא לפניהם, וזהו ויעבור מלכם לפניהם, פרש מי הפורץ, פרצו ויעבורו, הם עבדיו, שער ויצאו בו, פרצו בחומה ועשו שער ויצאו, ויעברו מלכם לפניהם, כאשר אמר, והי' בראשם, שכינה שנסתלקה מהם כבר בראשם קודם מהם. ואני בנימין עד כאן פתרתי הענין לנחמה ולא לטהומה, שכן כתוב למעלה במיכה המורשתי אסף אאסף יעקב כולך קבץ אקבץ שארית ישראל יחד אשימנו כצאן בצרה (ב יב), פתרי כצאן רבה הנתונה במצרי גדרות צאן, כעדר בתוך הרברו תהימנה מארם, פתרי מקום שהוא מתנהג שם כך תהיינה הערים הומיות מרוב בני אדם אשר בקרבם, וכן תרגם יונתן כעדרא בנו דיריה. עלה הפורץ לפניהם, הוא המלך הפורץ גדרות סירים ומסוכות חדקים ליישר לפניהם הדרך, כפתרון רבנו שלמה, וכן תרגם יונתן יסקון משזבין כד בקרמייתא ויסק מלך מדבר בראשיהון ויתבר בעלי דכבא דמעיק להון ויכבש כרכין תקיפין, קרוי עממא וכבשונון ויהי מלכתון מדבר בראשיהון ומימר דהי' בסעדהון. ומה שאמור בעמוס ופרצים תצאנה אשה כנגדה ונוי פתרי בנו שלמה בפרצי החומה תצאנה לנוס, אשה נגדה, כמו ויעלו כל העם איש נגדו (יהושע ו ה), שירבו פרצות החומה ולא יצטרכו לבקש פתחים, והשלכתנה ההרמונה, והשלכתן מעליכם הנאות והסררה שנשלתם, ולשון תרגום הוא, הרמנא דמלכא, צווי המלך, ותרגם יונתן ויגלון יתבון להלאה מן טורי הרמני, ועל זה אבחר דרך הקורא, אבל לפרש אקבץ שארית ישראל (מיכה ב יב) לרעה לבי לא יואל:

סו. אחריתכן. ונשא אתכם בצנות ואחריתכן בסירות דונה (עמוס ד ב), פתרי מנחם בצנות מן צנה וסוחרה (תהלים צא ד), ודונש שהשיב עליו אחריתכן כי אמר הם הבנים וראיתי ותחץ לארבע רוחות השמים ולא לאחריתו (דניאל יא ד), כלומר לא יניח מלכותו לבנו, ושוב פתרי, וכמוהו ואחריהם בפיהם ירצו סלה (תהלים מט יד), כמו בניהם. ורכנו האריך בפי' בסירות ובצנות, ופתר אותם לשון ספינות, צנות מן צנה ומנן (יחזקאל כג כד), סירות מן סיר נפוח (ירמיה א יג). ואמרתי אחזה דעי אף אני, כי בצנות אינו אלא מלשון צנינים וקוצים, וכמוהו צנים פחים בדרך עקש (משלי כב ה), קוצים ורשתות בדרך העקש, הצנים להפריש ברנלים, והפחים ללקוש בני אדם, ושומר נפשו לא יעבור עליהם, וכן פתי ונשא אתכם בצנות, וימשכו וישאו אתכם בחתים ובסירות, כמו סירים סבוכים (נחום א י) שהם תוחים שתופשים הרגים בהם כי

יתפשו אתכם, וכן אמר על נבוכדנצר ותעשה אדם כדני הים כרמש לא מושל בו (חבקוק א יד), ואמר יגורוהו בחרמו יאספהו במכמתו (שם טו), והענין מוכיח, וכן הוא אומר וישאו אותם ממקומם כמו שנושאים הדנים מן המים בצנינים, וכניכם ישאו בסירים שנושאים הדנים: ואני בנימץ אינני מודה לפתרו, כי לדבריו היה לו לומר ותמשכו בצנות ולא לשון ונשא, אך פתרון רבנו נכון, וכן תרגם יונתן המקרא בעמוס, וישלון יתכון עממין על תריסיהון ובנתכון בדגונת ציידים, וכן לפני כל יודעי דת ודין:

סז. תבעה, נבעה, יביע. מים תבעה אש (ישעיה סד א), אמי כי מלה זאת לא השיבה שלשתן על אופניה ולא יסדוה על אדניה ולא העמידוה על בנייניה, כי נעלם מעינם ענינה כי אין ספתרון נבעה בחומה נשגבה (ישעיה ל יג) אך שרש אחד להם, ואינו דומה ליביע שמן רוקח (קהלת י א) לא בפתרון ולא בשרש. ועתה אחי התכונה בינה שמעה זאת ולבך תשית לדעת החכמה אשר דברו במחלוקת תולדות האש, יש מן האשים העליונים שיש לה זוהר גדול ואינה אוכלת כאש המלאך הנראה בגנה, כמו שני והסנה איננו אוכל (שמות ג ב), ויש אש טבעה להפוך הסלעים למים, כמו שני ההופכי הצור אגם מים (תהלים קיד ח), ונאמר הנני עומד שם על הצור בחורב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם (שמות יז ו), וזאת האש עמדה על הצור, וזה היה תחתית הר חורב, שאמר ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יז יז), המקום אשר נמס בסלע ונהפך למים, ואתה האש ירדה בהר סיני ביום מתן תורה, כמו שני ומראה ה' כאש אוכלת בראש ההר (שמות כד יז), ועל זה אמר הרים נולו מפני ה' (שופטים ה ה), שנהפכו ההרים למים וני בישעיה (סד א) בעבור מעמד הר סיני לו קרעת שמים ירדת, כאשר עשית ביום מתן תורה, כקרוח אש המסים, שהיתה ממסה הרים, מים תבעה אש, שהיתה האש מבקשת מים בעבור שטבעה כך להפוך הסלעים למים, או תודיע שמך לצריך. ופתרון תבעה תבקש מלשון התרגום וכעו (ישעיה כא יב). וא"ת היאך יתכן לפרש הרים נולו על ירדת מים, הלא הוא כח' אחריו גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים, אשיבך שכך הוא, ההרים נולו מפני האש, וגם נטפו מים אחרי' מן העבים. ופתרון נבעה בחומה נשגבה אשר בישעיה יתכן כאשר פת' רבנו נפוח, שנעשית החומה מבעבעת מפני האבנים הסדורות הנסדרות זו מזו, מלשון אבעבועות (שמות ט ט), ואבעבועות נכפלו בו ב"ת ועיין ונחסר למיד פעל והאליף בו נוספת. אך יביע שמן רוקח לא יתכן היותו כי אם מן יום ליום יביע אומר (תהלים יט ג), פתרונו כי בראות העולם בני הרקיע יספרו וידברו פלאי אל, יביע לשון דבור, וכן יביע שמן רוקח כך פתרונו, זבובים המתים יבאישו ויסריחו שמן רוקח, ויביעו עליו בני אדם שידברו ויאמרו כמה חשוב זה לולי שהפסידו הובוב והבאישו, כך המשיל החכם ויש בו סכלות מעט, אומרים כמה היה נכבד החכם בחכמתו לולי הסכלות שבו, וזה אמר שלמה אל תהי צדיק הרבה ואל תרשע הרבה, ואל תתחכם יותר (קהלת ז טז ז), ובסכלות לא אמר לא הרבה ולא יותר, כי המעט ממנו מקלקל בעליו וישפיל מעלתו, ופתרון אל תהי צדיק הרבה, אל תחשוב בלבך כי השלמת כל המצות שזכיתו מרובים ותאמר לא אוסיף עוד בצדקות כי די לי, ואל תרשע הרבה, שתאמר לא אוכל עוד לחזור בתשובה, וכן אל תתחכם יותר, אל תאמר לא אתחכם יותר כי כבר השלמתי

החכמה, וכן אל תהי סכל, שתאמי לא אוכל עוד ללמוד, וזהו יביע שמן, הזוב מביע עליו בני אדם שהוא עושה שמדברים עליו רואיו: ואני בנימין נפלאתי מה היה לו לקורא לעשות עצמו בנאי חרש וחושב מעשיו מעשי ידי אומן לפתו תבעה אש, תבקש מראית התרגו', ועוד כי היה לו להביא ראיה ממה שכתו אם תבעין בעיו שובו אתיו (ישעיה כא יב) שפתר' אם בקשתם כבר עוד תחזרו ותבקשו כל מצפוני עשו יפה יפה, בקשה אחר בקשה, שובו פעמים ושלש לחפש עשו ולבקש מצפוני, ופת' רבנו צדק הרבה מאד, אף לפי מחלוקת האש שפתר' הרב האש תבעבע הרבר כשהופנו למים, ועל רבנו נאמי ונביא לבב החמה, שגם יונתן בן תרג' הענין על מתן תורה ותרנם מים תבעה אש, מיה מלחמא אישתא, וזהו והמים אשר בתעלה ליהבה (מ"א יח לח) שהביא רבנו. ויביע שמן רוקח, לדברי הרב היה לו לומר יביע על שמן רוקח, ועוד שחת דבריו בדבריו, כי פעם פתר יביע בודד ופעם פתרו עובר ועשהו הפעיל, ועל יביע שמן רוקח בדבריו רבנו בן הוא, כפל דבר של יביע. ופתר' של אל תהי צדיק הרבה לא יתכן, כי לדבריו היה לו לאמר אל תהי צדיק בעיניך הרבה, וכן כולם, ועוד לדבריו מהו שכת' אחריו כי ירא אלהים יצא את כולם, ולאהוו בכלם, ועוד לפי פתרונו אין ראיה על מה שלא אמי הרבה ביותר בסכלות, אם כן יתכן הפתרון, אל תהי צדיק הרבה לרהם יותר מדאי על הבריות ולבלתי עשה משפט כי אין מרחמים בדין, אל תתחכם יותר לענות על כל דברי הכסילים, ככת' ואני כהרש לא אשמע (תהלים לח יד) וגו', וכת' אל תען כסיל כאולתו (משלי כו ד), כי ירא אלהים יצא את כולם, ילך ויתנהג עם החכמה והסכלות הצדק והרשע, הכל לפי השעה, לא אירא משמועה רעה:

סח. בוששכם. בוששכם על דל (עמוס ה יא), אני אומי ששרשו בשם והוא מקור, ודינו היה בשקל כתפשכם את העיר (יהושע ח ח) אכן כא בשקל במוצאכם אותו (בראשית לב כ), ופתרונו לפי ענינו רמסכם על הדלים, ואין לו דמיון במקרא, כי הביית בו שרש, כמו בוססו את חלקתי (ירמיה יב י) בחלוקה ש' בס', כמו וכולם שקמים (עמוס ז יד) שהוא כמו וכולש, מתרנם ויהפיש (בראשית לא לה), ובלש: ואני בנימין אוי לפי שעמוס הנביא היה מגמנם בלשונו, כמו שאמרו רבותי למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו, והיה אומי בלשון ש' ס', ובמקום ס' ש', ותרני יונתן יען בוששכם על דל ומשאת כר תקחו ממנו, כר חלף במיביטון מסכניא ומנסכון השיביא וגו':

סמ. ולבקר. ולבקר בהיכלו (תהלים כו ד). מנהם פתרו מן לא יבקר הכהן (ויקרא יג לו), ורבנו הודה לו, ודוגש פתרו לש' לשהר וכן הוא כשחר נכון מוצאו (הושע וג), כי המעיד עליו בבקר תפלתי תקרמך (תהלים פח יד), אלי אהה אשהרך (שם סג ב), וכן אמי ישעיה אף רוחי בקרבי אשהרך (ישעיה כו ט), פתר' בעוד רוחי בקרבי אשהרך מלשון שחר, אך פתר רבנו אשר פתר ולבקר ענין דרישה לא יתכן, כי שתי לשונות הן נפרדים בפתרונם לשון ביקור ולשון דרישה, כי לשון ביקור הוא חפוש ועיון יותר, וזכיה על פת' זה המקרא שהביא רבנו ודרשתו את צאני ובקרתים (יחזקאל לר יא), כי בן פת' אדרוש אותם אלך לראותם ובקרתים ואחפש על ענינם על החזקה ועל הנשכרת, כי מה ענין לפרש ודרשתו צאני ודרשתים, וכן כבקרת רועה עדרו ביום (יחזקאל

ספר הגלוי

לד' יב) שצאנו נפרשות או יחפש ויעיין אם באו כלנה, וגם לא יבקר הכהן יוכיה שפת' לא יחפש למצוא בו מום, וכן לש' המשנה בקור חולים (נדרים לט ע"ב), יחפש וידקדק ענין הלוי, על כן אין לפרש ולבקר בהיכלו ולחפש בהיכלו, כי כבוד אומי' עליו: ואני בנימין אומי' כי יגע לריק כמו הקורא לצעוק על רבנו וקרא עליו מלא, מהמונו לא יחת רבנו כי יודה לדבריו אשר לבקר דרישה יפה יפה, וכן אמי' המשורה, אחת שאלתי לדרוש בהיכלו את ה', ולבקר ולחפש יפה יפה בתפלות כך שימצא אלי, כמו שאמי' ישעיה דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (ישעיה נה ו). ע"י קריאתכם ודרישתכם יקרב וימצא, ומה יכבד עבודתו בקמו לפת' רבנו, אכן הוא נכון על פי השובותיו אשר נכוננו, ולא הושיבם הקורא כי לא ידע בפשר מאד:

ע. הגידו ונגידנו (ירמיה כ י), מנחם פת' לש' משיכה, כמו הרג' וימשכו (בראשית לו כח) ונגידו, ודונש אמי' הגידו עליו דברי שקר ונגידנו למלך, ורבנו הודה לדבריו, לפי שכת' בפ' בירמיה ונכתו בלשון (יהיה) ואני אבוא אהריהם, אודה כדבריו שניהם:

עא. יגון. וגם יגון ואנחה (ישעיה לה י), רבנו הוכיח בו הנכון כי ויגא (איכה ג לג) מן יגון ואנחה, אך לא נמר, ואני אמרתי כי ויגא מלשון יגון, ודגשות הגימיל בעבור יוד' השרש, והוא מבנין הפעיל ויוד' אית'ן הפתוחה תורה עליו כיו"ד ויקא (יונה ב יא), ורב זה הלשון נמצא בשמות ובהפעיל השמות תונה יגון, הפעלים תוניון נפשי (איוב יט ב), מן הונה, אשר הונה ה' (איכה א יב) ושרשם יגה. וראיתי בפתר' רבנו שאמי' יגון מן ינה כמו חוון מן חוה, ודון מן זרה, וזרה לא נמצא בכל כי אם לנקבה, שאמי' ירמיהו שלמו לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה אל יהו לה פליטה כי אל ה' זרה אל קרוש ישר' (ירמיהו נ כט), וזרון ולצון וששון כלם ממחלי העי"ן, זר, לין, שש, זרת, לצת, ששת, ולצת לבדך השא (משלי ט יב), כי אילו היה שרש ודון זרה היה אומי' ממנו לנקבה זרתה, כמו מן בנה, בנתה ביתה (משלי ט א), ויאמר אודה תורה מה שלא נמצא, כי הנמצאים מזרון הם משני בנינים ושרשם ופתר' אחד, זר כמו קם, והויד כמו הקים, אך קלון הרון שרשם קלה חרה, והווי"ן והנוני"ן כלם נוספות כתוספות בזכרון ושכרון בשלמים, וזרון וששון ולצון חסירי עי"ן, וקלון וחרון חסירי למ"ד, ונמצאו בחרון שני בנינים, חרה בודד והחרה לאחר, ומן חרה ויחר אף ה', ומן החרה, ויחר עלי אפו (איוב יט יא) הויד פתוחה, ומן קלון בא מבנין נפעל ונקלה אחיך (דברים כה ח), ומן הקל בא בענין אחר אשר קלם מלך בכל (ירמיה כט כב), קלוי באש (ויקרא ב יב), ומגורת זאת שמות שהנוני"ן בהם שרש, אדון, אסון, ובשרש יגון טעה דונש הרבה טעיות באמרו כי יאמר ממנו גן, כמו מקום קם ומלון לן, ועוד אמי' כי הנוני"ן בהם שרש, ורבנו אמי' על דונש כי כאשר אמי' תתן להם מנינת לב (איכה ג סה) שהוא מן גן מן השניים לא טוב פתר, ואמת הוא, כי לא טוב עשה, ורבנו אמי' כי הוא מן אמגנך ישר' (הושע יא ח), ומן אשר מגן (בראשית יד כ) שענינו סגר, ואמי' כי מננה בשקל סגלה, עבדה, כבדה, ערבה ומשקל זה אינו ישר כי אם מעוקל כי בין שלשתם עקרו שרש המלה ממצבה, ויהי כאשר פתר יוסף כן היה, וזה פת' מנינת בשקל מחיתת דלום (משלי י טו), בממלת שדה כובם (ישעיה לו ב), ולא ימצא במכתתו חרש (ישעיה ל יד), ואולי

לזה רמו דוגש בזוכרו מסבה, אך אמי כי הוא מן השניים מן נן, ולא הבין על משקל זה כי הם מעלי הכפל ששרשו ננן, חתת, סלל, כחת, ופתרוי מנינת לב כסוי לב, והוא חולי ידוע מהחלאים הקשים שאין להם תוחלת רפואה, והוא מלשון מן וצנה, כי על כן יקראו מן שיכסה אדם, והמים במן אינה שרש כי נמצא מענין יגן עליהם (זכריה ט ז), כמו יסך עליהם, וננותי על העיר (ישעיה לו לה), כמו ושכוחי כפי עליך (שמות לג כב), ורבנו כאשר פת סנירות לב קרוב היה לפירוש כסוי, אך כאשר דמהו למן צריך (בראשית יד כ) בענין ובמשקל לסגולה וחבריו, לא יתכנו דבריו: ואני בנימין נפלאתי מדוע לא השיב הקורא כי אם היה מנינת לב המים עיקר כמו מן צריך, אמנך ישר, והיה משקלו מעילה מן מעל מרידה מן מרד, מה ישיב על זה, וזו היא תשובתו, כי אם כן היה לו לאמר מננת נויין רפה ולא דגושה, ואמנם רבנו שמואל אמי כי מננת שרשו ננן כמו מומה מן זמם ה' (ירמיה נא יב), מחתה מן תראו חתת (איוב ו כא), אך נפלא כי לא מצא ננון כי אם הצלה וסיכוך וננותי על העיר (ישעיה לו לה), ננון והציל (שם לא ה), ותרנמו תבירות לבא. ורבנו שמואל לא נתן לב לחולי כסוי הלב אשר פתר הרב כי לא מפיו היה:

עב, ויגאלו. ויגאלו מן הכהונה (עזרא ב סב), פת' מנח' כמו ויבדלו, ורבנו הודה לו, כי אמי הם כמו עיקר ועיקור כמו כל אותם שהם מן השריש, כמו ותשרש שרשיה (תהלים פ י), הם כמו ותעש שרשים, ואשר באו מבנין חזק הוא עיקור שרשים, כמו ושרשך מארץ חיים (תהלים נב ז), והביא ראיות הרבה ויפה פתרוהו, כי כן דעת מפרשים אחרים ופרשו כי הגואל הוא הקרוב לאיש, כמו שאמי ובא גואלו הקרוב אליו (ויקרא כה כה), יש גואל קרוב ממני (רות ג יב), ואלו נתרחקו מן הכהונה, אך פתרי דוגש שפתי ויתועבו יש לו חזק שמחוק פתי, כי כל אותם תיבות שנמצאו מזה הבנין שהוא בנין חזק כי הוא ויפועלו כולם לשון תיעוב הם, כמו מנישים על מזבחי לחם מגואל (מלאכי א ז), ולולי האליף היה דגש בשקל נוה משולח (ישעיה כו י), על כן הגימיל בהולם, וכן במה גאלנך (מלאכי א ו), דינו היה דגש לולי האליף על כן הגי בצירי, ומענין זה על כן מלבושי אנאלתי (ישעיה סג ג), ומנחם טעה בזה ושנה בפתרון עקר ועקור שפתי אשתוללו (תהלים עו ו) עיקור השתילים, ורבנו אמי ולי נר' אשתוללו אבירי לב כמו נשתוללו, וכן אתחבר יהושפט (ד"ה ב כ לה), נתחבר, ואמי כי פתי אשתוללו נעשו שוללים, ואני אמרתי כי אין להחליף אליף בנרין כי אם בה"א, השתוללו, התחבר, וכן כל מלבושי אנאלתי, כי ננאלתי אינו צריך למלבושי, ואשר אמי בפת' נעשו שוללים לא נעשו כי אם שוללים ששלולם אחרים, ומוכיח עליו וסר מרע מסתולל (ישעיה נט טו), כי ירא השם נעשה בעבור שלא היה עושה כמעשיהם, היו שוללים אותו והוא היה גורם לעצמו שלא היה מאמין אותם, וכאותו הענין פרש דוגש, להצחיל פנים משמן (תהלים קד טו) כמו יותר משמן, ולא פירש יפה, ואני אומי כי כלל בפסוק גי דברים אשר בהם מסעד וארוחה ושמה לבני עולם, והם יין ובשר ולחם, וזכר מעשה כל אהר מהם, אמי היין משמח הלבבות, ולהצחיל פנים מאיזה מהם אמי משמן, הוא הבשר השמן, ולחם מה מעשהו, ולחם לבב אנוש יסעד, כמו שאמי סעד לבך פת לחם (שופטים יט ה), וא"ת אנה נמצא שמן שהוא שומן דע לך כי כל דבר שמן

שבעולם והשומן על שם השמן נקראו, כי השמן יותר שמן מכל הרברים השמנים, ועל שמו נקראו, וכמהו ובשרי בחש משמן (תהלים קט כד), מה שמן שהיה בו בחש והוא רזה, ויכול להיות בחש כמו ותירוש יכחש בכ (הושע ט ב), וכמו וכחש בו לא ראיתך (איוב ה יח): ואני בנימין אומי כי אשתוללו ואתחבר פתי רבנו שמואל כפתרון הקורא השתוללו והתחבר, אך להצחיל פנים משמן פתי כשנמשה בשמן פנים מצהילים, ויש לי סעד לדבריו כאמור בכרכת אשר על ידי השמן וכימך דבאך (דברים לג כה), כימי עלומי יהיו ימים שהוא דאב בהם שהן ימי וקנתו, וכמו שאמרו רבותי שמן שסכתני אמי ההורוני לימי נעורותי, נמצא שמן מצהיל פנים:

עג. נגרותי. אמרתי אני נגרותי מנגד עיניך (תהלים לא כג) כמו נגרותי ואיכה נגד) מלה הפוכה בדברי רבנו, ולאדיב (ש"א ב לג) ולדאבון (דברים כה סה) הם הפוכים:

עד. דחון (דניאל ו יט), אינו נרי לפתי ילחן כי אם מגיד ישירות, לא הביאו לפניו מגיד ישירות ומשלים כדרך המלכים לשעשעם במשלים עתיקים: עה. דשא. כי תפושו כעגלה דשא (ירמיה נ יא), מנהם פתרי מלשון דיש חשים (ד"ה א כא כ), ולנקבה יאמר דשא, ודונש אמי מלש דשא ועשב (בראשית א יא), ורבנו הודה הפעם לדברי דונש, כי נכוחים למכין הם כי העגלה הרועה כדשא תפוש אך לא הדשה, ואני רואה בזה דברי מנהם, כי לא נמצא מן דשא שם התואר שיהיה דשא לזכר בצרי, כי אם היינו מוצאים דשא לזכר היינו אומי לנקבה דשאה, כמו מלא מלאה, והיה לו לאמר כעלי האליף דשא דשאה בעבור כי בעלי האליף אין דרכם כבעלי הה"א שיאמי רנה לזכר רנה לנקבה, ופתי כי יאמי לזכר דש ולנקבה דשא כמו שבה קמה, ונתחלפה ה"א באליף, כמו כלא באליף כלה בה"א מרה בה"א קראנה לי מרא (רות א כ) באליף, כן דשה ודשא, ופתי דשה, דשה ולא הורשת, כי ההורשת רזה וענינה לפי שאינה אוכלת, והדשא אוכלת כל היום והיא התענת ומתענת כי היא עושה מלאכה ואוכלת ואין מונעה כתי לא תחמוס שור כדישו (דברים כה ד), וגם באומות לא ראינו חוסס פיהם, ועושים מעשיהם:

עו. וידגו (בראשית מה מז), חלקו מנהם מן דג דגה, ודונש השיב עליו כי ענין אחר להם, והוא נבון, כי פתי שיהיו זרעו פרים ורבים כדגים, והתרגום פתרו הישב לפי שראה בקרב הארץ, כמו הדגים ירבו הכנים בקרב הארץ, ורבנו הודה לדברי מנהם בחלקו אותם, ולא ידעתי למה, ואחרי אשר אומי רבנו כי וישרצו וירבו ויעצמו (שמות א ז) פתרי כל אחד בפני עצמו, פרו מן פריה ורביה, כי בעבור שהיו מענים אותם לא היו נמנעים מפריה ורביה, וישרצו כמו השרצים ארבעה חמשה בכרס אחד, וירבו גרלים ורכים למעלה בקומה ברנע קטן, שלא כדרך שאר תאומים שהם קטנים, ויעצמו בעלי עצמה וכן ואונים, וינעם למשכילים ולנבונים:

עז. דגון. נראה לעינינו דברי רבנו:

עת. דרור. כמחברת חרוץ פתרונו חרוץ:

עפ. ותהינו (דברים א מא). פתר אותו מנהם מן הן, כמו שאמי הכתי הננו ועלינו (במדבר יד כ), ומה התבונן בו, כי הנכון בקרבנו כי הרבה

נמצאות מלות הדבק שהם מלות הענינים פעמים מצטרפים בשמוש, כמו נשאתי
 אמך אפונה (תהלים פה טז) שהוא מלשון פן, כי אמי המשורר עלי סמכה חמתך
 (תהלים פה ח), כי תמכה ימינך (תהלים סג ט), ואח"כ אמי נשאתי אמך אפונה,
 כל ימי הייתי מפחד פן יגרמו לי עוונותי, וכל שעה ושעה הייתי אומי פן יהיה
 כך וכך, ואפונה מלשון פן, כל עת הייתי אומי פן פן, וכן מצינו בדברי רבותי
 שאמי שהצדיקים מפחדים כל ימיהם שמא יגנום החטא, וכן יתכן להיות ותהינו
 מן הן, ומוכיח זה הגנו ועלינו, ומה שאמי דונש כי מלות הענינים לא ישמשו
 בפעלים זה רעיון רוח והבל רוח, כי ישמש מיוחד ולא מחבירי, והמכין
 יבין סתרו:

פ. הצן. ובאו עליך הצן (יחזקאל כג כד). מנחם פתי לשי צנה ומנן, ודונש
 אמי כי מין כלי קרב הוא ורבנו אמר כן, ואני אמרתי כי אין הצן מן
 צנה ולא מין כלי קרב, כי אם חוץ ורוע, כי אחרי כן זכר כלי מלחמה, צנה
 ומנן וכובע. והצן כמו הוצן שהוא זרוע, והביאו בניך בחוצן (ישעיה מט כב),
 והצנו מעמר (תהלים קכט ו) שהוא זרועו, ונמצא זרועות שהם חילות, וזרועות
 הנגב לא יעמדו (דניאל יא טו), כמו חילות הנגב:

פא. הגה (ישעיה כו ח), אמי מנחם כי חסרה ה"א הנה מן ויגא בני איש
 (איכה ג לב). אומי אני כי אינם אהדים לא בשרש ולא בפתרון,
 כי ויגא בני איש מלשי יגון ותונה, ודגשות גימיל ויגא בעכור הפ"א שהוא יוד
 מן יגון, ובדמותו ובצלמו וידו אבן כי (איכה ג נג), ידו גורל (יואל ד ג), שהם
 מן הדה, כמו ישו מן הטה יכו מן הכה, אך אלו מחסרי נין ואלו מחסרי יוד,
 והזודיין והנניין נבלעות בדגש, ובית אלהינו נהלך בדגש:

פב. יזה (שמות כח כח), לא כדברי דונש שפתרו לא ימעד, ואינו משרש מזה
 או מויה, וגם בפתרון לא ירמה אליהם, כי מויה אפיקים רפה (איוב
 יב כא), המ"ם בו שרש, בשקל משיח אלהי יעקב (ש"ב כג א), ודומים לו
 ולמוה תמיד והגינה (תהלים קט יט), אין מזה עוד (ישעיה כג י), בשקל מצח,
 ופתרו לשי אומין, אין בו אומין, אך ולא יזה החשן שרשו יזה מבעלי הכפל
 בשקל ימד מן מרד, והוא מלשי משנה משרבו והווי הלב (סוטה מז ע"ב), רחיקי
 הלב, אין מזהיחין אותו (חולין ז ע"א), אין מרהיקין אותו, ולא יזה פתרי ולא
 ירחק: ואני בנימין אינני רואה רק דברי רבנו, כי אחרי אשר מצאנו משקלו
 שאין המ"ם עיקר לא נידון לא יזה מלשון המשנה כי אם מלשון המקרא:

פג. האזיקים. מן האזיקים (ירמיה ס ד), חברו מנחם במחברת אל"ף, ודינו מן
 מחברת זי"ן כאשר אמי דונש, ואני אומי כי האל"ף תוספת כאל"ף אתמול ואזרוע,
 ויעיד עליו לאסור מלכיהם בוקים (תהלים קמט ח), הביית שמוש והקוף דגושה
 להסרון היוד, כמו וכחתו חרבותם לאתים (ישעיה ב ד) שהתייז דגושה
 להסרון היוד:

פד. בריר הלמות (איוב ו ו). לא כדברי מנחם הפותרו מוריד ריר משונעים,
 וגם לא כדברי רבנו שפתרו מן חלום והביא ומצא און לו
 לאמר כי אינו מריר חלמון הביצה, כי זה דגש וזה רפה, וגם מן מקראות שבת'
 והיה כאשר יחלום הרעב (ישעיה כט ח), ועוד כי אמי שהיה לו לאמר ריר הביצה,
 על כן לא אחריש, כי דעתי נוטה לפתי דונש וקדמוני העתים אשר פתרתו מהלמון

הביצה, כי ראש הפסוק מוכיח על סופו באמרו היאכל תפל מבלי מלח אם יש טעם בפה בריר החלמון, הנה ראשו מדבר בדבר הנאכל למראה עינים ולא בחלום, אף כי מבלי מלח הוא, גם סופו מדבר בדבר הנאכל בפני עצמו והוא תפל ואין לו טעם, כי לא היה משל זה כנגד ריעיו כדברי רבנו, כי עד כה לא זכרם, כי אם צרתו וצערו היה מגיד ומתאוונן עליהם באמרו הינהק פרא עלי דשא ואם יגעה שור על בלילו, כי גם החיות והבהמות לא יגעו ולא ינהקו בעת אכילתם, ואני בעת האוכל צועק ומשווע כי אין לי חפץ במטעמים, גם אין להם טעם בפני, כמו תבשיל שהוא תפל ואין לו טעם בפה, ועל זה אמר מאנה לנגוע נפשי המה כדוי להמי, אותם המאכלים שמביאים לפני לאכול מאנה נפשי לנגוע בהם כל שכן לאכול, והם כדוי להמי, כמו מכאובי בשרי, כמו על ערש דוי (תהלים מד), לחמי בשרי, כמו לחם בערבי בשר, וכמוהו לחם אשה (ויקרא ג יא), ולחומם כנללים (צפניה א יז). ועוד לא הזכיר ריעיו לאמר שיהיו דבריהם כריר החלום, ועתה התחיל לדבר כנגד ריעיו, ואמר אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו (איוב ו טו). ואשר אמר ריר החלמון ולא אמר ריר הביצה בעבור כי החלמון הוא העיקר, ואין פת בעולם בשעורו כמוהו לא לחם ולא בשר, ועל כן נקרא שמו חלמות שהוא בריאות לכל אדם, מן ותחלימיני והחיני (ישעיה לח טז), וגם רבותי אמרו כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנה (ברכות מד ע"ב), ואין מאכל רע כריר לבדו ואין בו טעם מבושל כל שכן הי ובלא מלח. ואשר אמר רבנו על דגשות של הלמות ורפיון חלמון אין זאת ראיה, כי מצאנו אכיר ישר (ישעיה א כד) שהוא רפה, ואכיר הרועים (ש"א כא ח) דגוש, והם שוים בפתרונם, ורבים בהם, ועוד על דבריו תשובתו בצדו, כי חלמות דגוש וכן כל לשון חלום רפה: ואני בנימין אומי כי דברי הקורא בריר חלמות תפל וטוח מפל יסוד נוסל, כי כאשר אמר אשר השיב רבנו על דגשות חלמות אם הוא מן חלמון לא יצא מפיו, אכן הבי ראיות על דגש להיותו במקומו, והרב לקח לו מעשה הנובב היורד על הנגעים הרעים, כי עוב לו כל תשובות רבנו, ואשר לא אמר כתב כה זכר רבנו להראות העמים, ובוה שמא שמא יקרא, ומי ימצא חלבון וחלמון במקרא, וכל עיקר דבריו ואשר אמר כי עדן לא הזכיר רעיו, ומה בכך, הלא פתרו רבנו יתישב יפה יפה על המאכלים, כי כאשר ידמה לו המאכלים כמאכלי החלום כשהוא סבור לאכול והנה נפשו ריקה, ועל לזה חקה, ושל הרב תרחקה:

פדה. ויהגרו (ש"ב כב מו), מנהם פתר ויחגרו רפיון חנורה והסרה בלשו עיקר ועיקור ויתכנו דבריו לולא ממסגרותיהם שאינו לשון חנורות, ודברי דגש שאמר ויפסחו מכבד הכבלים מלשון התרנום נכוננו, ויחרגו (תהלים יח מו) שהוא בנסחת האחרת מלש' התרני הוא, אימה (דברים לב כה) המתורגם חרנת מותא, וגם דברי רבנו שאמר שיהיו שניהם מענין חרנת מותא, ויהיה ויחגרו הפוך, ויהיה ענין ממסגרותיהם כמו מעריהם, כמו ומחררים אימה (שם), טוב הוא לולי כי נמצא מקרא אחר עוור לפת' דגש שהם כבלים, שא' במיכה (ז יז) ילחכו עפר כנחש כוזהלי ארץ ירגו ממסגרותיהם, ופת' מכובד כבליהם ילכו שהוה כנחש על גחון וילחכו העפר: ולי אני בנימין אינו עוור לו, כי גם אותו יפתור רבנו כאשר פתר, כי גם אשר פתר רבנו שלמה ירגו ממסגרותיהם, יחרדו מרוב דחק

אסוריהם ומסגר כלאם הלא יונתן תרגם במיכה כזוחלי עפרא יוועון מכירניתהון
והוא כפתי רבנו בתים וערים, ולדבריו יודו כל נבירים:

פ. יחד. ועתה פתחיה יחד (תהלים עד ו). חברו מנחם עם ברזל בברזל יחד
(משלי כו ז), ודונש פתח יחד יחדיו, ורבנו אמר כי לנראה עינים יפה

פירש אך לא לרואה הלב, ואני פתחתי המקראות שלמעלה שכתו בהן יודע כמביא
למעלה בסבך עץ קרדומות במחברת כשיל וכלפות, ועתה אפרש מה שכתו שאנו
צורריך בקרב מועריך שמו אותותם אותות. כי נבוכדנצר עלה בדעתו להלהם על
בני עמון או להלהם על ירושלם ועמד על הדרכים לקסם קסם, וכן מפור' ביחזקאל
שכתו שם קלקל בחצים שאל בתרפים (יחזקאל כא כו), ויצא לו הקסם לירושלם,
ואמ' הכתי והיה להם נקסום שוא בעיניהם (שם שם כה), חשב בלבו כי הקסם
כזב היה, כי טוב ללכת על בני עמון, והצור סבב את הקסם לירושלם בעבור
שנשבע לו צדקיהו בשם שלא ימרוד בו וכחש לו, והוה שני שבועי שבועות
להם (שם), כי היו נשבעים להם צדקיהו ושריו, ואמ' הוא מזכיר עון להתפש
(שם), האל הזכיר עונם שיתפשו ביד הצר, והוה שאמ' יען הזכרם בכף תתפשו
(שם שם כט), ואעפ"כ שהיה הקסם שוא בעיניהם הלכו אחריו, וכאשר מצאה ידם
ותפשו ירושלם שמו אותותם אותות אמת, ועל כן אמ' שאנו צורריך בקרב מועריך,
בבית מועריך, שמו אותותם, שהיה בתחלה שוא ושקר בעיניהם שמו אותם האותות
אמת, ופתי ועתה פתוחיה יחד, אותם הפתוחים שהיו על העץ מזהב הלמו הזהב
שעל גבי עצי הארזים ושברו הפתוחים בקרדומות ובכשיל וכלפות, ואח"כ שלחו
באש מקדשך, והללו את שם קדשך: ואני בנימין ראיתי אשר פתח רבנו שמו
שאנו צורריך, דרך חילות הצרים על עיר לצעוק בכניסתם לעיר ושמים אותותם
בתוך מגדלות העיר להראות שכבשות, ואח"כ שורפים העיר, ונודעו אותות' כשהביאו
לבעלה את הקרדומות בסבכי העץ של דלתות ופתחיה יחד יהלומון אבל אותותינו
לא ראינו. יחד בולם, כמ' היוצר יחד לבם (תהלים לג טו), ולפתרונו יתישב, כי
יודע הוא כפל דבר של שמו אותותם אותות:

פ. חונך. כי אלהים פור עצמות חונך (תהלים נג ו), פת' בו מנחם חונך

החונה עליך, והנכואה דברה עליו כי הנכון הוא, ודונש השיב עליו

ברב דברים כי לא ימצא שלש גזירות צדקתך צדקתך צדקתך, כי אם צדקתך
בסמוך, וצדקתך כמוכרת, וכן עושך, עושך, קנך קנך, ודונש לא נוכר כי בתוך דברותיו
נמצאו תשובותיו, כי נמצא בישעיה כשמעתו ענך (ישעיה ל יט), ואינו ענך ולא
ענך, ואעפ"כ כי מעטים הם ימצאו, וכמהם כי פארך (ישעיה נה ה), לומר, וכ"ש כי
חונך יתכן להיות מן המלות שנחלקות לשנים, ורבנו חזק דברי מנחם בחזקתם
והעמידם על עמדתם כחכם וכדחם, אך ב' פסוקים שהביא כאותו מזמור לא הניחם
רבנו על טכונותם ולא תנבם במתכונת', כי אמ' שם פחדו פחד לא היה פחד, פתי
כמו ודרף אותם קול עלה נרף (ויקרא כו לו), והביא ותי' השמיע את מחנה ארם
(מ"ב ז ו) וגו', ונסו ואין רודף, ואני לא כך דעתי נוטה, כי על זה לא אמ' לא
היה פחד, כי מכל מקום פחד היה להם אחרי אשר נסו, ועוד פתח אכלי עמי
אכלו להם (תהלים נג ה) כאילו אכלו להם, ולא כן הוא עמדי, אכן זה פתרונם
כמשפטים וכדינם, אכלי עמי האומות אכלו עמי ועדין אכלו להם, כי הם בחיים
ולא מתו, כי הצור התרה על ישר' לאומות, ואמ' קדש ישר' לה' ראשית תבואתו

כל אוכליו יאשמו רעה הבא אליהם נאם ה' (ירמיה ב ג), ואמר במזמור זה הלא ירעו פועלי און כי ישרי קדש ראשית תבואתו, ואוכלם ימות עליהם והם אכלום ולא מהו, ועדין הם אוכלים לחם, והיה דינם למות, והי לא קראו, שלא חזרו בתשובה. וכן פרש הגאון רב סעדיה ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כד יא), הם ראו אלהים ועדין היו חיים, ויאכלו וישתו, כענין לא מתו ואכלו ושתו כשאר בני אדם, כי בדין היה להם למות על אשר ראו, והכתו אוי ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. ופתרי שם פחדו פחד כך הוא, לא היה אותו פחד כפחדים אחרים שבעולם, למה, כי אלהים פור עצמות הונק, התונים עליך להרע לך, הבישותה אותו הצר ההונה עליך, כי אלהים מאסם, מאס עצמותם ולא היה פחד כמוהו, ודומה לזה הפתרון מקרא אל זה שאמ' ישעיה הנה היו נקש' אש שרפתם לא יצילו את נפשם מיד להבה אין נחלת לחמם אור לשבת נגרו (ישעיה מז יד). פתרי אותה הלהבה שתשרוף אותם אין נחלת לחמם, אינה נחלת להתחמם בו בני אדם ולא אור ואש שיוכלו בני אדם לשבת נגרו, כי אם להבה שתשרוף אותם, ולחמם להתחמם, והוא מקור מבנין קל בשקל לשכב את בת יעקב (בראשית לד ז), ומפני החיית נפתחה הלמד, וכמשקלו בישעיה יחכה ה' להננכם (ישעיה ל יח), שהוא לחנן, כי הכיף והמים לכנוי ונשאר לחנן, בשקל לחמם, וכמוהו ושרש רתמים לחמם (איוב ל ד), להתחמם, וכן פת' הקוטפים מלוח עלי שיה (שם), מלוחים וחרולים וקוצים על שיה השרה ושרש הרתמים להתחמם, מלוח לשוי קוצים כתרנום יונתן שתר' ממשק הרול (צפניה ב ט), משמם מלוהין. וכדומה לזה נאמר על הלוייתן משאתו יגורו אלים משברים יתחטאו (איוב מא יז), פתרי כאשר יראו אותו כל האילים והחוקים מאד יפחדו ויגורו, ויתחטאו, ויחסרו מהסיר את שברים אחרים כי דיי להם כאשר יראוהו, ויתחטאו לשון הסרון, וכן הוא אומי שם שים עליו כפיך זכור מלחמה אל תוסף (שם מ לא), אם היית משים עליו ירך לא היית מוסף לזכור עוד מלחמה אחרת לעולם, והסכן בזה עמי ושלם: ובעיני בנימין הוא מתלוצץ בפתרי אוכלי לחם שהם חיים, כי עיק' פתרי כאילו אכלו לחם, ולא ברכו על אותה אכילה כשאר אוכלים, שכתוב ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח ז) וגי, וזהו ה' לא קראו, גם מה שאמ' משם רב סעדיה ויחזו אלהים ויאכלו וישתו, שלא מתו לא אשמע לו ולא תאבה נפשי כי לא יצא ספי הגאון, כי אתרי אשר כת' ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו מה צורך לשנות ולומר ויאכלו וישתו, אך כה עיקר פתרי ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו, אע"פ שחזו האלהים והיו ראויים לכך, כמו שמצינו במשה כי ירא מהביט (שמות נ ו), ומה שכת' ככלע את הקרש ומתו (במדבר ד כ), וכן ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' (ש"א ו יט). ומפני כריתות הברית נראה להם, כמו שמצינו באכרם בכריתות בריתו, וכן במשה הנה אנכי כרת ברית וגו' וראית את אחורי (שמות לד י) וגי, ויאכלו וישתו, הם השלמים שזבחו ואכלו הבשר, ככת' למעלה ויזבחו זבחים שלמים (שמות כד ה), ועוד יש לפרש ויחזו את האלהים בעולות, וכמו שכת' בענין עולת הרגל שקראו הכמים עולה ראיה לא יראו פני ריקם (שם כג טו). ומה שפתר אין נחלת הלהבה שתשרפם כי לא תהיה נחלת, זו היא אולת, כי מה לנו אם להבה אם נחלת רק שיהיו נקש' אכן כן הפתרון, הנה היו נקש' אש שרפתם אין נחלת לחמם, לא

יהיה להם שארית שאהר השרפה תשאיר הנחלת להתחמם אליו, היו כקש שאין בו שארית ולא תשאיר נחלת ולא אור לשבת נגרו כענין הקש, ובסגנון זה תרגם המתרגם לא יצילו נפשם מיד להבה וגוי לא ישזבון ית נפשהון מיד קמולין לית שאר ומשוייב אף לא אתר לאשתויזבא ביה, וזה מצא מכלל פתרונו וכשלונו. ומה שפתי שרש רתמים, פתי לחם ממש, כי מדבר בענין אותם הישוכבים במדברות ולא במקום ישוב ואוכלים שרשי העשבים והם פראים אנשים, אך לפי פתי אין זה כי אם דרך בני אדם להתחמם במשרפות העשבים. ומה שכת' משברים יתחפאו, פתרו' משברי ים וגליו נעשו המאים והסרים על ידו, כמו שכת' יחשוב תהום לשיבה (איוב מא כד), וזכור מלחמה אל תוסף, פתרו' מעולם כפתרו', ועוד יש לפתרו' שים עליו כפך, והו' אימתך להלחם בו, כמו שכת' כפך מעלי הרחק ואכפי עליך לא יכבר (איוב יג כא), אי אפשר, שאם תנסה להלחם ותזכור גבורתו אל תוסף עוד להלחם בו, ורבנו יעקב בנובו רוח אלהים בו:

פח. נחנת. מה נחנת בבא לך חבלים (ירמיה כב כג), פתי אותו מנחם מענין חנה איפה תהיה הנזי, ודונש השיב עליו ופתרו' מלשי' הן, ורבנו דן כן כי אילו היה דנוש כמו לא תחנם (דברים ז ב) טוב היה פתרו' מן חן, אך כאשר אין שם דנוש אינו כי אם מלשי' חנינה, ואני תמה על זה תמיה גדולה אך חשב רבנו כי חנינה אינו מלשי' חן, כי באמת חנינה והן ולא תחנם ולא תחון (תהלים נט ו) וחנותי את אשר אתון (שמות לג יט) ולא אתן להם חנינה, ירמיה פו יג) כלם ענין אחד להם ושרש אחד, איש באהיו ידובקו ויתלכדו ויתחבקו ויחד יתלכדו והה מזה לא יתפרדו, כי לשון חן הם כלם, והרגש במלת לא תחנם להסרון גוין הכפל ששרשו חנן, ואם היה חנינה ענין אחר והיה מה נחנת ממנו, כמו כן היה צריך דנוש בעבור גוין הכפל, והלא חנינה שרשו חנן, ואשר נפרד מהם מעט הוא אשר חנן אלהים (בראשית לג ה) שענינו אשר נתן, ומענינו והנם נתון בלא מחיר, והמים תוספת והגשות גוין הנם בעבור אחרת. ואשר נראה לי בפתרון מה נחנת זה הוא, כי הוא מלשון חן כרברי דנוש ורבנו הודה לו, אך זה פירושו ודקדוקו, כי יהויקים היה בונה עליות מרווחים, והיה עושק וגוול שבר שכיריו כמו שנאמי עליו אוי בונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משעש ברעהו יעבר הנם ופעלו לא יתן לו (ירמיה כב יג), מצאת שקרא הפועל רעהו של מלך לפי שכל ישרי בני מלכים הם, ופתי פעלו, לא יתכן לפרשו ופעולה שלו, שכרו, כי פועלו הוא פועל שלו, ואילו היה פעלו היה כמו פעלתו, וכן הוא אומי ופעלו לפועל שלו לא יתן שכרו, על כן אמי לו התמלוק כי אתה מתחרה בארו (שם שם טו), התתקיים מלכותך בעבור שאתה מתחבר לעשות בית ארוים, כמו איך תתחרה את הסוסים (ירמיה יב ה), תתחבר, וכמוהם אל תתחר במרעים (תהלים לו א), והוא בשקל תבחר, ויהיה שרשו תחר, אעי"פ כי תתחרה פעולתו תחרה מארבע אותיות, ויש מפי אל תתחר כמו אל תתגר (דברים ב ט) מן יגרה מדון (משלי טו יח), וכן אל תתחר מן חרה, אל יחר אפך במ כשתראה שלוחתם, ואל תקנא בהם להיות כמוהם, כי כחציר מהרה ימלון וכירק רשא יבולון, ודע כי יבולון אינו לא בלו שלמותיכם (דברים כט ד), כי אם מן כנכול עלה (ישעיה לד ד) ששרשו נבל וענינו לשון נפילה, כאשר פי' בפתרון לבלה, ודע כי מה נחנת מענין נפעל הוא, ודינו היה להדגש כרברי רבנו, אך הוא מן המלות המתחלקות

לשנים, כמו אשר ישנו פה (במדבר כט יד), כי יש היא מלה בפני עצמה, ונו
 כמו אותו, והוא מן עוונותיו ילכדונו את הרשע (משלי ה כב). ילכדו אותו, וכן
 וקבנו לי משם (במדבר כג יג), כי אם היתה מיוסדת על דעת מלה אחת היה או
 וקבנו בדגשות הבייה כי שרשו קבב, וכן מה נחנת, מה חן מצאת בעיני האויבים,
 הצרו והעיקו לך כעבור בניני הארזים שכנית, הכי אמרו בנינים גדולים בנו לא נרע
 להם הנה לא עזבו מהשבת רעת ידהם: ואני בנימין אויבי כאשר אמר על רבנו
 אשר הן על הדגש להיות כדברי דונש אילו נדגש לא בא בפיו, כי על הדגש
 נתן טעם, אמנה הפריד בין חן לחנינה, ודבריו אמת ואמונה, ומה נחנת גם כן
 פתרו רבנו שלמה לשון חן כדברי הרב, אליו רעה לא תקרב וללכו לא יערב:
 פט. חותה, כי נחלים אתה חותה על ראשו (משלי כה כב), אמרתי כי מענין
 חותה ושרשו נמצא היחחה איש איש בהיקו (משלי ו כו) ולחחות
 איש מיקוד (ישעיה ל יד), תחת גערה במבין (משלי יז י), וכולם לשי' הבערה,
 כאשר פתר מנחם, אך לא באר הפתרון, ולא דונש כאשר האריך עליו האריך
 ולא העריך ערך דבריו על נכון, וגם רבנו פת' פסוקים אחרים ולא פת' אלו, ואני
 אושיב כל אחד ואחד על כנו, אם רעב שנאך האכילתו והשקתו כי נחלים אתה
 חותה ומבעיר על ראשו, כי יפלו פניו ארצה מרוב כשתו וכלימתו שהוא הרע לך
 ואתה גומל לו טובה וברכה תחת קללתו, ואם הוא משכיל לך גמולך הטוב וישוב
 וינחם מרעתו ואם לא ה' ישלם לך, ואתה בטח בה' כי הוא ישלם לך ויקום ממנו
 אם יעמוד ברשעו כמו שיקום ממך אם תשמח בנפילתו וישיב מעליו אפו. היחחה
 איש איש בהיקו, היבער איש. לחתות איש מיקוד, אי' ושברה כשבר נבל יוצרים
 כתות לא יחמול ולא ימצא במכתתו הרש שיוליכו בו נחלים מיקוד כדרך
 לחתות איש כדרך העולם שמביאים איש כחרשי יוצר מבית לבית, ולא כלי
 להוליך בו מים. וכמוהם תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה, תבעיר הגערה
 במבין שיגער בו החכם ויכלם וישרף ויכה בגערה בלבד ויועיל לו יותר ממאה
 מכות לכסיל, ושקל תחת גערה במבין כמו ותלך ותתע (בראשית כא יד), ששרשו
 תעה, וכן תחת חתה, והתו"ן בהם צרויין, על כן דינם מבנין תעה, חתה, כי אם
 היו בסגול היו מן התעה, כמו ויפן ויקש מן הפנה הקשה, ואלה המלות משרש
 חתה מן מחתה הם, ולקה מלא המחתה (ויקרא טו יב), כלי עשוי להבערת האש
 לקטרת. ועתה אפרש לך הפסוקים שפי' דונש בזה ולא השלים פתרונם, בכל עת
 יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר (קהלת ט ח), כי אמר ענינו מעל
 ראשך, כמו אתה חותה על ראשו, מעל ראשו, ורבנו אמר על ראשך יהיה בלי
 חסרון, ואני אפרש לך ענין הפסוקים, שלשה הם דבקים זה בזה שמוטלים על
 האדם לעשותם בעולם הזה לעיין בדרך פרנסתו, והוא אכול בשמחה לחמך ושתה
 בלב טוב יינך (קהלת ט ז) כאשר תדע כי רצה האלהים את מעשיך, ואמר בכל
 עת יהיו בגדיך לבנים, משל למעשים טובים ולהכמה, ואחרי כן אמר במה שנתחייבו
 בני אדם בישוב העולם בפריה ורביה, ראה חיים עם אשה אשר אהבת (שם ט),
 ראה להשאיר חיים לעולם, ויש מפרשי' ראה חיים תחיה עמה בהשקט ובשלווה.
 ואם יאמר אדם כי תחת גערה כמו אל תירא ואל תחת (דברים א כא) לא תשבר
 ולא תערץ אותה, ולא יתכן לומר כי הגערה עצמה תחת, כי היא תעשה באחר
 והוא המבין, כמו שאמר תחת גערה במבין הגערה תעשה במבין, ועוד כי תחת

נערה טעמו מלעיל, ועוד כי יש עוד בשרש זה בחותה מלה אחרת יחתך ויסחק מאהל (תהלים נב ז) שהוא בשקל יפרך, ירכך, ישקך, הוודיין פתוחות, ותודינה על בנין הפעיל הפרה, הרבה, השקה, החתה, כי אם היה מן חתת היה יחתך, החיית בחירק, כמו שן אחיתך לפניהם (ירמיה א יז), שהוא מן חתת והחיית בחירק כדרך בעלי הכפל שהן מן הפעיל, ולכן יתפרש כענין יכלך מעין הכיריו יתצד ויסחך ושרשך שהם בפסוק גם ה' יתצד לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים, ויכול לפרשו מלשון הבערה, יתצד וישרפך ויסחך, כמי שאמ' וכלתו את עציו ואת אבניו (זכריה ה ד) עציו בשרפה, וגם האבנים ישרפו:

צ. חנמה פניה (שיר ב יג), מה שפתי בו רבנו הוא הנכון לשון בשום, כמו ויחנמו הרופאים (בראשית נ ב), ויתכן לפי ענינו לשי בשול, אותו פנה תמרה (ירוש' ערלה א ו) שלא היו מבושלים נתבשלו, וזה לפי שאין בשום בתאנים, וזה כלשון רבותי ראויה היתה אשת אוריה לדוד אלא שאכלה פנה (סנהדרין קו ע"א):

צא. בחוחים (ש"א יג ו). על הנכון הושיבו רבנו כי הוא מן קוצים וחוחים, אע"פ שוי"ו החוחים נקראת ווי"ו החוחים אינה נקראת שוים הם, כמו עולה בהרנשת הוי"ו ועולתה קפצה פיה (איוב ה טז), עולות תפעלון (תהלים נה ג), ועוד אני אומר כמו היערוך שועך (איוב לו יט), שהוא כמו שועך, שועך וועקך. ובאותו מענה יש להתבונן כי זכר בו נ' דברים שאדם מומין לעתות בצרה, תפלה ושחר ומלחמה, כמו שעשה יעקב אבינו בעת צרת עשו, תחלה התפלל ליוצר, ושלה מנחה וישלה מלאכים ונודמן למלחמה, חצה עצמו לשתי מחנות. וכן אמ' אליהוא לאיוב, הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך (איוב כב ה) כל כך כי לא היה מועיל לך שחר, כמו שאמ' ורב כפר אל יסך, כל זהב וכסף שלך לא היה מטה אותך מזאת הצרה ולא יצילך, ואמ' היערוך שועך, היועיל שועך או תפלתך, לא בצר, שלא תהיה בצרה זו, וכל מאמצי כח, ובעלי הכח והזרוע והזוק היום יועילך, לא יהיו, אך עתה כאשר באה עליך הצרה אם תשוב עד שדי תבנה תרחיק עולה מאהליך (כב כג) ונני, ומאמצי כח בשקל מחמדי בטנה (הושע ט טז), מאויי רשע (תהלים קמ ט), שנכלם שמות, ודגושי למיד פעל, ומאמצי לשי חזק ואומין, ופרוש בחוחים שהיו מתחבאים במערות ובין החוחים וההרולים:

צב. מחספס (שמות טו יד), נכפלה בו העי"ן, והוא מלש' חשף ה' את זרוע קדשו (ישעיה נב י), והשי"ן כמו סמ"ך:

צג. מטעני חרב (ישעיה יד יט), יפה פתרו דגוש מלש' הערבי שהוא כמו מדוקרים, ומענו בעירכם (בראשית מה יז) ענין אחר לשון תלמוד אהת טעונה (ירושלמי בבא קמא ג ה), כמו נשואה, ואני שמעתי שהוא מלשון מטעני חרב, כי אמ' אל תתאחרו ומענו בעירכם בדרךן ומתרו ואל תתעכבו, כאומ' מהלך שלשה ימים לכו ביום אחר, ודקרו בדרךן הבעירים שלכם ואל תחמלו עליהם ומתרו להביא אבי אלך, כי מה ענין לומר טענו משואות על בעירכם, הכי זה צריך צווי, ומי לא ידע כי לא יוליכו אותם ריקנים בלא משא, וכן אומ' בלשון ערבי למחמר אחר החמור למהרו אטעון אלחמאר שימהרו בדרךן:

צד. וכנה אשר נטעה ימינך (תהלים פ טז), אמרתי אני שהוא כמו וננה, וכן פתי שוב ופקוד גפן זאת, היא הגנה אשר נטעה ימינך, ובן אדם, א' ישרי אשר אמצתה לך, עתה היא שרופה באש כסוחה, תהי ירך לעזור איש ימינך איש

ההביב לך, כמו שים ימינך על ראשו (בראשית מח יח), ולהוציא מדרך האומרים: כי רב יד שבמקרא הוא לרעה, כמו תהי ירך בי (יש"ב כד יז), הנה יד ה' הויה (ישמות ט ג), ותהי יד ה' בהם ובאבותם (יש"א יב טו), ופותחין הענין על עשו, מאמי וכנה אשר נטעה ימינך, האומות אשר נטעתם, וגם שרשו היא תהיה שרופה. באיש, כדכת' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה יח), תהי ירך עליו לרעה, וזה הפתרון לא יתכן, כי חיו לא יקרא לעעיו איש ימינך, ומצאנו יד לטובה, ויד ה' היתה אל אליהו (מ"א יח מ), ויד ה' עלי חוקה (יהוקאל ג יד). תהי ירך לעזרת (תהלים קיט קעג), כך תהי ירך על איש ימינך (תהלים פ יח), ופתי וכנה כמו וגנה בחילוף כ"ף בנימ"ל, כמו ויסברו (בראשית ח ב), ויסגרו, יסגר פי דוברי שקר (תהלים סג יב), יסגר, ואשר אמר רבנו כי וכנה כמו כוננה בזה לא כונן אמרותיו ולא תכן מדברותיו ולא זכר הטעימה אשר בצד וכנה וברין השיב בזה דוגש מדרך הדיקות, כי אם היה ענין כוננה מבנין חזק היה וכנה כמו צוה, גלה, כלה בחמה כלה (תהלים נט יד), כי לא יאמר גלה צוה בקמין ולא כנה מן אכנך כי אם כנה בצירי, אך מלשוו הכנה יאמי הכן, ומאד צדק דוגש בואת, ואשר אמי רבנו כי מן רבת יאמר רבה, רבה צבאך (שופטים ט כט), מן כלה כלה ומן צוה צוה ישועות יעקב (תהלים מד ה) בטוב דקדק, אך אשר אמי כי מן כן יאמר הכן לא הבין בניניו, כי לא יאמר מן כן הכן, ולא מן קם הקם, ולא מן שב השב, כי אם מן כן יאמר כון ומן קם קום ומן שב שוב, אך מן הכין יאמר הכן ומן הקים הקם ומן השיב השב ומן תרים תרים, ואשר אמר מן רומם רוממה או רומם ומן כונן כוננה או כונן אמת הוא, ומן חנן יאמר חננה ומן סבב סכבה בקמין חטף כדברי רבנו, אך מבנין קל כמו שמרה, זכרה לי אלהי (נחמיה ה יט), ומאשר אמר כי מן חנן יאמר חננה אמת ואמונה, אך אשר אמר שיאמר מן חנן חנה אין זה במחזה בנין חזק, כי לא יחסר לעולם מבנין חנן החזק זה לא פ"א ולא ע"י, מפני שאם תחסר הפ"א לא ירגיש הע"י, והבנין נבנה על הנשיות, וכן נמצא ממחלי הפ"א ישב וישבו טירתם כך (יהוקאל כה ד), ומן ידע, ידעת הישחר מקומו (איוב לח יב), ולא חסר הפ"א, ומן מחלי הע"י קים את דברי הפורים (אסתר ט לב), אך במחלי הלמיד נמצאו בבנין חזק בעבור כי הדגש קים בהם כלה צוה גלה ותביריהם, על כן לא יאמר מן חנן חנה, ולא מן סבב סבה ולא מן רנן רנה, ועוד כי בבעלי הכפל יותר חזק לחסר אות הכפל ולשוש הדגש בואת אחרת מפני שצריכה המלה בי דגשים, דגש להורות על בנין חזק ודגש בעבור הכפל, אך כבנין קל שאינו צריך להדגש כי אם בעבור חסרון אות הכפל יכליע הע"י בלמיד, ויאמר מן חנן חנה ומן סבב סבה, כמו על ספר חקה (ישעיה ל ח) שהוא חקקה, וכמו סלוח כמו ערמים (ירמיה ג כז) מן סלל, ופתר' הרימוה כמו סולו לרוכב בערבות (תהלים סח ה), יסבוהו מן סבב, יסבוהו צאלים צללו (איוב מ כב) מן סכך, דינם יסוכבוהו, יסוכבוהו, ואילו היה מבנין חזק היה חקקה, סללוח, יסכבוהו, יסכבוהו, בדגשות הע"י ושלמים, וזה לא יתכן בכנה אשר נטעה ימינך מפני בי דרכים, האחד כי אם היה מן הכפולים היה הכ"ף בקמין חטף או בשורק כמו על ספר חקה, והשני כי אין וכנה מן כנן כי אין שרש כנן בכל המקרא, כי אכנך (ישעיה מה ד) שרש כנה, גם וכשם ישראל יכנה (שם מד ה), אינו מן כנן ולא יכונן תיכונן אינו משרש כנן ולא יקומם קמם, כי אינם מן

הכפולים כמו סבב, בוז, והווי"ן עיניי הפעלים, ולמד"י הפעלים כפולים בהם כדרך כל בנין מרבע, ואשר הביא רבנו ראייה על לשון יכונן כוננו בלא וי"ו מן סובב וסבב, תהום יסובבני (יונה ב ו), וסבב אותה (קהלת ט יד) בו"ו ובלא וי"ו, לא הפצתי זאת, כי ב' בנינים הם, בנין מרבע מן כונן כאשר כונן להשחית לעולם (ישעיה נא יג) בנין זה הלום הפ"א ובו"ו, אך סבב אינו מבנינו ואין צריך בו וי"ו כי בפועל לבדו סובב, ואיך לא ראה דרך בנין להבין פשר ענין כי סובב כונן כאשר עבר הפועל מהם מסובב כמו מכונן כמו מן כונן מכונן ומן סבב סובב כמו מן ישמר שומר שהם בנין קל:

צה. כסוהים, קוצים כסוהים (ישעיה לג יב), הם כרותים, כמו שרופה באש כסוהה (תהלים פ יז), שהיתה בתהלה כסוהה ואה"כ שרופה, והם מלשון התרגום לא תזמור (ויקרא כה ד), לא תכסה, וכסוהם ותהי נבלחם כסוהה בקרב חוצות (ישעיה ה כה), וכסוהה בשקל ושכולה אין בהם (שיר ו ו), הכ"ף בהם שרש כדברי רבנו מאור לבנו, ורבנו שלמה פתח כסוהה כ"ף שמוש כמו דבר הניסח מתוך גופו של אדם הוא הרוק ענין סחי ומאוס (איכה ג מה):

צו. כמה. כמה לך בשרי (תהלים סג ב), אין לו דמיון, ופתי לפי ענינו, בשקל שמר וזכר השלמים, כמו כלה שאירי (תהלים עג כו) כמה בשרי, וה"א כמה מפיך בשקל גבה נגה, על כן נקודים קמין ופתח בשקל וזכר שמר השלמים, כי עשה, בנה, ונה קמוצים:

צז. כרמים, לא יפנה דרך כרמים (איוב כד יח), פתי מנחם מן רמים, והכ"ף שמוש, ואני אמרתי כי דבריו טובים ועצומים, כי הננבים הולכים חפוי ראש בדרכים פן יפגעו בהם הרודפים ויכירו, ולא יפנו דרך ישר כמו הננבדים והרמים ההולכים ביד רמה וקופי קומה, אך רבנו סעדיה גאון פתי לשון כרמים וזיתים, ולא היה דעתו כדעת רבנו, אך פרש לא יפנה דרך ישוב, כי לעולם כאשר אדם רואה דרך כרמים יודע הוא כי קרוב הוא לעיר, וקלל אותו הרשע שתקלל חלקתו בארץ, ויהיו כל ימיו במדברות ולא יפנה דרך ישוב, כי יהלך ארצה לא ישוב: ואני בנימין אי תקולל חלקתו בארץ, חלקת השדה שלהם מקוללת ונכאבת כאבנים, לא יפנה לראות כרמיו כי מקוללים הם כבר:

צח. רטפש, זרויף, ראיתי בדבריהם שהביאו מלות מרבעים ולא פרשום, ואני אפרש ב' מלות אלו, כי הם מורכבים משתי מלות, רטפש (איוב לג כה), רטוב ופש, מן פרו ורבו (בראשית א כב) שתרנמו פושו וסגו, ודע כי המורכבים אינם שלמים באותיות רק רמו אל אחד ואחד, וכן זרויף (תהלים עב ו) מורכב אומר על הגשם וכרביבים זרויף ארץ שהגשם הוא זה בא מרחוק, והוא זיף ארץ, תלוה לארץ, כתרנום תלוה (דברים כה יב) תוויף:

צט. כדכד, כביש, להג, ומלק, היטיב רבנו לראות כס:

ק. מורטה, למען היה לה ברק מורטה (יחזקאל כא טו), האריכו בו דברים, ואני המוכיח אומר כי מרק ומרט ומורטה ונחשת ממורט (מ"א ז מה) ענין אחד להם, וכן ימרט ראשו (ויקרא יג ט), שימרט עד שיקרה, וכן מרקו הרמזים (ירמיה מו ד) כמו מרטו, ואשר אמר למען טבוה טבה הוחדה, חרודה בעבור לחתוך במהרה, ואשר מורטה שתברוק ברק מרחוק להפחיד הרואים:

קא. וימרחו על השחין (ישעיה לח כא), פתרו מנחם לשון חתול, ודונש אמר פי וימשהו, ורבנו הודה למנחם מלשון משנה, ממרה רטייה (שבת עה ע"ב), ואמרתני אני כי ב' מלות הן במקרא מענין אחר, וימרחו על השחין, או מרוח אישך (ויקרא כא כ), שפתרונו מעוך וכתות ביצים, כי כן או' ביצי שועל, אשני תעלא, ומרוח הוא פעול, מרוח המים קמוצה במוכרת ובסמוך בשבא, וכן וימרחו וימעכו ויכתה על השחין:

קב. ולמזח (תהלים קט יט), כבר פרשתיו במהברת יזה כי המים מן השרש כשקל מצח, ויזה שרשו זחה, ואין ראית שרש האחד על חברו כאשר אמר רבנו:

קג. נד. כבר בארתי מה שעלה ברעתי:

קד. סרבים. (יחזקאל ב ו). אמר רבנו סרבים לשון קוצים ואין לו דמיון, ואני רואה לו דמיון מדברי התרגום, ואינו מלש' קוצים כי אם כמו עם מרי (ישעיה ל ט), עם סרבן, וימאן (בראשית לו לה), וסריב, וזה פתרו' כי אמר הצור ליחזקאל, ישראל עמך חלוקים נ' חלוקים, יש מהם סרבים, סרבנים ומורים, כמו שני' כי אינם אובים לשמוע אליך (יחזקאל ג ז), ויש מהם כמו סלונים וקוצים שיבואו לשמוע דבריך כדי לבטלם ולסתיר אותם ולהיות דבריהם אליך כמו קוצים וסלונים, ואלה יותר רעים מהראשונים, ויש מהם כמו עקרבים ונחשים כוננתם להרוג אותך, על זה אמר כי סרבים וסלונים אוחד ואל עקרבים אתה יושב:

קה. נסחף. נסחף אביריך (ירמיה מז טו), מטר סוחף (משלי כח ג), ראיתי דבריהם ואין בהם מועיל, אך עניני ב' מלות אלו סוחף ונסחף כמו נשטף, ויורה עליו מטר סוחף כמו שוטף, ורבנו אמר כמו סוחב, ופתרון זה על דבור בחלוקה כמו בית בפ"א ממוצא בומ"ף. ופרש רבנו ב' פסוקים הללו יפה יפה, רש עושה כף רמיה (משלי י ד), כל ימיו הוא העושה כף רמיה, ויד חרוצים תעשיר, יד החותכים ביושר סחורתם היא מתעשרת, וכן נבר רש ועושק דלים (שם כח ג), נבר רש כל ימיו העושק בני אדם ויראה בעיניו אוסף ממון והוא מאבד בעושק שעושה, כמו המטר שירד וחושבים לתועלתם והוא שוטף תבואה הגורעת:

קו. מסכן (קהלת ד יג), אמר מנחם כי המים שרש, ודונש אמר כי אינה שרש, ורבנו הודה למנחם כראית התרג' ארי יתמסכן אחוך (ויקרא כה כה), ואני אומר כי איני שרש ואין התרגום ראה על הדיקות, כי אין דיקות בתרגום, כי נחמד (בראשית ב ט), דמרג, ולא תתאוה (דברים ה יח) מתרגם לא תרוג, וכן תרגום פרי עץ הדר (ויקרא כג מ) מזה הלשון אתרג כמו נחמד, וכן אמר התרגום נפלו לגוא אתון נורא מכפתין (דניאל ג כג), ואין זה דרך הדיקות כי מכפתין הם הקושרים אותן והקשורים מכופתים. והרב ר' יצחק בן גי' את פרש בוקע עצים יסכן בהם (קהלת י ט) מלשו' מסכן, יחלש בהם, הבוקע עצים יעצב ויחלש בהם, כל שכן אם כהה הברזל, אם הקורדוס אינו מחודד, והוא לא פנים קלקל, לא הוצהבו ולא נמרטו פניו, כמו נחשת קלל (יחזקאל א ז), יותר ויותר יחלש עליו, ויש להוסיף בו כח יותר לחשוב העצים, וזהו והילים יגבר, והמקרא כפול הוא, מסיע אבנים יעצב בהם ובוקע עצים יסכן בהם, יחלש. ויש מפר' יתחמם בהם, מן ותחי לו

סוכנת (מ"א א ב), מרוב היגיעה יתחמם, ופרוש לא פנים קלקל מלשון נחשת קלל, שהוא לשון נגה, ואוי אם פני הקורדוס אינם צהובים ומניחים שנחם החלד עליו להוסיף כח. ושרש קלקל קלל, נכפלה בו העיין כמו בגלגל ששרשו גלל: ואני בנימין אוי כי אחרי אשר אין לו לרב ראייה להיות מ"ם מסכן ענף ולא שרש טוב לדמותו ללשון הארמי כדברי רבנו, ועל פתרון הרב ר' יצחק מה עור ללא כה, גם אנחנו כן פתרנו, יעצב בם, טורח ועצבון הם לו, כלומר דורש רעה תבואנו, גולל אבן אליו תשוב, אם קתה הברזל, החליד החרב שקרוי ברזל, ונשל הברזל (דברים יט ה), והוא לא פנים קלקל, בעל החרב לא מרט אותו למען היות לו ברק והדרוד, ככתוב קלקל בהצים (יחזקאל כא כו), היאך יכול לגבר חילים ולהתוך דברים קשים כמו כן יתרון הכשר חכמה, יתרון ממון והבשירו על ידי חכמה הוא רבה, ובוה תיקן הרב שפתי וחילים יגבר, לא תימה, וכן נראה אחרי שאין בו היא לתימה:

קז. מעוטה. מעוטה לשבח (יחזקאל כא ב), אמר רבנו כי מעוטה לשון עצה מן עיט (ישעיה מו יא) ומן עטה וטעם (דניאל ב יד), ואמר כי מעוטה

מעוזה מן המופי העיין, ועוז עצה (ישעיה ח י), ואח"כ אמר שענינו כמו לוטה בשמלה (שיא כא י), ולא כן עמדי בפרושו במעוזה, כי הפעולה העצה היעוזה (ישעיה יד כו), ועוד כאשר אמר מחמופי עיין היה עצה לא מעוזה, בשקל על פי אבשלום היתה שומה (ש"ב יג לב), כי שקל מעוזה שאמר הוא מאומה, מבוסה, מבוכה, כלם שמות לא פעולות, ואני אומר כי הוא בשקל מעוזה מן ענה, מכוסה מן כסה, וכן מעוטה מן עטה מבנין חוק, וענינו מלשון עטה כמו לוטה. ויש באותה פרשה פסוקים עמוקים לעמוד בהם, למען טובה טבח הוחרה למען היה לה ברק מרוטה. או נשיש שבט בני מואסת כל עין, אמר הנביא איך נשמה או נשיש כי החרב הזאת בוחרת לכרות שבט בני מואסת כל עין אחר, אח"כ אמר כי בוחן ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה, פתי כל בוחן וכל צרה יהיה טוב לנו בלבד שלא תהיה זאת החרב המואסת העצים ובוחרת לכרות שבט בני, ויש מפר' שבט בני מואסת יותר כל עין, ושבט בני על ישראל נאמר: ואני בנימין אוי כי פתי מעטה כן הוא, אח עשויה לברק מעטה לשבח, כך אמר יחזקאל, אוי על החרב עשויה לברק ומרוטה ומבוהקת ומעטה לשבח גם לוטה היא בשמלה למען לא יתקלקל ההדרוד כדי לטבוח בו ביום המלחמה, וגם רבנו שלמה כך אמר כי מעטה כמו מענה (ישעיה נג ד), מעולפת ספירים (שיר ה יד), שאין המים שרש, ורגשות הטיית יורה עליה, או נשיש שבט בני מואסת כל עין, איך נשיש ושבט שאני מכה בו בני ליסרו קשה מכל השבטים ומואס כל עין, שאינם לנגדה ככלום, כי בוחן, בהרבה פורעניות וצרות נבחנו ישר, ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה, פתי ועוד נוסף על בני כי גם חרב המואסת כל שבט תבא עליו עם שאר פורעניות ולפיכך לא יהיה עוד לעולם ולא יתקום, וכן פתי רבנו שלמה, והדין עמו, כי התרגום מסייעו, ויגיד ריעו:

קח. יעננה. וכפים מעין יעננה (הבקוק ב יא), אמר מנחם כפים עין הוא, ולא כך למדנו, כי מלשון המשנה הוא, כפסים, לבנים שמשים בבנין והם מחמר. ופתי יעננה לשון עדות אינו, כי כן פתי, האבן מקיר תועק, בגול אני בבנין והכפים מראש העין יענה אני כמו כן פה בגולה אליך נמשלתי, וכן פתי רבנו:

קמ. לעות. לעות את יעקב (ישעיה נ ד), פתר מנחם לשון עת, ורבנו הודה לו, ואני אומר כי כן הוא כדבריהם, אך לא דקדקו עליו, כי לעות היה דינו בהולם כדן בעלי הכפל, כמו לסוב, להונ, לרוב מן סבב, חגג, רמס, ודומה לו ישור צהרים (תהלים צא ו) שרשו שדר, ולבור את כל אלה (קהלת ט א) שרשו ברר, והיה דינו לבור בהולם, אך אין פתרי כאשר אמרו לספר להם מה יעשו לעתות בצרה, כי מן יודעי העתים (אסתר א יג) יהפגש, שהוא יודעי החכמות, ולעות הוא ללמד ולהחכים:

קי. וענה. וענה נאון ישר' בפניו (הושע ה ה), פתרו מנחם לשון שבר והכנעה. מן לענות מפני (שמות י ג), ישמע אל ויענם (תהלים נה כ), שהוא לשון הכנעה, ורבנו אמר כי הוא עדות כדברי רונש מן לא תענה ברעך (שמות כ טז), בפני יענה (איוב טז ה), אמרתי שניהם כאחד טובים ודברי מנחם קרובים, אך נפלאתי אך עזרו רבנו ולא עזרו כזה, כי נאון ישר' מוכיח על ההכנעה, ופתרי בפניו בארצו יכנע וישבר קודם שילך בגולה, וישר' ואפרים יכשלו בעוונם, ועוד כי לא נמצא נאון וגובה בפנים כי אם בעינים, גבה עינים (תהלים קא ה) אך העוות בפנים, ורבנו חרו בסוף דבריו, ורונש האמנם, בזה האמת נם, ואין נם כי אם מלשון לא ינום ולא יישן (תהלים קבא ד), כי אותם הפעלים שעניניהם אלפיץ לא יחסרו לעולם, כמו וינאמן, וישאבו, וישאנו, ויכאבו, וידאבו, וידאנו, לא יאמר מהם שב, שנ, כב, דב, רג, כי אין דג אלא דנים, ושנה משונים (תהלים קיט קיח), ואמנה ואמנם אין מן נאם נם, ועל אשר אמר בשיריו וענה הוא יסעיד, עמדתו מרעיד, אנה נמצא מסעיד, כי וסעדו לבכם (בראשית יח ה) לא יתכן לומר הסעידו, וכן יסעידו על ערש דוי (תהלים מא ד) ולא יסעידו, ומי כמותו ומי יעידו: ואני בנימין נפלאתי על איש חכם כמות הרב האוחז לו דברי פעוטות והדיוטות, ומה כחו לאמר האמת עם האחד אחרי ראותו טעמי מתק רבנו וטעם מדברותיו, והוא לא יביא ראיה וריע לדבריו, ואמנם בפניו מוכיח כי וענה לשון עדות, כי כל אחרי עדות כתוב כבי"ת כאשר פתר רבנו על וכפס מעין יענה (חבקוק ב יא), אך לפתור בפניו ובארצו הבל ורעות רוח, ועל נם אשר ספספ הרב עם רבנו ידע כן באמרו בראשית ספרו, אמנם אנאם נאם על דברי מנחם ורונש מניאם, וכן לא חישש להרוז ולדקדק כי סוף דבר הוא, אך לקח לו דברי חכמים ולשונם, והרב חרץ על חנם:

קיא. עין יעקב (דברים לג כח), פתרו רונש מלשון מעיני מים, ורבנו הודה לו, כמו מקור יעקב, והביא ראיה וממי יהודה יצאו (ישעיה מח א), וכן פרש כמוהם, כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל (זכריה ט א), אמר פתרי עין יעקב כי הוא אדם והוא מעין, ואני אומר כי מה זה היה לרבנו לחזק דברי רונש במקום רפיונם ולאמצם במקום כשלונם, כי עין יעקב פתרונו כתרני אונקלוס, כעין ברכתא דברכינן יעקב, כי יעקב בברכה שברך אותם אמר פלוני ישכן במקום פלוני וכן כולם על חבלם וגורלם, ופתרון כי לה' עין אדם וכל שבטי ישראל, כי לה' ישאו עיניהם כל האמות וכל שבטי ישראל לקרוא כולם בשם ה', כמו שאמר בפסוק ודמשק מנוחתו, ופתי ממי יהודה יצאו, אל תאמרו מן תמר הוליד בניו, כי מן מימיו הם וסורעו מיחס גדול, ועוד אם היה אומר מעין יעקב כמו מקור יעקב, כי אין מקור יעקב ולא מעיני ישראל כי אם ממקורו ומעיני,

וא"ת אנה מצאת אדם שהם האומות שפתרת עין אדם האומות, הרי ער נאמן ובישראל ובאדם, חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא (ישעיה ב כב), שפת' חדלו מן האומות שעוברי' האלילים, כי בעוד נשמה באפס הם השוכים אדם, אך אחרי מותם במה יחשבו, יהיו אין ואפס, ועוד פי' בפסוק פי' אחר, כי לאלילים הוא אמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, כי הם חיים, ואתם אין רווח בכם, ועוד יש בו פת' אחר, חדלו לכם מתאות הנגף שהוא מן הארמה, כי מי שיש בו נשמה עליונית באפו והלך אחר הנגף לא יעשה טוב, כי במה נחשב הוא: ואני בנימין אוי כי במה נחשבו דברי הרב ותשובותיו און על רבנו אשר היתה עליו רווח ה' ורוח הצור דבר בו, כי כל דרכיו משפט אמונה ואין עול, ומה נחן הרב לפתור פתרונותיו על דרך ערב ומשנה וארמי במקום אשר הביא רבנו ראיות ראויות מן המקרא, השיב הרב כי אין מקור יעקב ולא מעיני ישרי, ותשובתו כתשובת הישמעאלים במבטא שלהם, כי כה אמר רבנו כי עין יעקב הוא זרע יעקב, והרי יעקב וישראל זרע ולא מקור ממש אמר רבנו אך הבא מן המקור, ומצינו זרע שנדמה למים, זיל מים מדליו וזרעו במים רבים (במדבר כד ז), וזהו ומימי יהודה יצאו. ומה שפתר הרב לה' עין האדם, הנה פתרונו לכל, כי רבנו שלמה פרש כן בזכריה, והיה לו עוד להביא לדבריו בישיעה ביום ההוא ישעה האדם אל עושהו ועיניו אל קדוש ישראל תראינה (ישעיה יז ז), הרי עין אדם אל ה' לשוב בתשובה, אך רבנו יעקב העמיק לפתור כתפוח משכית וכפתור. ומה שפתר הרב חדלו לכם מן האדם כל פתרונום בו לא נהיה בהם, כי מה שכת' שם כי הנה האדון ה' צבאות מסיר מירושלם ומיהודה משען ומשענה (שם ג א), שמשמע שהוא נתינת טעם לחדלו, לדבריו לא יתן טעם, ולא נועם, אכן פתרו, ישעיה אמר כי יום לה' צבאות על כל נאה ורם (שם ב יב) וגו', ואמר ושה נבהות האדם ושפל רום אנשים (שם ב יז) וגו', ועל זה אמר חדלו לכם מן האדם, פת' מנבהות אדם כרום עיניו, אשר נשמה באפו, כל כחו והייו תלויין כנשמת אפו אשר הוא רוח פיזור, כי במה נחשב הוא, כי הנה האדון ה' מסיר כל גבורות ורום אנשים בהסירו מירושלם משען ומשענה, נבור ואיש מלחמה ותבונה:

קיב. היעזוב מצור שדי (ירמיה יח יד), הטיב רבנו לראות בפתרונו ולהשיבו על כנו, אך בשיריו עליו שאמר מנחם לא כוב, דבש מפיו יוב, היעזוב העזוב, שלנים מצורים, אומר אני כי אין בעברי יוב ולא הדיב, כי אם זב ויזוב בחולם, והיה לו לאמר מנחם לא יזוב, דבש מפיו יזוב, היעזוב עזוב, כי אז היה טוב, כי יזוב בשורק ויזוב בחולם אחר הם, כמו ישוב וישוב אפך ותנחמני (ישעיה יב א): ואני בנימין אוי כי זב כמשקל קם הוא, וכמו שיאמר הקים יקם כך יאמר הויב יוב, וזב הוא בודד כמו קם, וכן אשה כי תזוב (ויקרא טו כה), שעונה על הרם, יזוב זהו יפעיל עובר לעעול כמו יקם, ואע"פ שלא נמצא הלא אמר רבנו כי הרבה דברים שאין נמצאים יאמרו:

קיג. בעדי עדיים (יחזקאל טו ז), מה זה היה למנחם אשר חבר בעדי עדיים עם בטהו בה' עדי עד (ישעיה כו ד), ורבנו הודה לו כי פת' ותבואי בעתי עתים, וזה לא יתכן, כי אין עד לשון עת, כי מה ענין לומר בטהו בה' עדי עד וזמן, אין זה כי אם בטהו בה' עדי נצח, ונצח ועד ועולם לשון אחד הם, וכל עד

בצירי כמוהם, כמו עולם ועד (תהלים י מז), ומענינו ועד בשוק נאמן סלה (תהלים פט לח), מלשון עד ונצה, ואין עד הזמן דומים, ועוד כי אמר כי יוד בעדי נוספת כיו"ד שכני (רברים לג מז), הצבי (ישעיה כב מז), ואין זה כי אם בפועל, כמו שכני, אורהתי לרוש (הושע י יא), או בפועל, ננבתי יום וננבתי לילה (בראשית לא לט), אך במלות הענינים לא יהיו נוספים כי אם במלות שנמצאו בהם בכנויים, כמו אל משה, אלי גיל (איוב ג כב), על משה, עלי עשור (תהלים צב ד), עדי עד, כמו עד יבא ויורה צדקם לכם (הושע י יב), עדי עד כמו עד עולם, ובכנויים לא יחסרו היודיין, עליו, עלו, אליו, אלו, עדיו, עדן, כי היודיין מיוסדים בהן, וכן לא יאמר עדי, אלי, עלי בחורק, כי אם עדי, אלי, עלי, בקמין קמן. ומה היה להם שלא הרגישו בעדיים שהם עדים רבים, יוד אחת מן עדי ואהרת מן הרבה, כמו צבי, צבאים, גדי, גדיים, כי עד אינו צריך כי אם יוד אחת לרבים, די לו בעדים, ואשר הקשה רבנו כי אם היה בעדי עדיים מן עדי זהב (שיב א כד) למה אמר אח"כ ואת ערום ועריה, תדע כי לא בעדי עדיים על הלבושים, ולא על עדי הכסף והזהב, כי אם על עדי הנוף כמו שאמר אחריו בפסוק מיד, שדים נכונו ושערך צמת, שער הרגלים, ובדין היה לחמול עליה שראה אותה בכל זיונה ותקונה בגופה והיא ערומה כמו שגולדה, וסדר אחר היאך תקן כל זיונה, וכן ענין הפתח, ומולדותיו ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי (יחזקאל מז ד), למשהו, כמו וסח הבית (ויקרא יד מב), תרג' ש, ששחין הילד כדי לתקן איבריו, והמלח לא המלחת, במלכותנו סולחין הילד בעפר העשוי מן כופר ורמיו יקרים, והחתל לא חותלת, בחתולת בגדים, רבבה כצמת השדה נתתיך, זהו פרו וישרצו (שמות א ז), הרבה בכרם אהר, ותרכי ותגדלי, גדלת למעלה בקומה, כאשר פירשי וירבו (שם שם) גדלו בקומה, ותבואי בעדי עדיים, בעדיי עד נופך, שכבר הבאת סימנך בחל וסמל, ומפרש מה הוא העדים, שדים נכונו ושערך צמת, ועדין את ערומה, על כן חמלתי עליך, ואעבור עליך, שנית, ואראך והנה עתך עת דודים, זהו סדר תקן זיוניה ותכשיטיה כמו שעושים לכלה בשעת כניסתה לחופה, וארחצך במים, זהו רחיצת מים חמין במרחץ, ואשטוף רמך מעליך, במי מקוה, ואסוכך בשמן, ברקוחים, ועדין היא ערומה, ואלבישך רקמה, אחרי הסיני, ואנעלך תחש המנעלים, ואחבשך בשש, החגורה, ואכסך משי, כסוי הדיוט, ואעדך עדי החזוק של כסף והב שישומו בכסוי הראש שלא תזוז המצנפת, ואתנה צמידים ורביד על גרונך, כמשמעם, וכן ואתן נוס על אפך ועגילים על אוזנך, ועטרת תפארת בראשך, עטרה שמשמים לכלה על המצנפת, ותעדי זהב וכסף, טבעות האצבעות, ומלבושך שש ומשי ורקמה, על המלבושים שעל החלוק, אח"כ כאשר היתה מקושטת בכל מיני תכשיטיה צריכה לכל ולשתות ולהציל פניה, אמר סלת ורבש ושמן אכלה, וחיפי במאד מאד, ותצלחי למלוכה, ויצא לך שם בגוים ביופיך, כי כליל יופיך, אך נוסף בהררי אשר שמתי עליך באלה התכשיטים. ורבנו סעדיה נאון פי' כי ששה עשר מיני תכשיטין זכר כאן, וכנגדן עשו המשכן מט"ז רברים, והב, כסף, נחשת, תכלת, ארגמן, תולעת שני, ושש, ועוים, ועורות אלים מאדמים וכל הפרשה, וכנגדם הורה דוד ואמר לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת (דהיא כט יא) וכל הפרשה, ועוד הוסיף שנים, ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם

תפארתך (שם יג), ורבותי תקנו כנגד י"ה ברכות של תפלה. ודונש פ" בעדי עדיים לשון עדי, תעדי כליה (ישעיה סא י), אך לא פרשו בטוב כשאמר כי עדיי כסף וזהב הוא, וכרין השיב עליו רבנו כי עוד היתה ערומה, אך רבנו שאמר בעדי עדיים ערים הרבה, למה אמר עדיים ולא אמר בעדי עדים, וכל בני שכל מודים כי אין עד מן עדים: ואני בנימין אוי כי חנם מזורה רשת הקורא על רבנו יצאו כבושים ומשם יסדר והיה לראשים, כי גם רבנו ידע כי עדים היה לו לאמר באומרו בשיריו בעדים הודעתים, בעדים או עתים, נמצא בלבו עיקר הלשון עדים, אך אמר כי עדיים להרבות הדבר הרבה מאד ולעשות הרבה עתים, ועדי בחזק כעדי בצירי, וזהו עתי עתים או זמני זמנים, ומה יש לצעוק על דבריו כי הכל שואבים מבור, והולכים לאורו, ופ"י של רב סעדיה ג"כ פתר רבנו שלמה: קוד. ועוללתי בעפר קרני (אויב שו טו), פתר מנחם לשון עול ברול (ירמיה כה יד), מוטות עולכם (ויקרא כו יג), ורבנו הודה לו, ואנכי לא שמעתי בלתי היום, וכאשר ראיתי פרוש רבנו והתבוננתי בעול שהוא על הקרן, וייטב בעיני הדבר, אך ר' יונה בן גנאח פרש ועוללתי בעפר קרני, העליתי עפר בזהרי, כמו ותקה תמר אפר על ראשה (ש"ב ט יט), אך פתי ישפר עלי: קטו. התעלפננה. (עמוס ח יג) כל המלות הנמצאות משרש זה במקרא תבן אחר להם דרך כסוי ועטוף כדברי רבנו:

קטז. ועורקי לא ישכבון (אויב ל יז), פתר מנחם מן העורקים ציה (שם לג), מלשון התרגי נסו (בראשית יד י) ערקו, ורבנו הודה לו על אשר לא דרך לשון הערבית כי הנידים נקראו ערוק, וכן פתר דונש, והאמת אתו, כי לא אמר זה בעבור ריעיו, כאשר פתר רבנו כי עורקי מכריחו ומרדפי אלה הם דברי הבאי, כי כאשר זכר העצמות זכר הנידים ודי לך בזה, כי מחליו היה מתרעם ולא מריעיו, כי אפ"י יהיה עורקי בורחי אין זה מכריחו, ואשר הביא ראיה הלמו עקבי סוס (שופטים ה כב) כמו נהלמו אין זה, כי הלמו פתרונו הלמו הרודפים אותם עקבי סוס הנרדפים בהשיגם אותם, וכן הלמה סיסרא (שם ה כו) אינו נהלמה, וכן יהלמו (תהלים עד ו), הצרים ההולמים ופתוחי בית ה' נהלמין, וכן הולם פעם (ישעיה מא ז), אין סדר במועדיו כי כלם עוברים לפעול, ומה היה לרבנו לפרש הלמו נהלמו, ולא עיין בחביריו, ועוד כי נאמר עליו תדרכי נפשי עוז (שופטים ה כא), שאמרה כאשר דרכו ישראל עז האומות, או הלמו עקבי סוסיהם בפרשות סוסיהם בהשיגם אותם: ואני בנימין אוי כי לשוא הרים הקורא קולו, כי רבנו ידע כל אשר עשה לקרוא לניד ערוק בלשון ערב, ואליו לא יערב ודקרוק עורקי וראית הלמו אפי"פ שפטר הרב עובר לפעול כי יראה לעינים ולהוציא מלב הפותר פתר רבנו פתרון היותו בודד. ופתרי תדרכי נפשי עוז, זהו תרגילי נפשי לשבה אל הבי"ה, כמו תנו עז לאלהים (תהלים סח לה), וזהו כענין שאמרה עורי עורי דברי שיר (שופטים ה יב):

קח. עשקה. עשקה לי ערבני (ישעיה לח יד), ראיתי החמון הגדול במלה זאת, ויכבד עלי לדקדק עליה אחרי אשר נתברר לי האמת בעינינו כאשר פ"י המורה ר' יונה בן גנאח כי עשקה לא יקרא הטף כי אם לשון עבר לנקבה, עשקה לי מחלתי, ערבני אתה. ואשר אמר רבנו כי דונש אמר אשר עשקה הטף קמץ בספרו, ואמר הוא כי בספרים שלנו אינו הטף, כמה נצפן בתיבה זאת דרך

הניקוד, כי חכמה וערכה ועצמה וכן שמרה, זכרה לי לטובה (נחמיה ה יט), שמרני כאישון בת עין (תהלים יז ה), אין נקודם כי אם קמין בלבד, וישענו על השבא שיש אחרי האות הראשונה, ויש תיבות שהולקין עליהן בין קמוצים בין חטפים, משכו אותה (יחזקאל לב כ), כרתו יערה (ירמיה מז כג), אך הנקדנים הבקיאין משימין מארכא באותם שאינן נחטפין, כמו כרתו יערה והוא עבר, כרתו עשו, ומשכו אותה נקרא חטוף, כי הוא צווי, והאומר כי כרתו יערה כמו עשו הביא ראיה מן נאם ה', אמר אין ענין המקרא לאמר כבר עשו נאם ה', כי אם עשו צווי, והאומר לשון עבר השיב על זה מה שכתב בסמוך מבהרי בחוריו ידרו לטבח נאם המלך ה' צבאות (ירמיה מז טו), אך כאשר אין שם שבא בתיבה לצידה ינקרוה חטף קמין, כמו קדשים חדשים גרנות, או ישימו שבא עם הקמין, ואיכך איך נודע בספר עשקה אם יקרא חטף אם קמין כי אין שם שבא בעיין, ויכול שיקרא חטף ויכול קמין, כמו שמרה זכרה לנקבה, ועוד יש קמין נקרא חטף בלי שבא לצדו, רני עקרה (ישעיה נד א), רנו שמים (שם מד כג), רנו ליעקב (ירמיה לא ז), רני ושמהי (זכריה ב יד), אך נשענו ונסמכנו על השבא הראויה להיות באות הכפל החסירה, שהיה דינו רננה, רנני, ועיכ לא הוסיפו שבא עם הקמין, ואשר אמר רבנו עשקה שנתן, כמו ונגולה שנתם (משלי ד טו), לא יתכן, כי עשקה אינו כמו נעשקה כי אם עשקה לאחר, וכן כל עשוק כלם עוברים לפעול, כי העושק הפועל והעשוק הפעול, ואינם כמו עומד ועמוד. והוא פתרי עשקה לי, מחלתי עשקה לי בריאות ושלותי, ערבני אתה הנעימי אתה, מן ערוב עבדך (תהלים קיט קכב). וראיתי שפי רבנו ה' עליהם יחיו (ישעיה לח טו), על שנותי ותנומותי יחיו עצמותי, לפי שראה קדם ארדה כל שנותי (שם טו). אמר רבנו ונדדיתי כל שנותי ותנומותי בעבור כי נפשי מרה, והלא ארדה ונדדיתי אתפעל ונתפעלתי, היה לו לאמר אתנדר משנותי ומתנומותי, או ארדה משנותי, כי מה ענין אתפעל תנומותי. אך פתרי כן הוא, ארדה כל שנותי על מר נפשי, אשתשע כל שנותי וימי על מר נפשי שהחליף לי, וארדה כבר פירש במחברת אדרם, ה' עליהם יחיו, על השנים שקצבת להאדם עליהם יכולים העולם להיות עוד כמו שאני עושה שהוספת לי מ'יו שנה על הימים שקצבת לי, ולכל בהם חיי רוחי, ולכל העולם אומר ואני כי בהם בשני התוספת חיי רוחי, ולא מן השנים הקצובים כי מן התוספות הוא שרוחי חיי: ואני בגימ' אוי כי רבנו כן אמר, ארדה מכל שנותי על מר נפשי, כי גם זקיני כן פתי, ומה שמין דבר מצא בו הקורא לחשדו כדבר פשוט כזה, ואמנם יונתן פירש כדברי הקורא, שנותי שנים ממש, ענין שבח על מר הנפש שהחליף, וכן רבנו שלמה, וגם ה' עליהם יחיו תרני המתרגם בסגנון פתרון הקורא על החיות המתים, ותוספי שנים, ולרבנו הם מים לא נאמנים, וכל דברי רבנו כנים:

קיה. פגרו. אשר פגרו מעבור את נחל הבשור (ש"א ל י), פתי בו, במלו זה את זה, ורבנו הביא לו ראיה מלשון התלמוד יומא דמפרי בה רבנן (שבת קכט ע"ב), והוא נכון. ודונש פתרו מן תרגום הרם התרסם (שמות כג כד), ארי פגרא תפגרינון, נהרסו מן העוברים ולא עברו עמהם. ואני אוי כי הוא מן פגרי פגרי, הוציאו עצמם וגופם מבין העוברים, ויהיה כמו עקר ועקור:

קיט. בצלם. אך בצלם יתהלך איש (תהלים לט ז), פתרו דונש מן צלמות

והוא קרוב לו. אך מנחם פירש מן בצלם אלהים (בראשית א כו), ורבנו הודה לו. ואני אוי כי בצלם אינו מן צלמות, אע"פ שהם קרובים בענין, ולא מן צלם ודמות, כי הוא מלשון ערבי האומרי לחושך צלם ונקודה אחת על הצדדי, ויקרא כמו דל"ה ברפה, והוא כמו אך בחושך יתהלך איש כל ימיו, כי אינו יודע יום מיתתו, והוא כסיל וכער בזה כמו הבהמות. ואשר אמר רבנו ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח ו) שעשה אותו בדמות המלאכים והו יתרונו, אך חסרונו היא המיתה, שהמלאכים אינם מתים, ובני אדם מתים: ואני בנימין אוי כי זה דברי אשר דברתי כי כל פתרוני הקורא על הלשון הערבי שלו אשר לא יערבו ולא יעלו על לב לעולם, אך פתרי רבנו חכמה ונביאות. או יש לפרש אך בצלם, בצלמות יעבור ממנו ולא ידע מי אוספו, ככת' אם יצבור כעפר כסף (איוב כו טז) וגו', ולא ידעו ולא יבינו, כמו לא ידע מי אוספם. ואשר תפס הקורא לרבנו בכנף בנדו לאמר כי יתרונו הוא שהוא בדמות המלאכים טוב היה לו לבלום עריו, כי לא בא בפיו בשר פגול, אך אמר זאת לו לאיש לבר אשר יתהלך בצלם אלהים ויחסרהו מעט ממנו:

קב. צמתך. מבעד לצמתך (שיר ד א), אמר מנחם כי תיוו בהם שרש, ורבנו הודה לו, ודונש אמר כי אינה שרש, כי קודם היה צמה ובכנוי הכ"ף היה צמתך, והביא משקלו רקת, רקתך, מלה, מלתך, ואני מביא עוד חמה המתך, תמה תמתך, והם מבעלי הכפל, שרשם צמם, תמם, חמם, ומשרש זה יחזק עליו צמים (איוב יח ט), ושארף צמים חילם (שם ה ה), ופתרי בעלי שער, כי כן דרך לסטים שבארצות ישמעאלים, והם הנקראים דארין בערבי ומתכסים בשערם עד שתותיהם, וכן צמתך קרין צלע, אף כי יתכן להיות בדרך הדיקות צמת בשקל קשת, נב, רכב, ויאמר קשתו, נבנו, רכבו, כאשר פתו רבנו, אך כאשר פרשתי פירשו גדולי הדיקות והמקרא:

קבא. צפד. צפד עורם על עצמם (איכה ד ח), ראיתי דבריהם ונפלאתי לא פירשו הנאון רבנו יעקב כאשר פירשו הגאון רבנו האי ז"ל מלשון התלמוד, מפני שההומין צופדן (ירוש' פסחים ב ז), כמו חובשן, והוא כמו חבש עורם על עצמם ודבק מהרעב, ועל כן אמר יבש היה כעין:

קכב. יצהר. אמר מנחם היו"ד בו שרש, ורבנו הודה לו, ואני אומר כו"ברי דונש כי יו"ד יצהר תוספת כו"ד יקום מן קם וכו"ד ישבק, ידלף, כי כל אותיות אמתני"ה הנוספות על השמות כאשר ימצאו בשם שלש אותיות וולתה הם שרש וזאת אמתני"ה יותר אינה שרש, וכן יגבה שרשו גבה, ומורה על יצהר, בין שורותם יצהירו, (איוב כד יא) יפעילו. ועתה אפרש מאותם פסוקים שנאותו מענה כי אמר על הרשעים הן פראים במדבר (שם כד ה), דומים לפראים שמוזנותיהם במדבר בערבה, ומשם יביא לחם לבני ביתו, ואחרים קוצרים בלילו בשדה, כי הוא לא יקצור ולא יזרע, כי יגזול מבני אדם ויביא לעיר ויקנה מן הלחם הנקי ומיין הכרם שילקטו אותו וישהרו לבצור אותו עד שיתבשלו ענביו, אחרים יטרחו וישמרו ביום ובלילה ללקש אותו אחר הבציר, והוא יגזול ויקנה ממנו, והוא זכרם רשע ילקשו, הכרם שישתה הרשע ממנו אחרים ילקשוהו ויטרחו בשמירתו, וכן אחרים יקצרו מאכלו והוא יקנה מאשר יגזול, ואמר חמור יתומים נהגו יחבלו שור אלמנה, ישו אביונים מדרך יחד חבאו מפניהם עניי ארץ, ועורם

הלכו בלי לבוש, יגזלו מלבושיהם של עניים ויהלכו ערומים, וכן ערום ילינו, ילינום, ולאותם רעבים נשאו עומר, שנשאי העמרים, והם רעבים כי מקפידים עליהם, ולאותם שמורחים לעשות השמן ולאותם שדורכים ביקבים והם שמקפידים על יגיעם לכלם גולים. והבן כי יצהר משולש ולא מרובע, והצדק תבע: ואני בנימוין אויבך פתרון, הן פראים במדבר, הלסטים דומים לפראים במדבר, יצאו בפועלם ובגולם בארץ ערבה ושוחה, ונשמן לצורך לחם נעריו בשדה של עני, בלילו יקצרו, הלסטים יקצרוהו, וכרם העניים הרשעים ילקשו, יבצרוהו כשהוא מלקוש ומכושל, לקש הוא מטר, כרכתי יורה ומלקוש והנה לקש אחרי גוי המלך (עמוס ז א), ועיי' המטר מתבשלים הכרמים, ערום ילינו מבלי לבוש, מלינים האדם ערום בלי לבוש, ולא יניחו לו כמות בקרה, וערום נקרא על שם סופו, ורעבים נשאו עומר, הניחו העניים רעבים שנשאו מהם הלקש והשכחה שלקטו בשדות, ולפת' הקורא בעומר לבי מימר כי לשוא הוא שומר:

קבג. ובצוק העתים (דניאל ט כה), מה זה למנחם אשר ברח מדרך ומסלול ומסוקל ותפש אורה מעוקל ונמוטו אשורין, ורכנו אשר בא אחריו שבה מאמריו, ועוד אמר בצוק עתי הקץ חברים, אמרתי כי באוחץ פסוקים מן שבועים שבעים נחתך על עמך (שם כד), ישרי אינם מדברים כי אם מנלות בכל ומבנין בית שני כפת' רבנו, ועוד כי לא נאמרו שם עתים שיהבר אותם ויראה כמה ימים הם, ושיחברו הימים לשבועים כי על השבועים לא אמר חבר העתים, ועוד כי חברו עמו בצקת עפר למוצק (איוב לה לה) לשון חבור הביית שרש, ואני אמרתי כי ורנבים ירובקו הונם לפרשו חבור ולא שעו אל מוצק הקרוב אלי, ומלשונו בצקת עפר למוצק, והנה כמוהו לצקת את אבני הקדש (שמות לה כו), ומשקלם לרדת, בשבת, בנשת, ברדת משה, ואין אני זוכר משקל בצקת בהשריש הביית כי אם פחתת היא (ויקרא יג נה), וכן היא, והנה והי (יהווקאל ב י). ופרוש ובצוק העתים כן הוא, אמר עד משיח נניד שבועים שבעה ושבועים ששים ושנים תשוב ונכנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים, זה סדר הפסוק ופשוטו, בזמן הזה תבנה ותשלים, אך כאשר יבנו אותה בצר ומצוק וצוק העתים יבנה, כי סבלת ההורני וחכריו היו מבהלים אותה, כאשר הוא מפוי בסי עזרא, כי בידו אחת עושה המלאכה ובאחת מחזיק בלי המלאכה, וכאשר הולכים למים איש שלחו בידו, ועוד כל אותם השנים שני בהם שבועים ששים ושנים בצרות ובצוקות היו מפני הגזירות שהיו היוונים מחדשים עליהם, והיו ובצוק העתים, כמו עת צרה ליעקב (ירמיה ל ז), ואית' למה לא נאמר ובצוק בשורק, כמו צרה וצוקה (משלי א כו), כמוהו גור אריה יהודה (בראשית מט ט) בשורק, נערו בגורי אריות (ירמיה נא לה) בתולם, והם ענין אחר, ואחרים כמוהם. ודע כי פתרון אחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח ואין לו, אנריפס המלך הוא שמת בימי טיטוס, ואין לו מי שיקום אחריו במלכות, כי הוא היה מלך אחרון לישראל, אך אמר כי בעיר גדולה שהיה שמה כתב שעמדה החרבן שתיים וחמשים, והיו בה ג' מלכים, ופרשתי שבועים שבעים כי מיום שנלו לכבל עד שנלו פעם שניה שהגלם טיטוס הם שבועים שבעים, ת"כ שנה ישוב הבית ונלות בכל שבועים שנה, הרי ארבע מאות שנה ותשעים, ואחרי חלקם עד כורש שבועים שבעה, ואמר אחרי כן שבועים ששים ושנים, וחמר שבוע מהשבועים, והיו להנביר ברית ורכים שבוע אחר, הרי

שלמים הם, ואהיכ אמר וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה, והוא חצי השבוע השלם שהקדים, וכבר פרש הכל פרוש שלם כאשר פרשי הקצים: ואני בנימין נפלאתי מה היה לו לקורא להרבות דברים מרבים הבל, כי מה חדש בפתרונו על רבנו, וכל דבריו ודקדוקיו גלויים היו לכל, ולא בחר בהם רבנו. ואשר אמר כי לא חשק בצקת להיות ב"ית יסוד רק פחתת, אמנה פחתת היא אצלן, כי זכור אני ברדת היער (ישעיה לב יט) מן ברד, והקורא חרד חרדה וירד:

קבר. באשמנים (ישעיה נט י), באמת פרשו רבנו כי הוא לשון חשך, אך מכל מקום האליף נוספת, ולא יתכן לדבר בו בלא אליף בשם:

קבה. תשאני. תשאני אל רוח תרכיבי (איוב ל כב), לא ידעתי למה נדברו עליו, כי תשאני תשא אותי ותרכיבי אל רוח כמו על רוח,

ותמוג ממני חכמתי, יותר היה לדקדק על ותמוגני תושיה, שהוא תמוג ממני חכמתי, כי תשאני כל העוברים לפעולים כך הם, תשמרני, תשמור אותי, תזכרני, תזכור אותי, וכן כלם, אך תמנני אינו תמוג אותי מפני תושיה שזכר. ונשני

(בראשית מא נא), אמר רבנו שהוא דגש השי"ן, וכן הוא, ופרש כי הדגש בעבור גוי"ן נשנני, ולא מצאנו דגשות שי"ן לעולם כי אם בעבור שי"ן אחרת, כי אם בגוי"ן ואות אית"ן עליו, כמו אשה, ישה, וכי תשה ברעך (דברים כד י), כמו תנשה וישה לך אלוה (איוב יא ו), אך הוא כמו חנני (בראשית לג יא), נשני נשנני,

דגשות שי"ן בשי"ן אחרת, כמו אשו הגדולה (דברים ד לו) שהוא כמו אששו, ומורה עליו זכרו זאת והתאוששו (ישעיה מו ח), והשרפו והכנו ביבשת פשעכם,

ועוד כי אין דגש בעולם אלא על אות קודמת, כן בכל המקרא אין זר אתם, ואם נשני נשנני הרי היא מתאחרת, אך כאשר יהיו שתיהן נאמר כי העי"ן

מובלעת בלמ"ד כדרך כל המובלעים בדגש, כי העי"ן תתבלע בלמ"ד, כמו סבו צווי סבבו, הבי"ת הראשונה נבלעת באחרונה, ועל זה נפלאתי איך לא ראה רבנו

זה והיה דעתו להבליע גוי"ן באותיות הדגושים בין לפניהם בין לאחריהם, כמו שעשה במלת יקה, תקח, אמר שרשו נקה, וכאשר אמר נקה כך היה יכול לאמר

קנה אם דעתו כמו נשני כי גוי"ן נבלעת בשי"ן והוא נשנני, ואם היה אומר נשנני שהיה שרשו ננש היה רחוק ולא רחוק, וכבר בארו המדקדקים דבר זה, כל אות

הנבלעת אחר אות אית"ן הם ל"ן כ"ל מעט מצער יקה, תקח, דיגם ילקח, תלקח, ועוד הביא מלה אחרת בבנין נפעל ושני כפירים נתעו (איוב ד י), דינו נלתעו,

עקור מתלעות, כי אם היה מן תעה היה נתעו בשקל נבנו בלא דגשות התיו"ן, ועוד כי אמר נתעו על שני הכפירים ולא על עצמם שיהיה כמו ויתעו לבל

אוכל (איוב לח מא) שנאמר בכפירים: ואני בנימין אוי כי הקורא שנה ברואה והאיש משתאה להראות יופי חכמתו, כי לא אמר רבנו בנשני על דגשות השי"ן

כי אם על דגשות הגוי"ן, להביא גוי"ן אחרת, וכן הוא, ושני כפירים נלתעו גם אנחנו פרשנו כן נפלו מלשון מלתעות כפירים נתוץ הי' (תהלים נח ז), והלמ"ד

חסרה כמו לקח, ויקח:

קבו. ואשא. כי לא אויב יהרפני ואשא ולא משנאי עלי הגדיל (תהלים נה יג), פרשוהו רבותי כי על אחיותפל אמר דבר זה, ואמר ואתה אנוש

כערכי וגו'. ופירש דגש והורה רבנו על הוי"ס ועל דואג מכול' ופתרו' נכון מאד:

קבו. שפס. לא עשה שגמו (שיב יט כה), על שפס יעטה (ויקרא יג מה).
המים שרש:

קכה. ושכותי. ושכותי כפי עליך (שמות לג כב), פתרו דוגש לשון סכך
ומנחם אמר לשון גדר, כלומר הלא אתה סכת בערו (איוב א י).
ורבנו הודה לו, ולא הבינו, כי סכותי שרשו סכך, כמו סכותי, קלותי, חמותי,
דלותי, כלם מבעלי הכפל. וסכת בערו כמו קמת מן קם, סכת מן סך, הנני סך את
דרכך בסירים (הושע ב ו). ופי' סכת בערו שמת קוצים והרולים בכל סביבותיו כמו
שעושים לנגות וברמים שלא יזיק בהם אדם, כך עשיית לאיוב, ומעיד על זה
ובעד כל אשר לו מסביב, שלא יוכל להזיק לו, וכמוהו ויסך אלוה בערו (איוב
ג כג), וכמוהו הסר משוכתו והיה לבער (ישעיה ה ה), וכפל ואמר פריץ גדרו
והיה למרמס, ואשר אמר מן הצד שם כפו, והלא אמר שם עליה, וכן היה, כי
סכך עליו שכסהו כולו: ואני בנימין אויבי נם רבנו שמואל כה פירש סכת
לשון מחיצה וקופה ולא לשון סכך שמלמעלה כעין נג משתי אותיות הוא כמו מן
קם ויקם, מן סך, ויסך ברלתיים ים (איוב לח ה), הנני סך את דרכך (הושע ב ה),
אבל סכות בענן לך (איכה ג מד) הוא מן סכך, כמו מן סכב סכות, אנכי סכותי
(שיא כב כב), כתיב בהר, מן שמש שמות ושאר (יהווקאל לו ג), וכן סוככים
כנפיהם (שמות כה כ), סך לשון מחיצה, סכך הוא נג מלמעלה, וכן הסר משוכתו
והיה לבער (ישעיה ה ה), מחיצת הכרם היא, כמו מן שב משובה, מן לך מלונה,
כך יאמר מן סך מסוכה, אבל מן סכך יאמר סוכה, דגש תחת כיף החסירה:
קכט. תרגלתי (הושע יא ג), כבר אמרתי כי התיו במקום ה"א, וכן תיו תכו
לרגליך (דברים לג ג), כמו הנו לרגליך:

קל. ראה ראיתי בחבור ארונים נאונים חלי החכמה ועדי המימה רבנו יעקב ניע
שהבר הברים להודיע לבני אדם גבורות הפעלים, ויש מהם אישר לא
יהבר, ואיש לא ככה יגבר, כי אם בדעת פשר דבר, ובראש דבריו אמר, ועתה אם
אתה תשחר לבקר ולצחר, והיה לו מעט להתאחר במלת לצחר עד אשר יראה
בשמות איך יפרו לשני ראשים הראש האחר שמות מהפעלים מהלקים, והשני
לפעלים דבקים הדבקים, יששבר (בראשית ל יח), מן שכר שכרתיך, שמעון (שם
כט לג) מן שמע, יהודה (שם כט לה), מן אודה, זבולון (שם ל כ) זבלני, זבד
(שם ל כ) זבדני, וכן סתר, זבר, דרך, אלה ואחרים מלבד אלה נתחברו לשמוש,
סתר תסתרנו, הסתיר, והשמר לך מאד פן תשמש בהם זולתי הבנינים שנמצאו לשון
סתר נמצאת בבנין חוק מאהבה מסותרת (משלי כו ה), הרי מצאת כל בנין חוק
סתר, סתרה, מסתר, מסותרת, מסותר, ואיתנו אסתר, יסתר, ונמצאת בהפעילו
הסתיר, יאמר מסתיר, מסותרים, מוסתרים, וכל בנין הפעיל, ונמצא בנפעל
נסתר, יסתר, כי נסתר איש מרעהו (בראשית לא מט), ובהתפעל אכן אתה ה'
מסתתר (ישעיה מה טו), ושמותיו ג', סתר לי (תהלים לב ז), מסתר, יהי עליכם
סתרה (דברים לב לה), ואין לאל ירך לבנות שם האחד מלבך שתאמר פתרון כמו
שברון, ומן זבד לא יאמר זברון כמו מן זכר זכרון, והלא יוכלני יזבדני קצב אחד
להם, והשם מן יזבדני, זבר, ואין השם מן יוכלני, זבל, ולא כן זבלון וזבלון
כי אם זבול, כך אין השם מן יזבדני כי אם זבד. ורבנו לא בחר ללכת אל
עיר השמות לבנות הדבקים ולהפריד המחלקים כמו סוס בית, אין רשות ביד איש

לחדש לשונות ולאמר אסוס על סוסי ואבית לביתי, או אם ירצה מן הפעיל
 אסים אבית כמו אשיב אקים, או מבנין חזק אסים אבית כמו אקים, וסים
 ברת כמו קים דברי הפורים (אסתר ט לב), והיה מכלכל לשה"ק ולא היה מפריד
 בין היום והחדש, ועל כן תמתי מאין מצא רבנו פעולה מצמר צחר (יחזקאל
 כו יח) שאמר לבקר ולצחר, ואמר רבנו בדקדוקו ברוב דברים אם היה צריך יאמר
 כך וכך בדברים לא יאמרו. גם החכם ר' יהודה הלוי הנקרא קשמלי טעה בדיוקות
 באמרו אחלי נעימות, כי לא נמצא תוחלת כי אם מבנין חזק יחלנו לך (תהלים
 לג כב), יהל ישראל (תהלים קל ז), והשרש יחל, והיה לו לאמר יחלתי נעימות,
 ומן הפעיל הוחלתי לדרכיכם (איוב לב יא), או מן הפעיל של מחלי עיני ויחל
 עוד (בראשית ה י) כמו ויקם, ויהילו עד בוש (שופטים ג כה) כמו ויקמו, וממנו
 היה לו לאמר החילותי נעימות, וכן באומרו הוא מזריח הוא מעריב, ואין מזריח
 בעברי כי אם זורח, והוא הכיר והודה על טעותו, כי אמר בימי קמנותו יסד אותו,
 וכן טעה הפייטן הראשון בהברו השמות המחלקים לפעלים באמרו היכל אשר
 נקמש, מן קמוש והזה (ישעיה לד יג), ואשר אמר משהמת ומיושפה מן שהם
 יושפה (שמות לט יג), ואין להשיב ממה שפרשתי על אז ראה ויספרה (איוב
 כה כז) לשון ספירים, כי לפי סברת הפסוקים פרשתי, לפי שלא יתכן בענין אחר
 כמו שפורש למעלה, ואם לא תהיה לא היינו עושים פעולה מן ספירים. ואמר
 רבנו שיאמר מן מר תמורה כמו מן קם תקומה, שב תשובה, ולו היה גם תרושה
 מן דש, ואנו לא כך למדנו כי השמות יש להם נורות באותיות נוספות באותיות
 אמתינה, יש מהם שנמצאו בתיו כמו תקומה, תשובה, תרומה, תנופה, ויש
 במ"ם, מהומה, מבוסה, מרוצה, מרושתי וכן גרני (ישעיה כא י), ולא יחליפם בין
 מ"ם לתיו ובין תיו למ"ם, לא יאמר מרומה, מקומה, ולא מן תבונה מבונה ומן תנופה
 מנופה, וגם לא יאמר מן תעודה מעודה, ולא תהומה, תבוכה. תרושה, כאשר סבר
 רבנו, אך אם נמצאו כמו תשובה משובה יאמר ואלו חלוקי הענין, וכן נמצאו
 השמות מן ישב, ילד, יצא, במ"ם ובתיו, מושב, מולד, מוצא, תושבים, תולדות,
 תוצאות, ולא נמצא מן ידע תודע כי אם מודע, ולא מן ישע תושע אלא מושע,
 האל לנו למושעות (תהלים סח כא), וכן מן בנה כלה נמצא תבנית תכלית,
 ונמצא כליון מן כלה ובנין מן בנה, ולא יאמר מן כלה כליון בשקל בנין, ולא מן
 בנה בנין בשקל כליון, ולא מן עשה תעשית, ולא מן ראה תראית ומן פנה תפנית,
 כי ילך אהרנית ממלאכת התבנית, וכן בשלמים תלבושת, תחבושת, מן לבש,
 חבש, ולא יאמר מן עמד תעמדת ומן שלח תשלוחת, כי לכל אחד יש שמות
 עומדות על תלם והבריהם לא יסיגו גבולם, ומאשר אמרתי יש די למכין כי לא
 יעמרו דברי רבנו בזה, ולא כאשר אמר מן פנה פניני ומן עשה עשיני כמו מן
 בנה בניני, קנה קניני, ואשר אמר כי יאמר מן מר תמורה איני יודע כוונת דעתו
 אם זה המר שכנגד מתוק או מלשון המר ימירנו (ויקרא כו לג), אם מלשון ימירנו
 לא נמצא מר ממנו בעבור אשר לא שמשו ממנו כי אם מבנין הפעיל, המיר,
 הימירו, מימיר, מומר, המר, הצווי המירו, איתן אמר, ימר בצירי או ימיר
 בחירק, כי לא יזכר בנין מר ממנו כמו קם שיאמר מר לשון המיר ולא מרו ולא
 מור כמו קום, שוב, ולא אמור במקום אמיר כמו שנמצא אקום ואקים. ואמר רבנו
 כי התמהמהו ותמתו (ישעיה כט ט) שרשו תמהמה ה' אותיות, ואני תמה איך לא

פסקו כי התמהמהו התייז של התפעל כתייז התגלגלו: ובחלק א' אמר, פעל האחד של ב' אותיות אין, בא, גד, דש, ומלת גד נכון מוצאו מלשון יגודנו (בראשית מט יט) שהוא בשקל יצודנו. מן צד, מי הוא הצד ציד (בראשית כו לג), ואם לקחו מן הגיד הגדה אין בישראל זאת התעודה: ובחלק ב' הביא אור, טוב, בוש, ויפה אמר, אך במהרה דלג להלק ג' לחטופי הל', כי היה לו לזכור הלק ג' בהטופי העיין כמו משה עבדי מת (יהושע א ב) והבריו, ולא אמר מת כמו קם ולא מות כמו טוב, אור, והבר מת, לין, זה, כן, בניס, לצים, מתים, ולא יאמר מתים, לצים כמו שבים, קמים, ולא מותים, לוצים כמו בושים, אעפ"י כי מלה שזכרתי שם התאר, ומת ימצא עבר ושם התאר, יומת המת (דברים יז ו), אך כאשר השמש מהם חזרו לגורת שב, קם, קמת, שבת, כמו כן לצתי, ודתי, מתה ברגשות התייז בעבור אחרת: ואמר בחלק ד' נבק, נגד, נרב, ננה, נקח, שמא יכול לאמר נבק מן ונבקה רוח מצרים (ישעיה יט ג) שהוא בשקל ונפלה, אך נגד אין במקרא כי אם מדרך הסברה, כי שרש הגיד נגד, אך נגד אינה מלה, כי לא נמצא מלשון הגדה מבנין קל שנלמד ממנו שרשו מבוואר כמו נפל והפיל, ולא מבנין חזק, כי לא נמצא נגד, ורבנו שמא היה דעתו לגלות לנו שרשי הפעלים או אך הם משמשים לשון עבר, וכן נבו שאמר אינו בעברי לא שרש ולא שמוש כי אם בו החסר כמו תם עונך (איכה ד כב), ובו השלם בשקל תמם סבב, והבו תבו (ישעיה כד ג) שאמר אין שרשם כי אם בוז, והם מבנין נפעל כמו הכון תכון, הכוין תכוין כמו השמר תשמר והבו תבוו דינם הבו תבוו והם בשקל הבוק תבוק (שם) שדינם כמו הבקק תבקק מן הנה ה' בוקק הארץ (ישעיה כד א), אך אשר אמרתי כי יש נבק נמצא בעבור אשר נמצא ונבקה רוח מצרים (שם יט ג) בלא רגשות הקו"ף, על כן דנתי אותו מן נבק, כי אם היה מן בקק, היה ק' ונבקה רגושה והב' פתוחה כמו נשמה אחרים (זכריה ז יד), ונדמו נאות השלום (ירמיה כה לו), וזה לך האות להכיר בין בעלי הכפל ובין בעלי הגוין כמו סבב ונסב ונבק ובקק ונתם ותמם ונדם ורמם, כל אשר תמצא בו הגוין קבועה באותה מלה או באחרת דומה לה ולא נדגשה אות הכפל תדינהו לבעלי הגוין, כמו ונסבה, ונבקה, ידמו כאבן (שמות טו טז), ויתמו ימי כני (דברים לד ח), שרשם נדם נתם, אך מי דחקו בהבו תבוו שרן אותו נבו, כי אין גוין בכל המקרא שתורה על זה, וגם ונבוה בהם (ש"א יד לו) רגושה הוי"ן, ואשר אמר נקח כמו כן אינו בעברי כי אם לקח, והלמיד תחלע בקי במלת יקח תקח, דינם ילקח תלקח, ולפי שלא מצא למ"ד נבלעת ברגש שלא בחברתה אמר כי שרשו נקח וישמש ממנו בלשון, ואמר נקח כמו נתן, ובעבור כי רב הבלועים גוין ומעט יו"ד ומעט מצער למ"ד, כי אין שם כי אם זה במלת יקח ואחרת ושני כפירים נתעו (איוב ד י) שענינו נלחעו, וכבר פרשתי אותו כס' זכרון. ואמר כי אם היה צריך יאמר מן נבק הביק, ואני אמרתי אנלה אונך לאמר כי לא נמצא משרש זה לא מן נבק ולא מן בקק מבנין הפעיל כמו הביק הגיד הפיל כי אם מבנין קל מן נבק נבקה, ונבקה רוח מצרים, ויהיה איתנו אָבוק, יבוק, תבוק, כמו יפול, ואית אך לא דנת הבוק תבוק הארץ מן שרש נבק, אשיבך מלים כי הזדווגו עם הבו תבוו שרשו בוז דנתי הבוק תבוק בקק, ועוד כי אם היה מן נבק היה אומר נבוק תבוק בשקל נפול תפול, ואם מן הפעיל היה או

הבו תביו כמו הפל תפיל, כי אין משקל הפול תפל בעברי כי אם בגורה אחת שמצאתי אני ודנתי אותו מהפעיל כהתוך כסף (יחזקאל כב כב), כהגזקה עשן (תהלים סח ג), על כן יכול שיהיה הבוק תבוק מן נבק כדברי רבנו: ואמר בחלק ה' כי אין ו'יו הושבתי בעבור ו'יד ישב להיות כנשרשת כו'יד יסר בעבור ראותו והיכל תוסד (ישעיה מד כח), בהוסדם יחד עלי (תהלים לא יד), בהרגשת הוו'ין, ולא הרגיש כי זה בבנין נפעל כן חקו וצדקתו בעבור הרגש לנו'ין נפעל, וכן יאמר נ'שב, אושב, יושב, כמו יוסר, וכן נושע, אושע, יושע, ומן נודע אחרי הודעי (ירמיה לא יט), ומן נולד בהולד לו (בראשית כא ה), אך בבנין הפעיל אין צריך רגש, ועל כן החליפו ו'יד השרש וו'ין והגיהום ואמרו הושיע הושיב הוליד, כי כבר על הלשון הושיב או ה'שיב בשקל השליך, ואותיות אהו'י קלים להחליף ולהפוך ולחסר. ואמ' יש פעל של ו'יד שלא תפול לעולם כו'יד ישב, יפה, יבם, ימן, יחש, כי מן ישב יאמר מישיבים (שופטים יט כב), ואישיבה עמך (בראשית לב י), כלם מלאים, וכן אמר במסרה, למה לא אמר רבנו כי כל דרך חסופי ו'יד כמו ידע, ילד, ישב, ירד, לעולם לא תפלגה הו'די'ין בבנין הפעיל, כי הו'די'ין הן וו'ין, כמושיב, מוליד, מוריד, וכן מישיב, מישיבים מבנין הפעיל, והם מן חסופי פ"ה, כי אם היו חסירי ו'יד היו מקימים, משיבים, מרימים, כמו חסופי ע"ן, ואשר אמר מן יבם שלא חסרה ו'יד היאך תחסר כי שם התאר הוא יבם בשקל חכם רשע, ופעלתו נבנתה על משקל חוק שלא לחסר הפ"ה לא אבה יבמי (דברים כה ז), יבם אותה (בראשית לח ח), כמו גדל אותי, כי אילו היה משמש ממנו מבנין קל היה מסתיר אותה או מבליעה אך לא יחסר אותה מהבתיבה, וכן ו'יד יפה עשיתיו (יחזקאל לא ט) יסתירנה ולא יחסרנה, ואחד הוא בדקדוק האות הכתובה כמו הנחה בין שתי אותיות כמו ו'יד ישב ביושב, ו'יד ירד ביורד, ואמר ו'יד יגה כולו נשרי כמו ישב, וכן נשרש ידע, ילד כלו, ומן ירק ירוק, ולא שמשו ממנו לכן לא נסתרה הו'יד, וכן ו'יד יחש לא שמשו ממנו כי אם בבנין התפעל שהוא בנין חוק, המתיוחסים (עזרא ב סב), ולא יסתר הפ"ה ממנו, ואמר עוד פעל של ו'יד יכול, יגור, יגורתי, יכולתי, ולמה לא חלקו חלק אחד וימנהו בחלקים, כאשר חלק בוש, טוב מן קם, שב, ואמר יש יגור שם דבר, אשר אתה יגור (ירמיה כב כה) כמו דבר, זכר, ואין יגור שם דבר כי אם שם התואר, כי מגורה שם הדבר ממנו כמו מגורת רשע (משלי י כד), וכן מגור מסכיב (תהלים לא יד), שהוא לשון פחד, וזהו שם דבר, אך יגור, יכול, קטון, גדול ודומיהם שם התואר יקראו בשמם הכמי הלשון, כי האישי היגור הוא האישי המפחד שיש לו פחד ואין המפחד שם דבר: ואמר בחלק ו' כי ו'ידו (איכה ג נג) שרשו נדה, ואינו כן כי אם ידה, וטוב הוא לחברו לנמצאים כמו ידו אלה (ירמיה נ יד), לירות את קרנות הגוים (זכריה ב ד) מלהברו לשרש שאינו מענינם, כי שרש נדה מן המגדים ליום רע (עמוס ו ג), מגדינם (ישעיה סו ה) כמו מצויכם, והם לשי' גדוי ורחוק, ומשרש זה ומענינו אל אשה נדה לא קרב (יחזקאל יח ו), אשר לא יתכן מן נרד כמו בנדת טומאתה (ויקרא יח יט) שהוא בשקל סבת, גזת הצמר (שופטים ו לו), דבת רבים (תהלים לא יד), ואשה נדה דינו נדה בשקל נראה בעומד בו לנקה, על כן נאמר ו'ידו שרשו ידה, ודגשות הדל"ת בעבור ו'יד השרש, כמו אצוק מים על צמא (ישעיה מד ג) שרשו יצק, אך ידו

מבנין הפעיל כמו הדה, וכמוהו ידו נודל (יואל דג): ואמר בהחלק ז' נזה, נטה, נכה, ומי יתן ידעתי אם דעתו באלו החלקים להורות שרש הפעלים כמו הוה, הכה שרשם נזה, נכה, ואין נכה שום פעל בעולם, כי מן בנין קל לא נמצא כמו נטה שנמצא מן הקל ומן הכבד, או אם היה דעתו להורות בניניהם איך ידברו מהם כמו קם, שב, אור, טוב, כי אם להורות זה בא אין פעל נזה ולא נכה, ואם להורות השרשים שרש אחר הם קם, שב עם אור, טוב, בוש, כי שתי גזרות אלו חסרי עיין, וכאשר היא עיין אור טוב ויין כן עיין קם שב אליף בראיות הכתובות וקאם שאון (הושע י יד), וראמה וישבה תחתיה (זכריה יד י), מן קם, רם, ואע"פ שרובם אינם כתובים הקמין יורה עליהם כמו החולם על אור, טוב בוש שאין הוויין נקראים, וכאשר חלק אור מן קם למה לא חלק בשלמים חפין מן שמר וכן קטונתי מן שמרת, אם בא להורות חלקי הגזרות, ואם להורות גזרות השרשים לא יגיעו להשבונן, כי אינם יותר משמנה, השלמים, חסרי פ"ה, חסרי עיין, חסרי למ"ד, חסרים משתי קצותם כמו ידה, ינה, חסרי נוין נטע, נדר, חסרי יו"ד ונבלעת בדגש יצר, יצק, ובעלי הכפל כמו סבב, שלל, בוז, ועוד אם ירצה להוסיף הפעלים שיש נוין בראשם והיא בסופם הרי הם ט', ועוד אם ירצה להוסיף חסר פ"ה שהיא למ"ד אינה כי אם מלת לקח והרי יו"ד, כי אותם המרכעים שהביא בחלק ט', שוטטו, כוננו, ויכוננו ברחם אחד (איוב לא טו) שהוא מבנין קל כמו יצודנו למדחפות (תהלים קמ יב), יגודנו והוא יגוד עקב (בראשית מט יט), ואשר הביא חלק אחד נמוג ונכון, נמוג מן ותמוגנו (ישעיה סד ו), נכון מן יבין, תבין, נלוז, אל ילחו מעיניך (משלי ג כא), אעפ"י שנמצא אחר (ד כא) דגוש הלמ"ד אין זה בעבור נוין, כי אם בעבור הנח כאשר בארתי בזכרון, ויכול יהיו שניהם שרשים נלוז, לו, ויהיה נלוז בשקל יכול וכן ילינו, מלינים מן נלן הלין בדגש הלמ"ד, הלינותם (במדבר יד כט) מן הלין רפוי, אך ננולו (ישעיה לד ד), ננוו (נחום א יב) דינם נגללו, ננוו: ואמר בהחלק י' מן רומם רוממו, רוממתי בתודות (ישעיה כג ד), פעמים יהפכו למשקל חזק כמו וישתומם, התרוממתי מה חזק ראה בשתי מלות אלה שקראם חזקים, והלא בכל מקום קורא לדגשים חזקים, ואמר כי פללתי משקל חזק אבל תפלה משקל קל כי הדגש לחסרון למ"ד, ומי לא ירע בכל אלה כי תפלה, תחנה, תחלה, תהלה, הדגשות לחסרון למ"ד הכפל, ולא היה לו לומר על תפלה משקל קל, והלא תפלה שם דבר, ומי הביא השמות במשקל הבנינים החזקים או הקלים, או דרך בעלי הלשון לאמר על השמות קל וכבד כאשר ימצא אחר דגש ואחר כמוהו רפה כמו חכם, גנב, שהם שם התאר, זה מהרפים זה מהדגשים, וכן בשמות כנור, כיור מהדגשים, קישור, כישור מהרפים, ורבים דומיהם, אך אם היה מדרקק על השמות, והיה מוצא אחר דגש ואחר כמוהו רפה היה לו לומר זה, ובמלת תפלה וחביריו, וכן מגלה, מסכה, מסלה, מהלה ודומיהם דגשותם לחסרון הכפל, וכמוהם מגנת לב (איכה ג סה), וכבר פרשתיו למעלה, ואמר כי נקה, נקיתי הפעם מפלשתים (שופטים טו ג), מבנין חזק והנוניין יסוד, ואם בינה שמעה זאת כי יש מזה הלשון מבנין חזק כי לא ינקה ה' (שמות כ ו), אל תנקהו (מ"א ב ט), תנקני (איוב ט כה), והם פועלים באחר לא בעצמם, ה' המנקה והאחר נושא שמו, אל תנקהו, שלמה המנקה ושמעיה האחר או יואב, אך ונקה האיש מעון (במדבר ה לא), ונקה

המכה (שופטים כא יט), נקיתי הפעם (שם טו ג), אינם כאשר סבר, כי הם מבנין נפעל ודינם וננקה ונקיתי, כמו נקה נקיתי, וכן דרך הנפעלים כאשר תהיה נרין פ"א פעל כמו עלה נרף (ויקרא כו כו), ונגש העם (ישעיה כט יג), וכן נכרים דברי אמת נכרים נפעלים, ואינו מן נכר אותו אלהים בידי (ש"א כג ז), כי זה פעל ולא נפעל, ואותו יודה עליו: ואמר בחלק י"א אמר, בשר, נמר, ונקדם קמין פתח כדרך פעל עבר, ומלשון בשורה לא נמצא בשר בעברי ולא בשרתי בקמין כי אם בשרתי בהירק, מבשר אתן (ישעיה מא כו), לא יאמר בושר אתן כמו שומר, כלם מבנין דגש ולא בא ממנו מבנין הפעיל הבשיר, ועליהם ועל הבריהם שהם שלמים כמו נמר, שמר, רבק, לקח, נבה, כמה, אמר שהם שלש אותיות יסוד ועניניהם משתנים לכמה ענינים, ואני תמה למה לא אמר על רוב המקרא שהם שלמים בעלי ג' אותיות עניניהם משתנים, והלא כל יודעים כי אין שמר בענין לקח אך יאמר דבר זה בשרש אחר של שלש אותיות כמו פקר, ויש לו לשרש פקר ו' ענינים אין זה כמו זה, ואין להודיענו כי אין בכל התורה ענין אחד כי מודעת זאת. וכאשר יאמר בין ויאמר ובין ויאמר אין בהם שני ענין, וראיתי ויאמר נקוד בספרו בקמין ואינו כי אם בפתח כל אותם שבמקרא, ואמרו המדקקים על זה כי הרי עלה מדרגה באתנה או בסוף פסוק, כי עלה מן פתח קמן לפתח גדול, וגם ראיתי נקוד בספרו ואהב את יעקב (מלאכי א ב) אל"ף בצירי והוא ואהב האל"ף בחולם, אך אני אהבתי אהב (משלי ח יז) האל"ף בצירי והם ואהב בשקל ואומר, אהב בשקל: אחר ער עתה (בראשית לב ה). ואמר על אמר, בשר, נמר והבריהם, אלה של ג' אותיות לא תפול אהת משלשם לעולם, ואמר כי כאשר תהיה אל"ף בראש התיבות של פעל של א', אות השמוש נבלעת היא ודי באהת, לא רדק בזה, כי לא נמצאת הבלעה בעברי ובעברי אנדגאם כי אם למקום הרגשות שנבלעים בהם אות שקדם כמו יתן, ידור, ישע, יסע והבריהם. אך אהב, אומר, האלפ"ן של העתיד, ואלפ"י השרש נחלפים בוויין שאחרי האלפ"ן, והחולם עומד במקומם, כמו ולעמשא תומרו (ש"ב יט יד), אמר אל אלוה (איוב י ב): ואמר על הפעלים כי כלם יהיו במשקל קל וחזק, ולא יתכן, כי כל פעולה ופעולה יש לה נדר כבדה או קלה, כאשר נמצא במקרא: חלק י"ב הביא בו הרבעים, מהמה, שעשע, כרסם, ואמר כי יבואו למשקל קל וחזק. ועתה אבאר לך דרכם והיו ערכם, ושעשע (ישעיה יא ה) נכפלה בו הפי שהיא שיין, כי שרשו שעע, ודומה וגלגלתיך מן הסלעים (ירמיה נא כה) שרשו גלל, ונכפלה הפי שהיא ג'. ועוד אמר כי ושעשע משקל קל, לא יבנה ממנו כי אם משקל כבד בתוספת מ"ם, הפועל משעשע, הפועל משועשע, כי אין תוספת מ"ם במשקל קל לא בפועל לא בפועל. וכאשר אמר יכרסם מבנין חזק אמה אמר, כי השבא של הייוד יורה על זה, ולמה לא דן ושעשע כדון זה, כי כן תיין משעשעו שבאית כחוק בנין חזק. ואמר אם היה יכרסמנה (תהלים פ יד) מבנין קל היה יכרסמנה, הנהיה כדבר הזה או הנשמע כמורה ג' שבאין זו אחר זו, אך לא שם אל לבו זה, כי אם תאמר הראשו' תהיה נחה והשתים נעות הנה לא יחלו העברים בשתי שבאין, כי כאשר אמרו ראובן והוסיפו עליו ויזו אמרו וראובן. היינו בשורק ולא בשבא, כעבור שאין יכולת להבר ב' שבאין בתחלת התיבה, וכאשר אמרו נפתלי שאין בראשיתו שבא והוסיפו עליו ויזו לא שנו אותה, וכן בפעלים ושמרתם, ושמרתה,

ספר הגלוי

וזכרתם, וזכרתי, ואם היה שיחבר הבי שבאין הראשון יניה ויניע השלישית כמו יכרסמנה, אין זה כי אם בסוף התיבות, כמו יפת אלהים (בראשית ט כו), וישב ממנו (במדבר כא א), וירד מיעקב (שם כד יט), אך באמצעו כי באים בי שבאין יניהו האהת ויניעו השנית, כמו ישמעו, ישמרו, יזכרו, ולתנועת השבא השנית נ' הלקים, כאשר הם מפורשים בס' הזכרון, וכאשר פרשתי למעלה דעתי במלת יכרסמנה. ואמר רבנו כי במשקל חוק ויהי, ויהי, כמו ויהי ויהי, דוגמת ויצו, ויצוה, ואמת הוא מחוה, אך ויהי אינו נראה ולא נהיה כי מלשון הויה משקל חוק איה, ומן היה לא נהיה כי מה יהיה ענין היה והיה, מה נאמר בו שעשה, שהרי הדבר הזה רחוק לבלי חוק, ואמר כי אריוך דמעתי (ישעיה סו ט) הויד נוספת, והיה לו לאמר כי היא נהפכת, כי דינו היה אריך, ודומה לו יששכר שהשיין נכתבת ולא נקראת, מה לנו לדמות הנקרא לשאינו. ואמר בתיבות הנקראות יעלעו (איוב לט ל), רוח עושים (ישעיה יט יד), אורוע, אתמול, ועיין יעלעו היא הלמיד שנכפלה בו, ששרשו לוע מן ושמת שכן בלועך (משלי כג ב), וכאשר נכפלה הלמיד חסרה הוייו, וכן עושים נכפלה העיין, כי שרשו עוה מן נעוה לב (משלי יב ח), אך אורוע, אתמול מה נכפלה בהם, והתוספת אחד מתוספת אמתניה שהם האותיות הנוספות על השמות, כאשר פרשתי בזכרון. ואמר במלת וישתחוו שהויו חוק, ולא ידעתי מה חוק, ונאמר יש פעל שח כמו ושח נבהות הארם (ישעיה ב יו), ואין שרשו כי אם שחח מלשי והלכו אליך שחח (ישעיה ס יד), וכן ישוחו במעונות (איוב לח ט), לולי ההיית היה דגש בשקל יסובו, ואמר יש פעל נשח, כמו וישח אדם (ישעיה ב ט), והוא שחח, כמו אשר לא ימד (הושע ב א) מן מדר, וענינו ימרד מהנפעל, וגם אמר שחי ונעבורה (ישעיה נא כג) מן ישח, כמו דעי ידע, ולא הביא ראיה כאשר הביא ר' שמואל הנגיד מן וישחך בקרבך (מיכה ו יד) בשקל וישעך תתן לנו (תהלים פה ח). חסדי ה' נזכיר כעל כל אשר נמלנו ומתהומות העלנו ומצרות נאלנו:

עושים	אנוש שכל סורה, לחקה ולתורה, ומכסל סורה, ומרוח
מדעים	בבינה הדבק, והדעת חבק, ועם בין האבק, ועם כל
וידועים	ושים שעשועיך, בטוב מדעיך, והיו ריעיך, חכמים
מדעים	דבריך כלכל, ומעיך תאכל, תבונה גם שכל, ושימם
כובעים	וישר ונכונות, לבש כשריונות, ושימה הבינות, בראשך
שעשועים	תבונה ומוימה, לך יהיו חומה, ותהיה ההכמה, לנגדך
רועים	והתרע לקצונים, חכמים ונבונים, ודע אנה שכנים, ואיפה הם
מורעים	למד משוב טעמם, והתבונן תמם, ועתה תקרא בשמם, קראם
	שאל ודרוש איה, מקום שבתם וזיה, ולעד אל תהיה, מהלל התועים
נועים	בחר מנבראים, ענוים לא נאים, ונהקים כפראים, וכשוורים
	וכל יודעי ספר, בריתם אל תפר, אשר אמרי שפר, ואשר מביעים
	ואיך יאות לאנוש, לאיש צדיק ענוש, כבן לברט דונוש, חכם לב חס דעים
	דבש דת מפיו זב, באומרו אין כזב, הנמצא איש עזב, מקור מים נובעים
	ומוכיה אחריו, להצריקו אשריו, הלא כל מדבריו, בנבת נשמעים
	כמו פחיל צמיד, מדובקים תמיד, למבין עם תלמיד, ורשים עם שועים

ספר הגלוי

עריבים נאצלים, שתילים נמשלים, בהוד ומגודלים, כננות ונטיעים
 מנחם הוכיח, ובתום השניח, לאיש לא היניח, שתות מים רעים
 והרים יד על רים, שקלו בשירים, וגבר כנברים, באון ומתור לעים
 ומשקל החרווים, שתולים כארזים, בשכלו נאהזים, ודעו הנערים
 אני מצדיקהו, אבאר ישרהו, ולו אענדהו, רקמות וצבעים.

עד כה נשלמו תשובות דונש ומנחם אשר הוכחתי בין שניהם ודעתי אשר
 גליתי על דברי רבנו בספר הגלוי וישמע הכם ויוסיף לקח: